

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Anastasia Senetskaja

**VANGLA, PROKURATUURI JA KOHTU ARVAMUSED TINGIMISI
ENNETÄHTAEGSE VABASTAMISE MENETLUSES**

Magistritöö

Juhendaja:
MA Anna Markina

Tallinn
2018

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. TINGIMISI ENNETÄHTAEGSE VABASTAMISE INSTITUUT	8
1.1 Kujunemislugu	8
1.2 Ennetähtaegse vabastamise süsteemid	9
1.3 Riskihindamine	11
1.4 Varasemad regulatsioonid	14
1.5 Kehtiv regulatsioon	17
1.5.1 Vangla iseloomustus	20
1.5.2 Kriminaalhooldusametniku arvamus	21
1.5.3 Prokuratuuri seisukoht	24
1.5.4 Kohtu otsus.....	26
2. MUUTUSED TINGIMISI ENNETÄHTAEGSE VABASTAMISE MENETLUSES JA NENDE MÕJU	30
2.1 Küsitlus prokuratuuri arvamuse kohta ennetähtaegse vabastamise menetluses.....	33
2.1.1 Prokuratuuri osalemise vajalikkus ennetähtaegse vabastamise menetluses.....	34
2.1.2 Prokuratuuri arvamuse puudumise mõju ennetähtaegse vabastamise menetlusele	36
2.1.3 Prokuratuuri arvamuse puudumise mõju asutuste töökoormusele.....	39
2.1.4 Tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluse regulatsiooni muutmise vajadus	41
2.2 Tingimisi ennetähtaegse vabastamise kohtupraktika analüüs	44
2.3 Analüüside kokkuvõte, järeldused ja soovitused	51
KOKKUVÕTE.....	58
МНЕНИЯ ТЮРЬМЫ, ПРОКУРАТУРЫ И СУДА В ПРОИЗВОДСТВЕ ПО УСЛОВНО- ДОСРОЧНОМУ ОСВОБОЖДЕНИЮ.....	64
KASUTATUD KIRJANDUS	71
KASUTATUD NORMATIIVMATERJAL.....	72
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	72
KASUTATUD LÜHENDID.....	72

SISSEJUHATUS

Kinnipeetavate tingimisi ennetähtaegse vabastamine on menetlus, millega puutuvad igapäevaselt kokku mitmed riigiasutused, mistõttu on tegemist valdkonnaga, mis nõuab palju ressursi. Nimetatud protsess ja selle regulatsioon on aja jooksul korduvalt muutunud ning tänu muudatustele seadusandluses on see teinud läbi silmapaistva arengu. Vaatamata institutsiooni senisele arengule kerkivad aga praktika kujunemise käigus endiselt esile probleemid ja küsimused, mis vajavad lahendamist.

Tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetlusse on kaasatud nii kinnipidamisasutus, kus viibib kinnipeetav, vangla kriminaalhooldusosakond, mille tööpiirkonda on kinnipeetaval võimalus vabaneda, prokuratuur, mille tööpiirkonnas asub vangla, kus kinnipeetav karistust kannab ning viimaks vangla asukohajärgne kohus. Kõik eespool loetletud asutused on tihedalt seotud kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisega. Igal asutusel on aga kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel oma roll ning ülesanne, mistõttu moodustab tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetlus ühtse terviku üksnes kõigi nimetatud asutuste osavõtul. Seadusandja on regulatsiooni kehtestamisel sätestanud, et kinnipeetava tingimisi ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamises peavad osalema nii vangla, vangla kriminaalhooldusosakond, prokuratuur kui ka kohus.

Nagu eelnevalt märgitud, on tingimisi ennetähtaegse vabastamise instituut teinud läbi suure arengu ning seda eelkõige tänu vanglateenistuses kasutusele võetud kinnipeetavate kriminogeensete riskide hindamise süsteemile. Vanglas läbiviidava riskihindamise analüüsi tulemused on kujunenud tingimisi ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel peamiseks aspektiks, mille olemasoluta on tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetlust käesoleval ajal raske ette kujutada. Vanglateenistuses kasutusel olev riskihindamise analüüs on aastate jooksul teinud läbi silmapaistva arengu, tänu millele on kasvanud ka analüüsi tulemuste usaldusväärsus. Selliselt on nimetatud riskihindamine jätnud aga tahaplaanile prokuratuuri poolt esitatava seisukoha. Nimelt on praktikas prokuratuur hakanud tuginema üha enam vangla ja kriminaalhooldusametniku poolt koostatavatele arvamustele, mistõttu on prokuratuuri poolt oma arvamuse esitamine kujunenud justkui dubleerivaks protseduuriks.

Eelnevast tulenevalt on käesoleval ajal esile kerkinud küsimus, kas prokuratuuri arvamuse esitamine sellisel kujul on endiselt vajalik ning mis on selle eesmärgiks. Kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise või mittevabastamise otsuse teeb kohus esitatud materjalide

pinnalt, mille hulka kuulub nii vangla iseloomustus riskihindamise analüüsi põhjal, kriminaalhooldusametniku seisukoht ning prokuratuuri arvamused. Kuna prokuratuuri arvamused kujuneb põhiliselt vangla ja kriminaalhooldusametniku iseloomustuste pinnalt, siis ei anna see kohtule täiendavat informatsiooni kinnipeetava kohta. Seega tõusetubki siinkohal küsimus prokuratuuri arvamuse esitamise vajalikkusest tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses, kuna selles puudub kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamiseks asjakohane lisainformatsioon.

Autori huvi käesoleva teema vastu on eelkõige professionaalne, sest töötades prokuratuuris on autor antud valdkonnaga üsna palju kokku puutunud ning koostanud prokuratuuri seisukohti kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise kohta. Magistritöö olulisus seisneb selles, et uurimus, mille käigus hinnatakse prokuratuuri arvamuse esitamise vajalikkust tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses, on Eestis sisuliselt esmakordne. Antud küsimust ei ole varasemalt põhjalikult analüüsitud, mistõttu on antud teema käesoleval ajal aktuaalne.

Töö uurimisprobleem seisneb selles, et prokuratuuri poolt esitatav arvamused kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise kohta on sisuliselt vangla ning kriminaalhooldusametniku esitatud arvamuste dubleerimine, mistõttu on tegemist ebaotstarbekalt suunatud ressursiga. Tulenevalt sellest on käesoleva töö uurimisküsimusteks, kas prokuratuuri kaasatuse ja arvamuse esitamise nõue sellisel kujul on tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses põhjendatud ja vajalik ning millist mõju avaldab prokuratuuri seisukoha puudumine tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetlusele.

Käesoleva magistritöö peamiseks eesmärgiks on välja selgitada, kui vajalik on prokuratuuri arvamuse esitamine tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses. Kuna alates 2017. aasta septembrist on prokuratuur muutnud oma seisukoha esitamise praktikat tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses, millest tulenevalt nõustatakse üldjuhul vangla poolt esitatud arvamusega ning omapoolset sisulist seisukohta enam ei koostata, siis on antud töö eesmärgiks selgitada välja, mida arvavad antud muudatusest tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses osalevad asutused. Lisaks on töö eesmärgiks analüüsida, kas ja kuidas eelpool nimetatud muudatus mõjutab tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluse otsuseid ning kas sellisel kujul on prokuratuuri seisukoht üldse vajalik. Antud töö käigus soovitakse hinnata, kas tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluse regulatsioon vajab muudatusi.

Eeltoodud eesmärkide põhjal püstitas autor kaks hüpoteesi:

1. Prokuratuuri arvamuse esitamine ei ole tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses vajalik.
2. Prokuratuuri seisukoha puudumine ühtlustab vangla ja kohtu seisukohti.

Käesolev magistritöö on tuginedes selle uurimisprobleemile ja -küsimustele, eesmärgile ja püstitatud hüpoteesidele jaotatud kaheks peatükiks – teoreetiliseks ja empiiriliseks.

Töö esimene osa on teoreetiline ning samuti käsitletakse siinkohal ka ennetähtaegse vabastamise regulatsioone. Esimene peatükk on jaotatud viieks alapeatükiks. Alapeatükikes käsitletakse tingimisi ennetähtaegse vabastamise instituuti ning selle kujunemislugu, erinevaid Euroopas kasutusel olevaid ennetähtaegse vabastamise süsteeme ning lisaks eraldi ka riskihindamist, mis on üheks oluliseks ennetähtaegse vabastamise menetluse komponendiks.

Järgmistes alapeatükikes keskendutakse aga nii varasematele kui ka hetkel kehtivale regulatsioonile. Kehtiva regulatsiooni all käsitletakse põhjalikumalt nii vangla, vangla kriminaalhooldusosakonna kui ka prokuratuuri poolt esitatava arvamuse koostamise põhimõtteid. Lisaks eelnevale käsitletakse käesolevas alapeatükis ka kohtupraktikas välja kujunenud põhimõtteid, millele kohtud tingimisi ennetähtaegse vabastamise otsuse langetamisel tuginevad. Magistritöö esimene osa põhineb eesti- ja inglisekeelsel teaduskirjandusel, Eesti õigusaktidel ja kohtulahenditel ning ka autori enda praktilisel kogemusel.

Töö teise poole moodustab empiiriline osa, mis on jaotatud kolmeks alapeatükiks ning milles tutvustatakse muutust alates 2017. aasta septembrist prokuratuuri seisukoha esitamise praktikas tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses, millest tulenevalt nõustub prokuratuur üldjuhul vangla poolt esitatud arvamusega ning omapoolset sisulist seisukohta enam ei koosta.

Esimeses alapeatükis käsitletakse läbiviidud uuringu valimit, metoodikat ning tulemusi. Uuringu valimina kasutas autor tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses osalevaid asutusi. Läbiviidud uuringu eesmärgiks on selgitada välja, mida arvavad prokuratuuri seisukoha esitamise praktika muutusest tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses osalevad asutused. Lisaks on uuringu eesmärgiks analüüsida, kas ja kuidas eelpool nimetatud

muudatus mõjutab tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluse otsuseid ning kas sellisel kujul on prokuratuuri seisukoht üldse vajalik. Uuringu põhjal soovitakse hinnata, kas tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluse regulatsioon vajab muudatusi. Uuringu läbiviimiseks kasutas autor küsitlust, mille raames paluti tingimisi ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisse kaasatud asutustel väljendada oma seisukohta neile esitatud väidete osas. Alapeatükk on jaotatud neljaks punktiks vastavalt küsitluses käsitletud jaotusele. Küsitluse esimeses osas esitatud väited puudutavad peamiselt prokuratuuri arvamuse esitamise vajalikkust tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses, teine punkt puudutab peamiselt prokuratuuri arvamuse puudumise mõju tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetlusele ning kolmandas punktis keskendutakse prokuratuuri arvamuse puudumise mõjule vastajate asutuste töökoormusele. Lisaks eelnevale on neljandas punktis käsitletud eraldi ka küsitluses esitatud väite analüüsi, mis puudutas tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluse regulatsiooni muutmise vajadust.

Teises alapeatükis on välja toodud kohtupraktika analüüs ning võrdlus. Kuna alates 2017. aasta septembrist on prokuratuur muutnud oma seisukoha esitamise praktikat tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses, millest tulenevalt nõustatakse üldjuhul vangla poolt esitatud arvamusega ning sisulist seisukohta enam ei koostata, siis analüüsitakse antud punktis kohtupraktika muutumist pärast seda, kui prokuratuur enam sisulisi arvamusi ei esita ning võrreldakse seda eelneva praktikaga. Analüüs teostatakse vanglate poolt kohtumäärustest kogutud andmete pinnalt ning analüüsitakse ja võrreldakse jaanuar-veebruar 2017 ning jaanuar-veebruar 2018 lahendeid, kus kohus võttis seisukoha ennetähtaegse vabastamise küsimuses. Analüüsi eesmärgiks on hinnata ennetähtaegselt vabastatute osakaalu muutumist, samuti vangla ja prokuratuuri ühise arvamuse osakaalu ning vangla ja kohtu ühise arvamuse osakaalu muutumist pärast muudatuse rakendamist prokuratuuri seisukoha esitamise praktikas. Lisaks eelnevale võrreldakse ka ennetähtaegselt vabastatud kinnipeetavate riskinäitaja muutumist ning vaadeldakse nii vangla, prokuratuuri kui ka kohtu toetusnäitajaid esimese ning teise astme kuritegude puhul.

Viimane alapeatükk sisaldab endas uuringu ja kohtupraktika analüüsi kokkuvõtet, järeldusi ja soovitusi. Antud alapeatükis esitatakse analüüsides tulemuste pinnalt välja kujunenud peamised probleemid, käsitletakse neid põhjalikumalt ning samuti püütakse leida neile võimalikud lahendused. Peamiselt keskendub töö viimane alapeatükk prokuratuuri arvamuse esitamise vajalikkuse arutelule tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses, lisaks sellele ka ennetähtaegse vabastamise menetluses osalevate asutuste hinnagute ühtlustumisele ning

tingimisi ennetähtaegse vabastamise regulatsiooni muutmisvajadusele ning regulatsiooni paremaks muutmise võimalustele.

Märksõnad: tingimisi ennetähtaegne vabastamine, vangla, kriminaalhooldus, prokuratuur, kohus.

1. TINGIMISI ENNETÄHTAEGSE VABASTAMISE INSTITUUT

Kinnipeetavaid on võimalik vabastada vangistusest kahel moel – kas siis, kui kinnipeetav on kogu kohtu poolt määratud karistuse täielikult ära kandnud või tingimisi enne tähtaega koos allutamisega kriminaalhooldusele. Käesolevas töös käsitletakse viimasena nimetatud vangistusest vabanemise võimalust. Kinnipeetava tingimisi ennetähtaegse vabastamise idee seisneb selles, et vabanenud kinnipeetav jääb kriminaalhooldaja järelevalve alla ning seetõttu ei kao õiguskaitstjate silmist. Vabanenud kinnipeetavaga jätkub töö väljaspool vanglat, mis ühelt poolt aitab kinnises asutuses viibinud isikul kohaneda ühiskonnaga, teiselt poolt aga aitab tagada ühiskonna turvalisuse.

Selleks, et kinnipeetav ennetähtaegselt vangistusest vabastada on aga ettenähtud kindel protsess, millesse on kaasatud mitmed riigiasutused. Kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise otsustab kohus, arvestades nii vangla poolt koostatud ohuhinnangut ja iseloomustust, kui ka kriminaalhooldaja ja prokuröri arvamust. Sellisel kujul on tegemist üsna ressursikuluka menetlusega, millest tulenevalt on püstitatud ka käesoleva töö uurimisküsimused. Järgnevalt püütakse leida lahendused tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluse lihtsustamiseks ning võimalused ressursikulu vähendamiseks. Lisaks eelnevale käsitletakse ka võimalike muudatuste mõju ennetähtaegse vabastamise menetlusele.

1.1 Kujunemislugu

Tingimisi enne tähtaega karistusest vabastamise kasutuselevõtmine kriminaalõiguses on tihedalt seotud positivistlike ideede võidukäiguga. Süüdimõistetud ennetähtaegne vabastamine leidis esmakordselt kasutamist 1885.a Prantsuse seadusandja poolt. Tingimisi ennetähtaegne karistusest vabastamine kehtestati esmakordselt Euroopas Prantsusmaal 1885. aasta seadusega ning selle instituudi loojaks peetakse prantslast A. Bonneville de Marsangy'd. Antud instituudi rakendamise jätkuti üsna pea arusaamale, et vangistusest ennetähtaegse vabastamise näol on tegemist väga tõhusa karistuspoliitilise vahendiga, mis ühelt poolt aitab reguleerida kinnipeetavate arvu kinnipidamisasutustes ning teiselt poolt suunab kinnipeetavaid käituma õiguspäraselt. Nimetatud karistuspoliitiline väljund oli kindlasti üheks põhjuseks, mis viis ennetähtaegse vabastamise kriminaalõigusliku instituudi üsna kiiresti peaaegu kõikide Euroopa riikide seadusandlustesse.¹

---

¹ J. Sootak, P. Pikamäe. Kriminaalõiguse õigusteadus. Tallinn: AS Kirjastus Ilo 2001, lk 154-155.

Ennetähtaegne vabastamine on kriminaalõiguslikust vaatenurgast kantud arusaamast, et sageli on karituse eesmärgid saavutatavad kiiremini, kui kohus seda karistuse mõistmisel oskas arvestada. Kinnipeetava ennetähtaegse vabastamisega väljendatakse üldsuse usaldust süüdlase suhtes ning antakse talle võimalus oma edasise käitumisega tõestada, et ta on kantud karistusest õppinud. Siinkohal tuleb märkida ka ennetähtaegse vabastamise suur eelis lõpptähtajalise vabastamise ees – isikule määratakse katseaeg karistusaja lõpuni, mis suunab isikut käituma õiguskäitajalt, vältimaks ärakandmata karistuse täitmisele pööramist, ning isikule kohaldatav katseaeg võimaldab ühelt poolt teostada tema üle järelevalvet, teiselt poolt aga pakkuda talle sotsiaalabi ühiskonda naasmisel ja kohanemisel.²

1.2 Ennetähtaegse vabastamise süsteemid

Vangistusest tingimisi enne tähtaega vabastamise instituut seisneb seega süüdlase vabastamises enne temale mõistetud karistuse täielikku ärakandmist. Euroopas eristatakse kolme ennetähtaegse vabastamise süsteemi: diskretsiooniotsusel vabastamine, automaatne vabastamine ning nn segasüsteem automaatselt ja diskretsiooniotsusel vabastamisest. Riigid, kus kohaldatakse automaatse vabastamise süsteemi, vabastavad kinnipeetava vanglast teatud formaalsete tingimuste täitmisel. Riigid, kus kohaldatakse diskretsiooniotsusel ennetähtaegset vabastamist, kaaluvad iga inimese vabastamist väga põhjalikult ning sisuliselt. Seega seisneb peamine süsteemide erinevus selles, kui põhjalikult ja sisuliselt kaalutakse kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise otsust.³

Enamikes Euroopa riikides, kus kohaldatakse tingimisi ennetähtaegset vabastamist, kehtib diskretsioonil põhinev vabastamise süsteem. Seda süsteemi iseloomustatakse tihtipeale sõnaga individualiseerimine. Diskretsioonil põhinevas süsteemis toimub individuaalse otsuse tegemine läbi kolme tasandi. Esimesel tasemel otsustatakse, kas isikule tuleks üldse anda võimalus ennetähtaegselt vabaneda – vanglakaristust kandev süüdimõistetu võib vabaneda vanglast ka ilma, et teda vabastataks ennetähtaegselt, st vabaneb pärast kogu mõistetud karistuse ärakandmist. Teisel tasandil sätestatakse ennetähtaegse vabanemise võimaluse avanemise aeg, pärast miinimumkaristuse ärakandmist, üldjuhul määratletakse see kindla osana mõistetud karistusajast. Kolmandal tasandil otsustatakse ennetähtaegselt vabastatud

---

² Sootak, Pikamäe (viide 1), lk 155;

³ K-C. Kruusmaa, J. Salla. Ennetähtaegse vabastamise regulatsioon ja praktika analüüs. Tallinn: Justiitsministeerium 2013, lk 3.

kinnipeetavale sätestatavad kontrollnõuded ja kohustused, mida kohaldatakse isiku suhtes meie mõistes katseajal, pärast vangistusest vabanemist.⁴

Need Euroopa riigid, kus kohaldatakse diskretsioonil põhinevat ennetähtaegse vabastamise süsteemi on viimastel aastatel seisnud silmitsi vabastatute osakaalu vähenemisega. Sellel võib olla mitmeid põhjuseid, milleks on näiteks avalik arvamus, mille kohaselt peetakse ennetähtaegse vabastamise meetmeid liiga lihtsateks, mis aga tuleneb üldsuse vähesest informeeritusest karistuse täitmisega seonduvatest küsimustest. Samuti võib olla põhjuseks ka sotsiaalne ja majanduslik olukord, millest tulenevalt on ennetähtaegselt vabanenud kinnipeetavatel tihtipeale raskusi püsiva elukoha ning eriti töökoha leidmisega.⁵

Rootsis kehtib alates 1998. aastast kohustuslik vabastamise süsteem, mis tähendab seda, et vanglakaristust kandev süüdimõistetud vabastatakse tingimisi, kui ta on ära kandnud kaks kolmandikku temale mõistetud karistusest, kusjuures minimaalseks vanglas viibimise ajaks on üks kuu. Tingimuslikku vabastamist võib edasi lükata distsiplinaarmedmena kindlaksmääratud päevade arvu võrra. Tingimuslikku vabastamist ei kohaldata lühikese vangistuse puhul koos katsejaga või eluaegse vangistuse puhul. Eluaegse vangistuse võib armuandmise korras muuta tähtajaliseks vangistuseks ning sellisel juhul kohaldatakse ennetähtaegse vabastamise reeglit, kui kaks kolmandikku karistusajast on kantud.⁶

Kohustuslikus vabastamise süsteemis kohaldatakse individuaalset otsustust üksnes kolmandal tasandil, st vabastamisjärgsete kohustuste valiku puhul. Selle süsteemi toetajad rõhutavad kriteeriumite määratlemise raskust otsustamiseks, millal tuleks kinnipeetav ennetähtaegselt vabastada. Selleks, et vältida juhuslikke ja väga erinevaid otsuseid, sõltuvalt sellest, kes neid teeb, on eelistatud kohaldada kõigile samu vabastamise tingimusi. Seejärel keskendutakse individuaalse järelevalve tagamisele ning määratakse kindlaks vabastamisjärgsed tingimused, mis peavad olema rangelt kohustuslikud. Mõnel juhul peetakse neid tingimusi aga täiesti kasutuks ning sellisel juhul ei järgne vabastamisele mingisugust järelevalvet.⁷

Kahe eelnevalt käsitletud süsteemi kõrval, mis põhinevad radikaalselt erinevatel otsustusviisidel, on viimastel aastatel väljatöötatud segasüsteemid. Nad ühendavad

---

⁴ P. V. Tournier. Systems of Conditional Release (Parole) in the Member States of the Council of Europe 2004, p 14-15;

⁵ Samas, p 16;

⁶ Samas, p 19;

⁷ Samas, p 20.

diskretsioonil põhineva süsteemi, pikemate vanglakaristuste puhul, ning kohustusliku vabastamise süsteemi, lühemate vanglakaristuste puhul. On tõsiasi, et lühemate vanglakaristuste puhul ennetähtaegse vabastamise võimaluse olemasolu või selle puudumine ei oma praktilist mõju, kuna see annab võimaluse vabaneda vanglast üksnes mõned päevad, paremal juhul mõned nädalad, varem. Seega milleks kulutada väärtuslikku ressursi sellistele protsessidele, kui seda ressursi saaks palju paremini ära kasutada. Seega kohaldatakse valikuprotsessi vähematele juhtumitele, st pikematele vanglakaristustele, mille puhul toob otsus kaasa uue rikkumise korral tagajärgi nii õigusrikkujale kui ka ühiskonnale.⁸

Niisugust süsteemi kasutatakse Inglismaal ja Walesis. 1991. aastal kehtestati süsteemi üldine ümberkorraldamine, millega nõuti kohustusliku vabastamise süsteemi kohaldamist kuni nelja-aastastele vanglakaristustele ning diskretsioonil põhineva süsteemi kohaldamist nelja-aastastele ja pikematele vanglakaristustele. Alates 1992. aasta 1. oktoobrist vabastatakse kinnipeetavad, kellele mõistetud vangistus on lühem kui üks aasta, automaatselt poole karistusaja ära kandmisel. Neile ei kohaldata vabanemisjärgset kontrolli, kuid nad võidakse vanglasse tagasi saata juhul, kui nad mõistetakse süüdi mõne muu süüteo toimepanemise eest enne karistusaja lõppu. Kinnipeetavad, kes kannavad ühe- kuni nelja-aastast vanglakaristust, vabastatakse automaatselt pärast poole karistusaja ära kandmist ning allutatakse järelevalvekorrale koos lisatingimustega kuni karistusajast kahe kolmandiku ära kandmiseni. Kui aga isik temale määratud kohustusi ei järgi, siis on võimalik ta vanglasse tagasi saata.⁹

Eestis kohaldatakse diskretsioonil põhinevat tingimisi ennetähtaegse vabastamise süsteemi, mis tähendab seda, et iga kinnipeetava ennetähtaegne vabastamine eeldab kohtu sellekohast otsust. Vangistusest ennetähtaegse vabastamise instituudi peamiseks eesmärkideks on suunata ja motiveerida kinnipeetavaid vangistuses eeskujulikult käituma ning kinnipeetava ennetähtaegsel vabanemisel abistada teda taasühiskonnastumisel, läbi tema allustamise käitumiskontrollile katseaja jooksul, ja seeläbi vähendada uue kuriteo toimepanemise riski.

1.3 Riskihindamine

Ameerika Ühendriikides tekkis riskihindamine 20. sajandi alguses, mil Ernst Burgess arendas välja esimese riskihindamise vahendi. Vaatamata sellele, kujunenud riskianalüüs õigussüsteemi lahutamatuks osaks alles pärast struktureeritud otsuste tegemise mudeli

---

⁸ Tournier (viide 4) p 22;

⁹ Samas, p 24.

väljatöötamist.¹⁰ Selleks, et hinnata kinnipeetavate riskitaset, on kriminaalõigussüsteemis kasutatud mitmeid riskihindamise vahendeid. Vajadus selliste vahendite järgi tekkis kinnipeetavate arvu järsust kasvust. Kuigi uuringud näitavad, et vangistuse laiendatud kasutamine 1980ndatel ja 1990ndatel aitas kaasa kuritegevuse vähenemisele, oli see mõju tõenäoliselt väike ning vangistus oli jõudnud olukorda, kus selle tõhusus vähenes. Mure vangla kasvava populatsiooni majanduslike ja sotsiaalsete tagajärgede pärast tekitas vajaduse kriminaalõigussüsteemi reformi järgi.¹¹

Kurjategijate ohutaseme hindamise vahendid võib jagada kolme põlvkonda, millest esimene kujutas endast struktureerimata professionaalset arvamust, teine põlvkond kaasas kindlustusmatemaatilise riski skaalad, mis tuginesid staatilistel teguritel ning riskihindamise vahendite kolmas põlvkond sisaldas endas kriminogeensete vajaduste, dünaamiliste riskifaktorite hindamist.¹² 20. sajandi esimesel poolel kasutusel olnud vahendiks, riskihindamise vahendite esimese põlvkonna ajal, oli ohutaseme hindamine peamiselt paranduspersonali, st kriminaalhooldusametnike ja vanglatöötajate ning kliiniliste spetsialistide, st psühholoogide, psühhiaatrite ja sotsiaaltöötajate ülesanne. Nad tegid otsuseid juhindudes oma erialasest ettevalmistusest ja kogemusest, mistõttu oli riskihindamine pigem professionaalse hinnangu andmine. Teise põlvkonna riskihindamise vahendite kujunemise tõi kaasa asjaolu, et 1970. aastate alguses saadi üha enam kinnitust, et riskihindamine sõltub rohkem kindlustusmatemaatilisest, tõenditel põhinevast teadusest ja vähem professionaalsest hinnangust. Varsti sai selgeks, et need kindlustusmatemaatilised riskihindamisvahendid olid kuritegeliku käitumise ennustamisel paremad kui professionaalsed hinnangud. Uuringutulemused näitasid korduvalt, et kindlustusmatemaatilised instrumendid on inimekäitumise prognoosimisel edukamad kui kliinilised või professionaalsed hinnangud. Kuigi teise põlvkonna riskihindamise vahenditega saavutati rahuldavad tulemused, esines neis ka olulisi puudusi. Peamine etteheide seisnes üksnes staatiliste, muutumatute riskitegurite kasutamises riskihindamise analüüsi koostamisel, sest selliselt ei arvestatud kurjategijate muutumise ja paranemisega, mistõttu ei olnud selliselt võimalik mõõta riskitaseme muutumist aja jooksul. Arvestades teise põlvkonna puudusi, hakati 1970. aastate lõpus ja 1980. aastate algul arendama riskihindamise vahendeid, mis hõlmasid endas ka dünaamilisi riskitegureid. Lisaks kuritegelikule taustale hakati arvestama ka muutuvaid tegureid nagu tööhõive,

---

¹⁰ C. Trotter, G. McIvor, F. McNeill. Beyond the Risk Paradigm in Criminal Justice 2016, lk 181;

¹¹ N. James. Risk and Needs Assessment in the Criminal Justice System 2015, lk 1;

¹² T. Jordan. A Historical Overview of the Risk Assessment Tools utilised in the Criminal Justice System. Arvutivõrgus: <http://tnjconsulting.net.au/blog/historical-overview-risk-assessment-tools-utilised-criminal-justice-system/> (25.02.2018).

kriminaalne suhtlusringkond, perekondlikud suhted jne. Kolmanda põlvkonna riskihindamise vahendid võimaldasid hinnata, milliste riskiteguritega on konkreetse kinnipeetava puhul vaja tegeleda, et vähendada uue kuriteo toimepanemise riski ning samuti kinnipeetavatele kohaldatud programmide tõhusust.¹³

Alates 2004. aastast on Eesti vanglateenistuses kasutusel riskihindamine, mille aluseks võeti Ühendkuningriigis rakendatud riskide hindamise ja juhtimise vahend OASys (The Offender Assessment System).¹⁴ OASys on kurjategijate riskihindamise süsteem, mis võeti Ühendkuningriikides kasutusele 2001. aastal. Antud süsteem põhineb kindlustusmatemaatilisel prognoosimise viisil ning struktureeritud professionaalsel hinnangul, mis aitavad välja selgitada kurjategija peamised riskid ning nende maandamiseks vajalikud tegevused.¹⁵

Retsidiivsusrisiki hindamise vahendite väljatöötamise projektiga alustati 2003. aastal. Koostöös Tartu Ülikooli ekspertidega loodi psühholoogiliste testide ja kurjategijate käitumuslikke tunnuseid kirjeldavate küsimuste komplekt, mille alusel on võimalik suunata kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise otsuse protsessi, valida sihipäraselt meetodeid süüdlase sotsiaalseks rehabiliteerimiseks, tema väärtushinnangute ja hoiakute muutmiseks, paremini mõista kuritegevuse psühholoogilisi mehhanisme ning selle kaudu tõsta kuritegevuse ennetusprogrammide efektiivsust.¹⁶

Retsidiivsusrisiki hindamise vahend süüdimõistetute sotsiaalmajandusliku seisundi ja ohtlikkuse hindamiseks valmis vanglate ning kriminaalhoolduse koostöös. Aastatel 2004-2006 viidi läbi esimene pilootuuring, toimusid koolitused ning vahendi arendamine. Käivitati ka riskihindamisvahendi elektroonilise versiooni väljatöötamine. Pärast erinevate uuringute, täienduste ja koolituste läbiviimist saab 2007. aastal terviklik retsidiivsusrisiki hindamise vahend nii vanglates kui ka kriminaalhoolduses igapäevaseks töövahendiks.¹⁷

---

¹³ J. Bonta, D. A. Andrews. Risk-Need-Responsivity Model for Offender Assessment and Rehabilitation 2007-06. Her Majesty the Queen in Right of Canada 2007, lk 3-4;

¹⁴ M. Grünberg. Kriminogeensete riskide hindamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2013, lk 6;

¹⁵ R. Moore. A compendium of research and analysis on the Offender Assessment System (OASys) 2009- 2013. UK Ministry of Justice Analytical Series July 2015, lk 1;

¹⁶ Eesti vanglasüsteemi ja kriminaalhoolduse aastaraamat. Tallinn: Justiitsministeerium 2006, lk 39;

¹⁷ Samas, lk 39-40.

1.4 Varasemad regulatsioonid

Eestis pole kinnipeetavate ennetähtaegne vabastamine vanglast sugugi uus nähtus. Nimelt eksisteeris selline võimalus juba esimese Eesti Vabariigi ajal. 1929. aasta kriminaalseaduse kohaselt oli vangla nõukogul lubatud ennetähtaegset vabastamist kaaluda siis, kui kinnipeetaval oli pool mõistetud vangistusest kantud. Juhul, kui kinnipeetav vabastati ennetähtaegselt, siis katseajaks määrati talle kandmata jäänud karistusaeg. Peamised ennetähtaegse vabastamise eeldused olid hea käitumine vangistuses ning tõenäosus, et isik ei pane peale vabanemist toime uusi kuritegusid.¹⁸

Eesti NSV kriminaalkoodeks võimaldas nii isiku vabastamist ennetähtaegselt karistuse kandmiselt kui ka karistuse ärakandmata osa asendamist liigilt kergema karistusega. Ennetähtaegse vabastamise materiaalsed eeldused, mida pidi ennetähtaegse vabastamise otsustamisel arvestama, olid kinnipeetava isik, kuriteo iseloom, süüdimõistetud osavõtu aste kuriteos, tema tervislik seisund, haridus ja tehtava töö iseloom. Lisaks tuli arvestada ka asjaolu, kas isik karistuse kandmise ajal oli hüvitanud kuriteoga tekitatud kahju. Kohus võis süüdimõistetud ennetähtaegselt vabastada, kui olid täidetud formaalsed eeldused - kinnipeetav oli sõltuvalt kuriteo raskusest ära kandnud vähemalt 1/2 või 2/3 mõistetud karistusajast. Juhul, kui kohus otsustas isiku vabastada, siis määrati talle katseae, mille pikkus vastas vabastamise hetkel kanda jäänud karistuse pikkusele.¹⁹

1992. aastal vastu võetud kriminaalkoodeksi ennetähtaegse vabastamise regulatsioon ei erinenud suurel määral ENSV ajal kehtinud regulatsioonist. Samuti nagu ENSV regulatsiooni puhul oli vabastamise peamiseks eelduseks eeskujulik käitumine karistuse kandmise ajal. 1992. aasta kriminaalkoodeksisse lisandusid aga erisätted alaealiste ennetähtaegse vabastamise tingimuste kohta. Lisaks võimaldas uus regulatsioon kinnipeetava ennetähtaegsel vabastamisel määrata talle ka kohustusi, näiteks enda perioodiline registreerimine politseis, alkoholismiravi jms, mille rikkumisel võis kohus politsei taotlusel ennetähtaegselt vabastatud isiku vanglasse tagasi saata. Vaatamata kohustuste määramise võimaluse kehtestamisele, oli siiski suur osa ennetähtaegselt vabastatud isikuid katseajal ilma kontrollita.²⁰

Ennetähtaegne vabastamine oli reguleeritud Eestis kehtinud 1992. aasta kriminaalkoodeksi (KrK) §-s 55, mis sätestas ennetähtaegse vabastamise nii formaalsed kui ka materiaalsed

---

¹⁸ Kruusmaa, Salla (viide 3), lk 3;

¹⁹ Samas, lk 3;

²⁰ Samas, lk 3.

eeldused. Ennetähtaegse vabastamise formaalsed eeldused tulenesid KrK § 55 lõigetest 4-5¹. Nende sätete kohaselt oli süüdimõistetu ennetähtaegse vabastamise peamiseks eelduseks teatud karistusaja ärakandmine, mis omakorda sõltus toimepandud kuriteo raskusest. Niisiis sätestas KrK § 55 lg 4 üldnormina, et süüdimõistetu võib tingimisi enne tähtaega karistuse kandmiselt vabastada pärast seda, kui süüdimõistetu on tegelikult ära kandnud vähemalt poole mõistetud karistusajast. Kui aga isikule mõistetud vabadusekaotus tahtlikult toimepandud teo eest ületas kolme aastat, siis sai tema suhtes kohaldada ennetähtaegset vabastamist pärast mõistetud karistusajast vähemalt kahe kolmandiku ärakandmist. Erinorm oli sätestatud eluaegse vabadusekaotusega karistatud süüdimõistetute suhtes, kelle ennetähtaegne vabastamine oli KrK § 55 lg 5¹ kohaselt võimalik siis, kui süüdimõistetu oli mõistetud karistusajast tegelikult ära kandnud vähemalt kolmkümmend aastat. Isikule mõistetud karistusaja arvutamist alustatakse kohtuotsuses vabadusekaotuse kandmise algusena märgitud kuupäevast või juhul, kui isik ei olnud kohtumenetluse ajal vahi all ning tal lubati ise ilmuda vanglasse karistuse kandmisele, siis alates süüdimõistetu vanglasse jõudmise kuupäevast.²¹

Ennetähtaegse vabastamise materiaalseks eeldusteks olid süüdlase edasine õiguskuulekas käitumine ning hoidumine uute kuritegude toimepanemisest. KrK sisaldas ennetähtaegse vabastamise materiaalseid eeldusi aga üsna pealiskaudsel kujul, nõudes kinnipeetavalt vaid karistuse kandmise ajal eeskujulikku käitumist ning kohusetundlikku suhtumist töösse ja õppimisse (KrK § 55 lg 2 ja § 56 lg 2). Kohtupraktikas sisustati antud seadusenõuet selliselt, et kinnipeetaval ei tohi olla kustumata distsiplinaarkaristusi. Põhjaliku kohtuliku kontrolli tagamiseks ei olnud KrK-s sätestatud ennetähtaegse vabastamise eeldused aga piisavad.²²

1998. aastal tekkisid ennetähtaegse vabastamise süsteemi olulised muudatused seoses kriminaalhooldussüsteemi loomisega ning karistusseadustiku jõustumisega 2002. aastal. Olulisim muudatus seisnes käitumiskontrolli rakendamises kõikidele ennetähtaegselt vabastatud kinnipeetavatele varasema katseaja asemel. Antud muudatusega loodi võimalus läbi sotsiaaltöö vanglast vabanenutel paremini eluga vabaduses kohaneda. Samas aga tähendas uuendus erinevate kontrollnõuete määramist kõigile ennetähtaegselt vabanenud kinnipeetavatele ning nõuete rikkumise korral võis kohus isiku vanglasse tagasi saata.²³

Võrreldes KrK-s sätestatuga, kirjutati karistusseadustikus pikemalt lahti asjaolud, mida kohus peab arvestama süüdlase ennetähtaegse vabastamise otsustamisel. Uues regulatsioonis ei

²¹ Kriminaalkoodeks. – RT 1992, 20, 288;

²² Samas;

²³ Kruusmaa, Salla (viide 3), lk 3.

piiratud enam ennetähtaegse vabastamise otsustamisel üksnes isiku vangistuses käitumise hindamisega, vaid seati kohustus täiendavalt arvestada ka süüdlase poolt toimepandud kuriteo asjaolusid, kinnipeetava isikut, tema varasemat elukäiku, tema elutingimusi ja muid tagajärgi, mis kaasnevad süüdlase ennetähtaegse vabastamisega. Muude tagajärgede all on eelkõige silmas peetud uute kuritegude toimepanemist. Materiaalsete eelduste põhjalikumalt lahtikirjutamise eesmärgiks oli tagada kohtu kindlam kontroll ennetähtaegselt vabastatavate isikute üle.²⁴

Ennetähtaegse vabastamise regulatsiooni muudeti oluliselt ka 2007. aastal eesmärgiga vähendada kinnipeetavate arvu vanglates ning sellega omakorda tagada teistele kinnipeetavatele paremad kinnipidamistingimused. Uuendusega toodi karistusseadustikku sisse elektroonilise valve regulatsioon, mis võimaldas kinnipeetavaid vabastada varasemalt kehtinud regulatsioonist varem tingimusel, et isikule kohaldatakse elektroonilist valvet. Selle muudatuse mõju võib pidada positiivseks, kuna kuritegevus ei kasvanud ning ennetähtaegselt vabanenud isikute retsidiivsus jäi madalamaks, võrreldes nende isikute retsidiivsusega, kes vabanesid karistusaja lõppedes. Antud seadusemuudatuse vajadust selgitati sellega, et see võimaldab riigile suuremat kontrolli kuriteo toimepannud isiku üle ka peale seda, kui isik vanglast vabaneb ja seeläbi on võimalik tõhusamalt uusi kuritegusid ära hoida.²⁵

Ennetähtaegse vabastamise menetluse läbiviimise korda muudeti selliselt, et vabastamise aluseks ei olnud enam kinnipeetava avaldus, vaid seaduses sätestatud tähtaeg, mille möödumisel esitatakse materjalid kinnipeetava võimalikuks ennetähtaegseks vabastamiseks alati kohtule. Antud muudatuse sisseviimise tingis seisukoht, et kuna isikule mõistab vangistuse kohus, siis peab kohus olema ka see, kes otsustab isiku ennetähtaegse vabastamise. Uuendus ei jätnud enam vanglatele sisulist sõnaõigust kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise otsuse tegemisel, kuna menetlusest jäeti välja nn vanglasisene menetlus, mis oli varasemalt eelduseks kohtumenetlusele. Uue korra kohaselt valmistab vangla üknes kohtu jaoks ette kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise otsustamiseks vajalikud materjalid. Olulise muudatusena ennetähtaegse vabastamise regulatsioonis tuleb märkida ka seda, et nüüdsest ei olnud enam vajalik kinnipeetava nõusolek ennetähtaegseks vabanemiseks, menetluse alustamine muutus võimalikuks ka ilma kinnipeetava nõusolekuta.²⁶ Siinkohal tuleb märkida, et vaatamata sellele, et menetluse alustamine on võimalik ilma kinnipeetava nõusolekuta

---

²⁴ M. Ernits, P. Pikamäe, E. Samson, J. Sootak. Karistusseadustiku üldosa eelnõu. Tallinn: Juura 1999, lk 153;

²⁵ Kruusmaa, Salla (viide 3), lk 3;

²⁶ Samas, lk 4.

ennetähtaegseks vabanemiseks, ei tähenda see seda, et kinnipeetava arvamust tema vabastamisel ei arvestata. Kohtul on kohustus viia läbi menetlus ning arvestada kõiki ennetähtaegse vabastamise menetluse käigus esitatud asjaolusid. Kinnipeetava vangistusest ennetähtaegne vabastamine juhul, kui kinnipeetav ise vabaneda ei soovi, ei oleks aga kooskõlas regulatsiooni eesmärgiga.

1.5 Kehtiv regulatsioon

Kehtivas õiguses reguleerivad ennetähtaegse vabastamise korda KarS §-d 75-77, VangS § 76 ning justiitsministri poolt 12.08.2010.a. välja antud määrus nr 28 „Kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vabastamise materjalide ettevalmistamise kord“. Ennetähtaegse vabastamise eeldused on sätestatud KarS §-des 76-77, kust nähtub, et tingimisi enne tähtaega on võimalik vabastada isikut nii tähtajalisest kui ka eluaegsest vangistusest. Tähtaegsest vangistusest vabastamine sõltub sellest, kas isik kannab karistust esimese või teise astme ning tahtliku või ettevaatamatu kuriteo eest. Juhul, kui isik on süüdi mõistetud esimese astme tahtliku kuriteo toimepanemise eest, siis tekib tal võimalus vabaneda karistuse kandmiselt ennetähtaegselt pärast karistusajast vähemalt kahe kolmandiku ärakandmist või karistusajast poole ärakandmist tingimusel, et ta nõustub elektroonilise valvega. Viimase puhul on tegemist süüdimõistetud vabatahtliku kohustusega alluda 1-12 kuu jooksul käitumiskontrollile elektroonilise seadme abil, mis kinnitatakse tema keha külge. Teise astme kuriteo või ettevaatamatusest toimepandud esimese astme kuriteo toimepanemise eest karistust kandval isikul on võimalik vabaneda üldkorras vähemalt poole karistusaja ärakandmisel või elektroonilise valvega nõustumise korral vähemalt ühe kolmandiku karistusaja ärakandmisel. Kui süüdlane oli teise astme kuriteo või ettevaatamatu esimese astme kuriteo toimepanemise ajal noorem kui kaheksateistaastane, siis kohus vabastab ta pärast poole karistusaja ärakandmist. Eluaegsest karistusest vabanemine on KarS § 77 alusel võimalik pärast 30-aastase karistusaja ärakandmist.²⁷

Lisaks eelnevale on ka Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee andnud liikmesriikidele soovitusi tingimisi vabastamise kohta. Antud soovitude eesmärgiks on kehtestada liikmesriikides ühised põhimõtted seoses vabaduskaotuslike karistuste täideviimisega, tugevdades sellega rahvusvahelist koostööd nimetatud valdkonnas. Euroopa Nõukogu

---

²⁷ Karistusseadustik. – RT I, 07.07.2017, 5.

Ministrite Komitee soovitusel on sätestatud üldised põhimõtted, millest tulenevalt peab tingimisi vabastamise eesmärgiks olema eelkõige kinnipeetava taasühiskonnastamine, millega tagatakse ka ohutus ja kuritegevuse vähenemine kogukonnas. Rõhutatud on ka tihedat koostööd ennetähtaegse vabastamise ettevalmistamisel nii vanglapersonali kui ka vabanemisjärgset järelevalvet teostavate ametnike vahel. Lisaks on rõhutatud ka seda, et kinnipeetav peab juba karistuse kandmisele asumisel olema teadlik, millal tal avaneb võimalus ennetähtaegselt vangistusest vabaneda. Samuti peaks kinnipeetav olema teadlik kriteeriumitest, mis on olulised ennetähtaegseks vabanemiseks ning mis peavad olema selged ja realistlikud, arvestades nii kinnipeetava isikut, tema sotsiaalset ja ka majanduslikku olukorda. Vanglates peab olema tagatud osalemine erinevates programmides ja koolitustes, mis aitavad kinnipeetaval valmistuda eluks vabaduses. Pärast kinnipeetava ennetähtaegset vabanemist peab aga olema tagatud nii abi kättesaadavus kui ka kontrolli- ja järelevalvemeetmed.²⁸

Kehtivas õiguses loetakse karistusaja alguseks kohtuotsuses märgitud vangistuse kandmise alguse kuupäev või juhul, kui isik viibis enne otsuse jõustumist vabaduses, võetakse karistusaja alguse kuupäevaks süüdimõistetu vanglasse jõudmise aeg. Karistusaja alguse kuupäev on oluline tingimisi ennetähtaegse vabastamise otsustamiseks, sest sellest kuupäevast lähtub vangla kohtule materjalide edastamisel. Siinkohal on oluline märkida, et kui süüdimõistetu paneb vangistuse kandmise ajal toime uue kuriteo, siis mõistetakse talle liitkaristus KarS § 65 lg 2 alusel, vastavalt KarS § 65 lg-le 1 arvatakse eelmise kohtuotsuse järgi ära kantud karistus liitkaristusest maha ning karistusaja alguseks loetakse uue kohtuotsuse tegemise kuupäev, mitte aga vanglasse saabumise kuupäev.²⁹ Kahjuks tuleb siinkohal tõdeda, et kõik Eesti kohtud antud põhimõtet siiski ei kohalda. Tihtipeale nähtub kohtuotsustest, kus isikut on karistatud vangistuse jooksul toimepandud kuriteo eest, et kohus on liitnud varasemalt mõistetud karistusele juurde vangistuse jooksul toimepandud kuriteo eest mõistetud karistuse ning lugenud karistuse kandmise alguseks isiku vanglasse saabumise aega, mitte aga uue kohtuotsuse tegemise kuupäeva. See aga seab kinnipeetavad ebavõrdsesse olukorda, sest nagu eelnevalt märgitud, on karistuse alguskuupäev äärmiselt oluline tingimisi ennetähtaegse vabastamise võimaluse avanemisel. Tingimisi ennetähtaegse vabastamise küsimust arutav kohus ei saa aga muuta juba jõustunud kohtuotsust, vaid peab lähtuma

---

²⁸ Recommendation Rec(2003)22 of the Committee of Ministers to member states on conditional release (parole). Arvutivõrgus: [https://pjp-eu.coe.int/documents/3983922/6970334/CMRec+\(2003\)+22+on+conditional+release.pdf/f8708832-8086-4374-8537-63034a45cb67](https://pjp-eu.coe.int/documents/3983922/6970334/CMRec+(2003)+22+on+conditional+release.pdf/f8708832-8086-4374-8537-63034a45cb67) (05.03.2018);

²⁹ R. Kiris, P. Pikamäe, J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura 2017, lk 206.

viimases otsuses märgitust vaatamata sellele, et materiaalõiguse korrektsel kohaldamisel ei oleks isiku ennetähtaegseks vabanemiseks vajalik tähtaeg veel saabunud.³⁰

Nii nagu KrK kehtivuse ajal nii on ka praegu võimalik tingimisi ennetähtaegse vabastamise eeldused liigitada formaalseteks ja materiaalseteks. Formaalsete eelduste alla kuuluvad kuriteo raskusaste, süüteo toimepanemine tahtlikult või ettevaatamatusest, tegelikult ära kantud karistuse kestvus ja vabastatava nõusolek alluda elektroonilisele valvele. KarS-is sätestatud materiaalsed eeldused on võrreldes KrK materiaalsete eeldustega põhjalikumad ning on liigitatavad süüdlasele esitatavateks nõueteks, mis on sätestatud KarS § 76 lg-tes 1-3, ja kriminaalpoliitilisteks kaalutlusteks, mis on sätestatud KarS § 76 lg-s 4. Süüdlasele esitatavad nõuded hõlmavad endas eelkõige süüdimõistetu käitumist vanglas ning tema elutingimusi pärast vabanemist. Karistuspoliitilisteks kaalutlusteks loetakse peamiselt süüdimõistetu poolt toimepandud kuriteo asjaolusid, süüdlase isikut ja tema varasemat elukäiku.³¹

Praeguse regulatsiooni kohaselt tuleb ennetähtaegse vabastamise otsustamisel kohtul hinnata nii kuriteo toimepanemise asjaolusid, süüdimõistetu isikut, tema varasemat elukäiku, käitumist karistuse kandmise ajal, elutingimusi ning tagajärgi, mida võib süüdimõistetule kaasa tuua karistusest vabastamine. Kõikide eelpool nimetatud tegurite kohta saab kohus teavet vangla poolt koostatud kinnipeetava iseloomustusest. Info kogumist alustab kontaktisik, kes edastab taotluse arvamuse esitamiseks ka kriminaalhooldusosakonnale. Määratud kriminaalhooldusametnik koostab arvamuse kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vabastamise kohta ning edastab selle taotluse esitanud vanglale. Kontaktisiku koostatud iseloomustuse ja kriminaalhooldusametniku arvamuse ära kiri saadetakse seejärel vangla asukohajärgsele prokuratuurile ning kogutud materjalid edastatakse vangla asukohajärgsele kohtule. Ka prokuratuur koostab kinnipeetava iseloomustuse ja kriminaalhooldusametniku arvamuse põhjal kirjaliku seisukoha ning edastab selle kohtule. Praktikas lähtub prokuratuur oma hinnangu andmisel teatud juhtudel ja teatud osas ka kinnipeetava käitumisest ja koostööst eeluurimise ajal. Kohus langetab otsuse isiku ennetähtaegse vabastamise kohta kõigi eelpool nimetatud seisukohtade põhjal. Kohtule esitatavaid, erinevate asutuste poolt koostatud arvamusi käsitletakse järgnevalt üksikasjalikumalt.³²

³⁰ TMKm 30.10.2017, 1-17-4143;

³¹ Kiris, Pikamäe, Sootak (viide 29), lk 205-206;

³² Kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vabastamise materjalide ettevalmistamise kord. JMM 12.08.2010 nr 28 - RT I, 29.12.2014, 76.

1.5.1 Vangla iseloomustus

Vangla poolt kinnipeetava iseloomustuse koostamist reguleerib justiitsministri 12.08.2010 määrus nr 28 "Kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vabastamise materjalide ettevalmistamise kord". Antud määruse kohaselt koostatakse kinnipeetava iseloomustus tema kriminogeensetele riskidele antud hinnangu ja kriminaalhooldusametniku arvamuse alusel. Kinnipeetava iseloomustuse koostamise eesmärgiks on anda hinnang tema ohtlikkusele, uue kuriteo toimepanemise võimalikkusele ja seda soodustavatele asjaoludele, hinnata tema individuaalse täitmiskava täitmist ning esitada arvamus kohaldatavate kohustuste valiku ja nende tähtaja kohta. Koostatavas iseloomustuses märgitakse kinnipeetava isikuandmed, andmed toimepandud kuriteo ja mõistetud karistuse kohta, vanglas riskide maandamiseks toimunud tegevused ja nende tulemused, riskihinnangu kokkuvõtte kinnipeetava isiksuseomadustest, elukäigust ja käitumisest tulenevate riskide kohta, kinnipeetava ohtlikkus ja ohustatus vabanedes ning arvamus katseaja ja kohaldatavate kohustuste valiku kohta.³³

Riskihindamine on iseenesest struktureeritud ankeet, mis sisaldab erinevaid riskitegureid hõlmavaid teemasid ning mis on mõeldud kuriteo toimepanemise eest süüdimõistetud isiku kriminogeensete riskide, vajaduste ja ohtlikkuse hindamiseks. 2007. aastal muutus ankeet elektroonseks ning riskihindamist hakati rakendama laialdasemalt. Ankeeti lõimiti ka uue kuriteo tõenäosuse arvutamise valemid ning täpsustati riskihindamise metoodikat.³⁴

Riskide hindamist kasutatakse nii vanglas kui ka kriminaalhoolduses. Riskihindamise abil selgitatakse välja süüdimõistetu varasem elukäik ning probleemkohad ning läbi selle jõutakse täpsete põhjusteni, mis on viinud isiku kuritegeliku käitumiseni. Riskihindamisel võetakse arvesse kõiki fakte, mis võivad olla kuritegusid põhjustanud. Selleks, et riskihindamise tulemus oleks kvaliteetne, tuleb arvestada kõiki valdkondi ning väiksemaidki asjaolusid.³⁵

Riskihindamine sisaldab endas ankeetküsimustikku, kus kasutatakse ei/jah valikuga küsimusi ning skaalat 0-2 küsimustes, kus ametnik peab langetama otsuse probleemi suuruse üle. Lisaks on ankeedis ka küsimusi, mis nõuavad kirjeldavat hinnangut. Pärast antud ankeedi täitmist arvutab elektrooniline süsteem välja protsendivahemiku, kui suure tõenäosusega

---

³³ Kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vabastamise materjalide ettevalmistamise kord. JMm 12.08.2010 nr 28 - RT I, 29.12.2014, 76;

³⁴ Grünberg (viide 14), lk 6;

³⁵ Vanglateenistuse aastaraamat. Tallinn: Justiitsministeerium 2015, lk 48-49.

paneb kinnipeetav järgneva kahe aasta jooksul toime uue kuriteo. Kaks aastat on valitud just seetõttu, et uuringute põhjal pannakse uus kuritegu toime pärast süüdimõistmist või vanglast vabanemist suurema tõenäosusega kahe esimese aasta jooksul, hiljem see tõenäosus aga väheneb.³⁶

Riskihindamine annab ühelt poolt ülevaate sellest, milliste riskiteguritega on konkreetse kinnipeetava puhul vaja tegeleda, et vähendada uue kuriteo toimepanemise tõenäosust, ning teiselt poolt aitab paigutada kinnipeetava kindlasse erikohtlemisrühma, et muuta tema karistuse kandmine tõhusamaks. Süüdimõistetud jagatakse nende ohuhinnangu alusel neljaks rühmaks, olenevalt sellest, kas nende kohlemisvajadus on väike, keskmine, suur või väga suur. Kinnipeetava iseloomustuses tuuakse välja nii riskihindamise käigus välja arvatud uue kuriteo toimepanemise protsent kui ka kinnipeetava kohtlemisvajaduse suurus, mis on olulised näitajad otsustamiseks, kas süüdlane tuleks ennetähtaegselt vangistusest vabastada või mitte.³⁷

Eelnevale tuginedes, saab asuda seisukohale, et vangla poolt koostatav kinnipeetava iseloomustus on äärmiselt oluline otsustamiseks kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise üle. See sisaldab üksikasjalikku infot mitte ainult kinnipeetava sotsiaalse tausta ja tema õigusvastase käitumise põhjuste kohta, vaid ka põhjaliku riskihindamise analüüsi tulemusi, mis on olulised ja suureks abiks hindamiseks isiku valmisolekut ühiskonda naasmisel.

1.5.2 Kriminaalhooldusametniku arvamus

Justiitsministri 12.08.2010 määrus nr 28 “Kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vabastamise materjalide ettevalmistamise kord” sätestab, et kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise menetluse ettevalmistamisel esitab kontaktisik kriminaalhooldusosakonnale taotluse kinnipeetavata kohta arvamuse saamiseks.³⁸ Samuti nimetab vangistuseseadus (VangS) § 76 lg 1 tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamise ettevalmistamiseks vajalikud dokumendid, mille loetelus on ka kriminaalhooldusametniku arvamus.³⁹

---

³⁶ Grünberg (viide 14), lk 18-27;

³⁷ Vanglateenistuse aastaraamat (viide 35), lk 49-51;

³⁸ Kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vabastamise materjalide ettevalmistamise kord. JMm 12.08.2010 nr 28 - RT I, 29.12.2014, 76;

³⁹ Vangistuseseadus. – RT I, 07.07.2017, 10.

Kriminaalhoolduse peamiseks eesmärgiks on soodustada vangistusest ennetähtaegselt vabastatud isiku sotsiaalset kohanemist ning mõjutada teda hoiduma kuritegude toimepanemisest. Kui kinnipeetaval tekib võimalus taotleda ennetähtaegset vangistusest vabastamist, siis esitab kriminaalhooldusametnik oma arvamuse, milles teeb ettepaneku, millised kohustused võiks isikule määrata tema ennetähtaegsel vabastamisel. Juhul, kui kohus otsustab süüdlase vangistusest ennetähtaegselt vabastada, siis kontrollib kriminaalhooldusametnik isikule määratud kohustuste täitmist, abistades isikut nende nõuetega hakkama saamisel.⁴⁰

Kriminaalhooldaja koostab tingimisi enne tähtaega vabastamise ettevalmistamisel kriminaalhooldusseaduse⁴¹ (KrHS) § 3 alusel omapoolse arvamuse, mis sisaldab kokkuvõtet kinnipeetava isikuomadustest ja sotsiaalsest olukorrast ning arvamust kinnipeetava suhtes kohaldatavate kohustuste valiku ja nende kohaldamise tähtaja kohta. Kuna käitumiskontrolli ajal on isik kohustatud elama kohtu poolt määratud alalises elukohas, siis peab antud elukoht olema sobiv kontrollnõuete täitmise võimalikkuse seisukohalt. Tingimisi enne tähtaega vabastamine ei saa seega toimuda ilma, et isikul oleks pärast vabanemist elukoht, kus saab vastavat kontrolli teostada. Seega on kriminaalhooldaja poolt koostatava arvamuse eesmärk lisaks ka veenduda, et isikul on sobilik elukoht ja et kogu katseaja vältel on võimalik isikul alluda käitumiskontrolliga kaasnevatele kontrollnõuetele ja kohtu poolt pandud täiendavatele kohustustele.⁴²

Kriminaalhooldaja arvamus sisaldab lisaks ka ülevaadet kinnipeetava eluloolistest faktidest, mis peavad põhinema tõendatud andmetel ja sisaldama viiteid allikatele, mis kinnitavad kohtueelses ettekandes esitatud andmeid. Eluloolised faktid tuvastab kriminaalhooldaja erinevate registrite kaudu ning koostab nendest saadud info põhjal isikut iseloomustava lühianalüüsi. Kriminaalhooldaja poolt koostatavas lühianalüüsis kajastuvad ka suhted perekonnaga ja teiste lähedaste isikutega. Vajaliku teabe kogumise eesmärgil kontakteerub kriminaalhooldusametnik isiku lähedastega ning teiste isikutega, et välja selgitada nende omavahelised suhted ning samuti kinnipeetava suhted kriminaalkorras karistatud isikutega. Kogutud info põhjal on kriminaalhooldusametnikul võimalik anda ülevaade kinnipeetava sotsiaalsest olukorrast, mis on oluline otsuatamataks isiku ennetähtaegse vabastamise võimalikkuse üle.

---

⁴⁰ Vanglate ja kriminaalhoolduse aastaraamat. Tallinn: Justiitsministeerium 2007, lk 13-14;

⁴¹ Kriminaalhooldusseadus – RT I, 05.12.2017, 7;

⁴² Kriminaalhooldusseadus – RT I, 07.07.2017, 6.

Lisaks sotsiaalsele olukorrale esitab kriminaalhooldusametnik oma arvamuses ka lühianalüüsi kinnipeetava majanduslikust olukorrast. Majanduslikule olukorrale hinnangut andes lähtub kriminaalhooldusametnik eelkõige isiku elukoha olemasolust ja selle tingimustest, töö- või õppimiskoha olemasolust, isiku sissetulekuallikatest ja tema materiaalsest kindlustatusest. Nagu eelnevalt mainitud, on ennetähtaegse vabanemise oluliseks eelduseks elukoha olemasolu. Kinnipeetaval on võimalik avaldada elukoht, kuhu ta soovib ennetähtaegse vabanemise korral elama asuda ning selle info põhjal kontrollib kriminaalhooldusametnik, kas isikul on tõepoolest võimalik tema poolt nimetatud aadressile elama asuda, kellega koos ta seal elama hakkab ning millised on antud elukoha elamistingimused. Elamistingimuste väljaselgitamine on eriti oluline juhul, kui kinnipeetav on andnud nõusoleku ennetähtaegsel vabanemisel elektroonilise järelevalve kohaldamiseks. Sellisel juhul tuleb kriminaalhooldusametnikul veenduda, et antud elukoht ja selle tingimused võimaldavad elektroonilise valve kohaldamist.

Samuti on isiku ennetähtaegse vabastamise otsustamisel oluline, et isikul oleks töökoht või erialane haridus või oskused, mis on abiks töö leidmisel. Ennetähtaegselt vabaneva isiku materiaalne kindlustatus on äärmiselt oluline tagamaks, et isik ei satu tagasi kuritegelikule teele. Seega kontrollib kriminaalhooldusametnik siinkohal, milline on isiku haridus ja varasem töökogemus, ning juhul, kui kinnipeetav on esitanud töökohta garantiikirja, siis kontakteerub kriminaalhooldusametnik tööandjaga, kes on lubanud isiku tema ennetähtaegsel vabanemisel tööle võtta. Lisaks eelnevale on siinkohal oluline tuvastada ka teiste pereliikmete, kellega koos isik vabanemisel elama asub, majanduslikku olukorda, veendumaks, et ennetähtaegselt vabanev kinnipeetav ei satu majanduslikult raskesse olukorda.

Kriminaalhooldusametniku poolt koostatav arvamus sisaldab ka muid asjaolusid, mis võivad mõjutada ennetähtaegselt vabaneva isiku käitumist vabaduses. Siinkohal on oluline märkida, kuidas on isik varasemalt suutnud kriminaalhoolduse eesmäärke täita, kui tema suhtes on varasemalt kriminaalhooldust kohaldatud. Antud teabe pinnalt on võimalik hinnata, millist mõju on kriminaalhooldus isikule avaldanud ning millistele asjaoludele tuleks suuremat tähelepanu pöörata, kui isik peaks ennetähtaegselt vabanema. Samuti on oluline pöörata tähelepanu isiku käitumisele vanglas, sest juhul, kui isik ei ole suutnud järgida kinnipidamisasutuses kehtivat korda, siis on see asjaolu oluline hindamaks, kas ta suudab järgida vabadusest viibides temale sätestatud kontrollnõudeid ja kohustusi.

Tuvastades eelnevalt kirjeldatud asjaolud kogutud teabe pinnalt, teeb kriminaalhooldusametnik ettepaneku, milliseid kontrollnõudeid ja kohustusi ning kui pika aja vältel tuleks isikule kohaldada juhul, kui kohus peaks ta ennetähtaegselt vabastama. Eelnevale tuginedes saab asuda seisukohale, et kriminaalhooldusametniku poolt koostatav arvamus sisaldab põhjalikku teavet kinnipeetava kohta ning antud asjaolude arvestamine on suuresti abiks otsustamiseks, kas isikut on võimalik ennetähtaegselt vabastada.

1.5.3 Prokuratuuri seisukoht

Tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses esitatav prokuratuuri arvamus on seadusandluses reguleeritud üsna pealiskaudselt. Nimelt nähtub justiitsministri 12.08.2010 määrusest nr 28 “Kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vabastamise materjalide ettevalmistamise kord“, et vangla poolt kinnipeetava kohta koostatud iseloomustuse ning kriminaalhooldusametniku arvamuse ärakiri edastatakse vangla asukohajärgsele prokuratuurile.⁴³ Kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 432 lg 3 kohaselt, tingimisi ennetähtaegse vabastamise küsimuse lahendamisel, kutsutakse täitmiskohtuniku juurde prokurör ning kuulatakse ära tema arvamus.⁴⁴

01.09.2011 jõustunud KrMS muudatustega muudeti seadustiku §-i 432 lõiget 3 ja täiendati lõigetega 3² ja 3³ menetlusökonomilistel kaalutlustel. Lõike 3 muudatus kõrvaldas prokuröri istungile kutsutavate isikute hulgast juhul, kui läbivaatamisel on tingimuslikult karistusest vabastatud isiku vangistusse saatmise küsimus. Siinkohal asus seadusandja seisukohale, et kui kriminaalhooldaja on täitevvõimu esindajana juba asunud oma ettekandes seisukohale, et tingimuslikult kohaldamata jäetud vangistus tuleb täitmisele pöörata, on selle näol olemas juba riigi seisukoht antud küsimuses ning prokuröri arvamuse täiendav küsimine on segadust tekitav ja dubleeriv protseduur. Lisaks leiti, et prokuröri osavõtt kõnealuses toimingus ei ole otstarbekas ressursikasutus ning prokuröril on nimetatud istungite arvelt võimalik teha muud seaduses ettenähtud tööd. Lõike 3³ lisamisega vabastati prokuratuur ennetähtaegse vabastamise kohtulikust arutelust. Uue lõikega sätestati, et ennetähtaegse vabastamise küsimusi võib täitmiskohtuniku juures läbi vaadata prokuröri osavõtuta, kui prokuratuur on edastanud täitmiskohtunikule oma seisukoha kirjalikult või elektrooniliselt ning teatanud, et ei

---

⁴³ Kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vabastamise materjalide ettevalmistamise kord. JMm 12.08.2010 nr 28 - RT I, 29.12.2014, 76;

⁴⁴ Kriminaalmenetluse seadustik - RT I, 07.07.2017, 7.

soovi küsimuse läbivaatamisest osa võtta.⁴⁵ Selliselt vabastati prokurör ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamise istungitel osalemisest, kuid endiselt jäeti prokuratuurile kohustus esitada antud küsimuses oma seisukoht.

Eelnevast tulenebki antud töö põhiküsimus ja probleem. Nimelt on seadusandja pidanud dubleerivaks prokuratuuri arvamuse esitamist olukorras, kus tingimuslikult kohaldamata jäetud karistus pööratakse täitmisele ning seda seetõttu, et kriminaalhooldaja on juba täitevvõimu esindajana antud küsimuses seisukoha avaldanud. Samas on aga seadusandja säilitanud prokuratuuri seisukoha esitamise kohustuse tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses. Siinkohal saab aga asuda seisukohale, et ka ennetähtaegse vabastamise küsimuse lahendamisel on prokuratuuri arvamus dubleeriv ning ressursikulukas kohustus, sest nii vangla kui ka kriminaalhooldusametnik on antud küsimuses juba oma seisukohad esitanud. Pikemalt käsitleb autor antud probleemi töö empiirilises pooles. Selleks, et anda ülevaade prokuratuuri seisukoha kujunemisest, mida seadus praktiliselt ei reguleeri, lähtub autor siinkohal oma isiklikust kogemusest prokuratuuri arvamuste koostamisel.

Seadus ei sätesta prokuratuuri seiskohale kindlaid kriteeriumeid nagu seda on tehtud vangla iseloomustuse ja kriminaalhooldusametniku arvamuse puhul, seega võib öelda, et prokuratuuri arvamus esitatakse vabas vormis. Arvamuse koostamisel lähtutakse põhiliselt vangla poolt edastatud kinnipeetava iseloomustuse ja kriminaalhooldusametniku arvamuse ära kirjast, millest tulevalt saabki prokuratuuri seisukohta pidada dubleerivaks. Arvamuse andmisel tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses lähtub prokuratuur põhimõttest, et kinnipeetavate puhul, kes kannavad karistust teise astme kuriteo eest, nõustutakse üldjuhul vangla arvamusega ning vastavalt sellele toetatakse või ei toetata isiku vabastamist. Tegemist ei ole kohustusliku põhimõttega ning sellest on võimalik kõrvale kalduda näiteks juhul, kui prokuratuur omab isiku kohta täiendavat teavet, mis ei nähtu vangla ega kriminaalhooldusametniku seisukohast, või juhul, kui vangla poolt edastatud materjalide pinnalt ei ole võimalik jõuda samale arvamusle, nagu seda on teinud vangla. Kinnipeetavate puhul, kes kannavad karistust esimese astme kuriteo eest, tuleb isikul, kes koostab antud kinnipeetava kohta prokuratuuri arvamust, küsida seisukohta kriminaalasja menetlenud prokuröri käest. Siinkohal esineb aga praktikas sageli olukordi, kus kriminaalasja menetlenud prokuröri ja vangla arvamus isiku vabastamise kohta kokku ei lange, ning sellest tulenevalt

---

⁴⁵ Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri (599 SE).

tuleb prokuratuuril koostada eriarvamus, mis loomulikult vajab põhjalikumat selgitust ja põhjendust.

Põhilised pidepunktid, millele prokuratuur oma arvamuse koostamisel tugineb, tulenevad enamasti kohtupraktikast. Seisukohas esitatakse üldjuhul kinnipeetavat iseloomustavad andmed, st kuritegu, mille eest isik karistust kannab ning karistuse pikkus, isiku varasem karistatus ning varasemate kuritegude laad. Samuti antakse hinnang isiku käitumisele vangistuse jooksul, distsiplinaarkaristuste arv, suhtumine vangla ametnikesse ning kaaskinnipeetavatesse, samuti sotsiaalprogrammide läbimine ning õppimine või töötamine vangistuse jooksul. Arvamuse formuleerimisel saab tugineda ka isiku varasemale suutlikkusele alluda kriminaalhooldusele ja kontrollnõuete täitmisele. Järgnevalt tuuakse välja vangla iseloomustuses märgitud uute kuritegude toimepanemise tõenäosus ning kinnipeetava ohtlikkus, millele tuginedes on võimalik teha järeldus, kas isiku tingimisi ennetähtaegne vabastamine on põhjendatud või mitte. Arvamuse lõpposas esitab prokuratuur eelnevale analüüsile tuginedes oma arvamuse, kas isik tuleks ennetähtaegselt vabastada või mitte.

Seega sisuliselt kajastuvad prokuratuuri poolt esitatavas seisukohas samad asjaolud, mis on eelnevalt esitatud vangla ja kriminaalhooldusametniku poolt. Dubleerides vangla ja kriminaalhooldusametniku seisukohti koostab prokuratuur analüüsi, mille pinnalt teeb järelduse kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise võimalikkuse kohta. Lisaks vangla ja kriminaalhooldusametniku esitatud seisukohtadele tugineb prokuratuur oma seisukoha koostamisel ka kohtupraktikale. Seega põhimõtteliselt ühtib prokuratuuri arvamuse koostamine kohtu poolt tehtava lahendiga, mis aga loomulikult ei tähenda, et prokuratuuri ja kohtu arvamus kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise küsimuses alati ühtib.

1.5.4 Kohtu otsus

KarS § 76 lg 4 sätestab, et tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastamise otsustamisel arvestab kohus kuriteo toimepanemise asjaolusid, süüdlase isikut, varasemat elukäiku ning käitumist karistuse kandmise ajal, samuti tema elutingimusi ja neid tagajärgi, mida võib süüdlasele kaasa tuua tingimisi enne tähtaega karistusest vabastamine.⁴⁶ Teabe antud asjaolude kohta saab kohus eelnevalt nimetatud vangla iseloomustusest, kriminaalhooldaja arvamusest ning prokuratuuri seisukohast. Lisaks lähtub kohus oma otsuse tegemisel ka

---

⁴⁶ Karistusseadustik. – RT I, 07.07.2017, 5.

kohtupraktikast, milles on välja kujunenud teatud põhimõtted, mis on olulised tingimisi ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel.

Üheks Riigikohtu praktikas välja kujunenud vangistusest ennetähtaegse vabastamise oluliseks tingimuseks on vangistatu õiguspärane käitumine. Sellist seisukohta on Riigikohus väljendanud oma 02.11.2006 kohtumääruse nr 3-1-1-91-06 punktis 8.1 ning sellele seisukohale viitavad kohtud sageli tingimisi ennetähtaegse vabastamise otsuse kujundamisel ja põhjendamisel. Just läbi vangistatu õiguspärase käitumise vangistuse jooksul saab kohus hinnata isiku õiguskuulekusele orienteeritust. Antud kohtupraktikale viitavad kohtud eelkõige distsiplinaarkaristuste olemasolule või nende puudumisele hinnangut andes. Seega juhul, kui kinnipeetaval distsiplinaarkaristused puuduvad, on võimalik asuda seisukohale, et kohtupraktikas märgitud tingimus on täidetud ning isiku käitumine vangistuses on olnud õiguspärane. Kui aga kinnipeetavat on vangistuse jooksul korduvalt distsiplinaarkorras karistatud, siis ei ole antud tingimus täidetud ning selle põhjal võib järeldada, et kui isik ei ole suutnud ka kinnises asutuses kehtestatud reegleid järgida ning ei ole vangistuses olles näidanud üles tahet seaduskuulekaks eluks, siis esineb suur risk, et isik jätkab ka vabaduses olles kehtiva korra eiramist. Õiguskuuleka käitumise all ei tuleks siiski mõista üksnes distsiplinaarkaristuste puudumist vaid ka kinnipeetava individuaalses täitmiskavas sätestatud eesmärkide saavutamist, kuna süüdlase ennetähtaegne vabanemine sõltub tema resotsialiseerumise võimaluste edukusest. Seega on oluline, et ennetähtaegset vabastamist taotlev kinnipeetav oleks individuaalses täitmiskavas püstitatud eesmärgid saavutanud enne karistusaja lõpptähtaega. Lisaks eelnevale on siinkohal oluline ka kinnipeetava suhtumine ametnikesse ja kaaskinnipeetavatesse, mis näitab, millist mõju on vangistusasutuses karistuse kandmine avaldanud kinnipeetava hoiakutele ja käitumisele. Eelnimetatud asjaolu, vangistatu õiguspärane käitumine, on küll oluline tingimus kinnipeetava iseloomuomaduste üle otsustamisel, kuid mitte otsustav.⁴⁷

Riigikohus on oma lahendites korduvalt rõhutanud ka asjaolu, et üksnes formaalsete aluste täidetud ei tingi veel isiku vanglast vabastamist, sest seaduses sätestatud tähtaeg ei anna kinnipeetavale subjektiivset õigust ennetähtaegselt vangistusest vabaneda.⁴⁸ Nimetatud asjaolule on kohtud ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel tuginenud eelkõige rõhutamaks KarS § 76 lg 4 sätestatud materiaalsete eelduste täidetuse tähtsust. Kuna vangistuse eesmärk on kinnipeetava suunamine õiguskuulekale käitumisele ja õiguskorra

---

⁴⁷ J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2015, lk 248;

⁴⁸ RKKKo 3-1-1-18-11, p 9.1; RKKKo 3-1-1-59-14, p 8.

kaitsmine, siis on oluline ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel hinnata just isiku poolt uute kuritegude toimepanemise tõenäosust, selgitamaks, kas vangistus on oma eesmärgi saavutanud. See tähendab, et kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel ei saa tugineda üksnes formaalsetele eeldustele ning kohtutel on seadusest tulenev kohustus teha otsus kaaludes kõiki materiaalseid asjaolusid kogumis.

Kinnipeetava vangistusest ennetähtaegne vabastamine on alati kriminaalpoliitiline otsus ning seetõttu ei saa piirduda üksnes süüdlast iseloomustava teabe hindamisega vaid oluline on hinnata ka igat ennetähtaegset vabastamist õiguskorra kaitse seisukohalt. Seega peab kohus ennetähtaegse vabastamise küsimuse lahendamisel analüüsima ka süüdlase poolt toimepandud konkreetse kuriteo asjaolusid, selle raskust, tehiolusid ja ka ründeobjekti ning lisaks ka isiku süü suurust ja panust kuriteo toimepanemisel. Isiku varasem karistatus iseloomustab tema varasemat elukäiku ning näitab süüdlase üldist suhtumist õiguskorda, mistõttu tuleb kohtul ka neid asjaolusid põhjalikult analüüsida tagamaks õiguskorra kaitse.⁴⁹

Viimase aja üks olulisemaid Riigikohtu seisukohti tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetlustes tuleneb Riigikohtu 28.04.2017 kohtumäärusest nr 3-1-1-12-17, milles on käsitletud põhjalikult mitmeid tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluse põhimõtteid ja eeldusi. Nimelt on Riigikohus rõhutanud kohtute põhjendamiskohustuse olulisust. Põhjendamiskohustuse rikkumine on käsitletav kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisena, kui vaatamata kinnipeetava vabastamise kasuks rääkivatele rohketele asjaoludele jäetakse põhjendama, miks antud tegurid ei kaalu üle kuriteo toimepanemise asjaolusid ning ei saa kaasa tuua isiku ennetähtaegset vabastamist.⁵⁰ Viimane kohtupraktika näitab, et arusaamast, mille kohaselt puudub süüdimõistetul üldjuhul õigus nõuda enda vangistusest tingimisi ennetähtaegset vabastamist, ei ole õige järeldada, et ennetähtaegseks vabastamiseks peab tuvastama erandlikud asjaolud.⁵¹ Antud seisukoha vastu räägib ka statistika, mille kohaselt ennetähtaegselt vabanevate kinnipeetavate hulk kasvab ning tegemist ei ole üksikute juhtumitega, mis aga tähendab, et vangistusest tingimisi enne tähtaega vabastamist ei rakendata vaid erandjuhtudel.⁵² Jätkuvalt rõhutab Riigikohus KarS § 76 lg 4 sätestatud materiaalse eelduste täidetuse olulisust, kuid samuti selgitab, et juhul kui materiaalsed eeldused on täidetud aga ohuproгноosis nähtub, et isik võib suure tõenäosusega jätkata vabaduses kuritegude toimepanemist, siis tuleb kohtutel selgelt põhjendada, millised asjaolud seda seisukohta tingivad ning miks need kaaluvad üle muud kinnipeetavat positiivselt

⁴⁹ Sootak, Pikamäe (viide 47), lk 248-249;

⁵⁰ RKKKm 3-1-1-12-17 p 16;

⁵¹ Samas, p 19;

⁵² Samas, p 23.

iseloomustavad asjaolud. Riigikohus märgib, et isiku vabastamata jätmist ei saa põhjendada üksnes toimepandud kuriteo raskusega, sest antud põhimõtet on seadusandja silmas pidanud ennetähtaegseks vabastamiseks ärakantava karistuse tähtaja sätestamisel. Seega tuleb hinnata konkreetse kuriteo toimepanemise asjaolusid, mitte kuriteo raskusastet üleüldiselt.⁵³

Eelnevast nähtub, et kohtutel lasub kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel kohustus väga põhjalikult oma seisukohta põhjendada. Lisaks seaduses sätestatud asjaolude hindamisele peavad kohtud andma hinnangu ka teistele asjaoludele, mis on erinevate asutuste seisukohtades esitatud. Kohtud on kohustatud neid asjaolusid kogumis hindama ning vastavalt sellele tegema oma otsuse. Siinkohal tuleb märkida, et tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses ei ole vajalik erandlike asjaolude tuvastamine, vaid oluline on, et vangistus oleks oma eesmärgi täitnud ning kinnipeetav käituks edaspidi vabaduses seadusekuulekalt.

---

⁵³ RKKKm 3-1-1-12-17, p 21.

2. MUUTUSED TINGIMISI ENNETÄHTAEGSE VABASTAMISE MENETLUSES JA NENDE MÕJU

Muudatus tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses seisneb prokuratuuri poolt esitatava arvamuse koostamises. Varasema praktika kohaselt nõustus prokuratuur üldjuhul oma seisukohas vangla poolt esitatava arvamusega kinnipeetava tingimisi ennetähtaegse vabastamise võimalikkuse kohta, kui kinnipeetav kandis vangistust teise astme kuriteo eest. Kui aga kinnipeetav, kellel avanes võimalus taotleda ennetähtaegset vabastamist, kandis karistust esimese astme kuriteo eest, siis varasema praktika kohaselt küsis prokuratuuri seisukoha esitaja arvamust kriminaalasja menetlenud prokuröri käest ning üldjuhul lähtus temale edastatud seisukohast.

Alates 2017. aasta septembrist on prokuratuur muutnud oma seisukoha esitamise praktikat tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses, millest tulenevalt nõustatakse üldjuhul vangla poolt esitatud arvamusega nii teise kui ka esimese astme kuritegude puhul ning omapoolset sisulist seisukohta enam ei koostata. Küll aga on siinkohal ka üks erand – juhul, kui kinnipeetav mõisteti süüdi kokkuleppemenetluses esimese astme kuriteo eest ning vangla tema vabastamist ei toeta, siis sellisel juhul tuleb prokuratuuri seisukoha esitajal küsida arvamust kriminaalasja menetlenud prokurörit. KrMS § 239 lg 2 punktis 1 on sätestatud kuriteod, milliste puhul kokkuleppemenetlust ei kohaldata. Peamiselt välistatakse nimetatud punktis kokkuleppemenetluse kohaldamist esimese astme kuritegude puhul, mis on suunatud inimsuse, rahu, rahvusvahelise julgeoleku, elu, tervise, seksuaalse enesemääramise ning omandi vastu, samuti sõjasüüteo ja üldohtlikud süüteo. Küll aga ei ole välistatud kokkuleppemenetluse kohaldamine selliste esimese astme kuritegude puhul, mis on suunatud näiteks rahvatervise vastu, st narkokuriteod, avaliku julgeoleku vastased süüteo, näiteks kuritegeliku ühenduse organiseerimine, ning majandusalaste süütegude puhul.⁵⁴

Varasemalt oli kokkuleppemenetluse kohaldamine välistatud kõigi esimese astme kuritegude puhul, kuid 01.09.2011 jõustunud KrMS muudatustega antud olukorda muudeti. Üheks põhjuseks oli asjaolu, et kokkuleppemenetluse kohaldamine ka teatud esimese astme kuritegude puhul aitaks praktikas kaasa nii kannatanute kui ka süüdistatavate õiguste ja huvide paremale tagamisele kui ka mõistliku menetlusaja tagamisele.⁵⁵ Nii narko- kui ka majanduskuritegude aga ka kuritegeliku ühendusega seotud kuritegude puhul on tegemist

⁵⁴ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 05.12.2017, 8;

⁵⁵ Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri (599 SE).

üsna mahukate menetlustega, mistõttu selliste süütegude lahendamine kokkuleppemenetluses on äärmiselt oluline mõistliku menetlusaja tagamiseks. Seega juhul, kui süüdistatav nõustub eelnevalt nimetatud kuritegude puhul asja lahendamisega kokkuleppemenetluses, on tegemist olulise asjaoluga, mida prokuratuur praktikas oma hinnagu andmisel kinnipeetava tingimisi ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel ka arvestab. Kokkuleppemenetluse kohaldamine mahukates kriminaalajades on oluline ressursi kokkuhoid, mistõttu juhul, kui süüdistatav nimetatud menetluse kohaldamisega nõustub ning alustatakse kokkuleppeläbirääkimisi, siis siinkohal tuleb prokuratuuril teha mõningaid järelandmisi näiteks karistuse suuruse osas.

Praktikas esineb ka olukordi, kus kokkuleppeläbirääkimistel on prokuratuur süüdistatavale lubanud, et juhul, kui isiku käitumine karistuse kandmise ajal võimaldab prokuratuuril tema ennetähtaegset vabanemist toetada, siis seda ka tehakse. Küll aga on ringkonnakohus selliste lubaduste andmist tauninud ning leidnud, et ükski seadusesäte ei anna prokuratuurile õigust leppida süüdistatava ja kaitsjaga kokku millal süüdistatav vangistusest KarS § 76 alusel ennetähtaegselt vabastatakse. Lisaks on ringkonnakohus märkinud, et KarS § 76 lg 4 annab üksnes kohtule süüdimõistetud vangistusest ennetähtaegse vabastamise sisuliste eelduste hindamisel ulatusliku otsustusruumi ning prokuratuur ei saa kohtult seda pädevust üle võtta. Prokuratuuril on üksnes võimalik väljendada oma seisukohta kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise kohta, kuid kohus on selle seisukohaga seotud vaid üldise põhjendamiskohustuse kaudu. Seega on ringkonnakohus leidnud, et prokuratuuril ei ole seadusest tulenevat alust jagada süüdistatavale kokkuleppemenetluse läbirääkimiste käigus lubadusi selle kohta, kas ja millal isik kokkuleppe sõlmimise ja selle alusel süüdimõistmise korral vangistusest enne tähtaega vabastatakse, kuna KarS § 76 kohaldamise küsimus ei kuulu KrMS § 245 järgi kokkuleppe esemesse. Siinkohal ringkonnakohus rõhutas, et seadus ei võimalda prokuratuuril anda süüdistatavale lubadust isegi mitte selle kohta, milline saab olema prokuratuuri seisukoht tulevases menetluses, kus otsustatakse isiku ennetähtaegse vabastamise üle ning seda seetõttu, et ka prokuratuuri arvamus kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise kohta peab põhinema üksnes seadusel, s.o KarS §-st 76 tulenevatel kriteeriumitel. Teisisõnu leidis ringkonnakohus, et prokuratuur ei saa süüdistatavale kokkuleppemenetluses öelda, kas ta toetab tulevikus isiku ennetähtaegset vabastamist või mitte, sest selliselt toimides laiendaks prokuratuur seadusliku aluseta kokkuleppe eset ja seda läbirääkimisruumi, mis seadusandja on talle kokkuleppemenetluses andnud.⁵⁶

---

⁵⁶ TrtRnKm 22.01.2018, 1-16-9898, p 30-31.

Niisiis erand, mille puhul prokuratuur ei nõustu automaatselt vangla poolt esitatud seisukohaga kinnipeetava tingimisi ennetähtaegse vabastamise osas, võib olla sätestatud peamiselt seetõttu, et kokkuleppemenetluse kohaldamine on esimese astme kuritegude puhul pigem erandlik. Kuna mahukate kriminaalasjade lahendamine kokkuleppemenetluse korras on eelkõige prokuratuuri huvides, sest sellisel juhul tunnistab ju süüdistatav oma süüd ning hoitakse kokku olulisel määral ressursi, siis praktikast nähtuvalt annab prokuratuur kokkuleppeläbirääkimistel süüdistatavale ka teatud lubadusi, mis puudutavad eelkõige tingimisi ennetähtaegset vabanemist. Seega selliste lubaduste täitmise tagamiseks ongi vajalik arvamuse küsimine isiku ennetähtaegse vabastamise kohta kriminaalasja menetlenud prokurörit, kes on nimetatud kokkuleppe sõlminud. Siinkohal tuleb aga rõhutada ringkonnakohtu seisukohta, millest tulenevalt ei saa prokuratuur ületada oma pädevuse piire ning anda süüdistatavale lubadust selle kohta, et tema ennetähtaegset vabastamist toetatakse, sest oma seisukoha esitamisel peab ka prokuratuur lähtuma KarS § 76 lõikes 4 sätestatud kriteeriumitest ning eelkõige kinnipeetava käitumisest vangistuse jooksul, mida ei ole aga võimalik kokkuleppe sõlmimisel ette teada.

Eespool käsitletud muudatusest prokuratuuri arvamuse esitamises tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses on tingitud ka antud töö peamine uurimisküsimus sellest, kas sellisel kujul esitatav prokuratuuri seisukoht on tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses üldse vajalik. Nimetatud muudatuse rakendamisega on prokuratuuri seisukoht tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses muutunud pigem formaalseks, põhistamata arvamuseks ning sisulisi asjaolusid selles enam ei käsitleta, välja arvatud eelnevalt analüüsitud erandi puhul. Põhistamata seisukoha esitamine tähendab aga seda, et sellisel arvamusel ei saagi ennetähtaegse vabastamise küsimuse lahendamisel sisulist kaalu olla. Sarnaselt teiste menetlusosalistega on kohus prokuratuuri poolt esitatava seisukohaga seotud ainult üldise põhjendamiskohustuse kaudu, põhistamata arvamuse esitamisel ei ole aga kohtul võimalik esitada põhjendusi, miks nimetatud arvamusega nõustutakse või mitte.⁵⁷ Seega ei täida selliselt esitatav prokuratuuri seisukoht oma eesmärki, mistõttu tõstatub küsimus prokuratuurile pandud arvamuse esitamise kohustuse vajalikkusest tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses.

---

⁵⁷ TrtRnKm 27.11.2017, 1-15-1167, p 23.

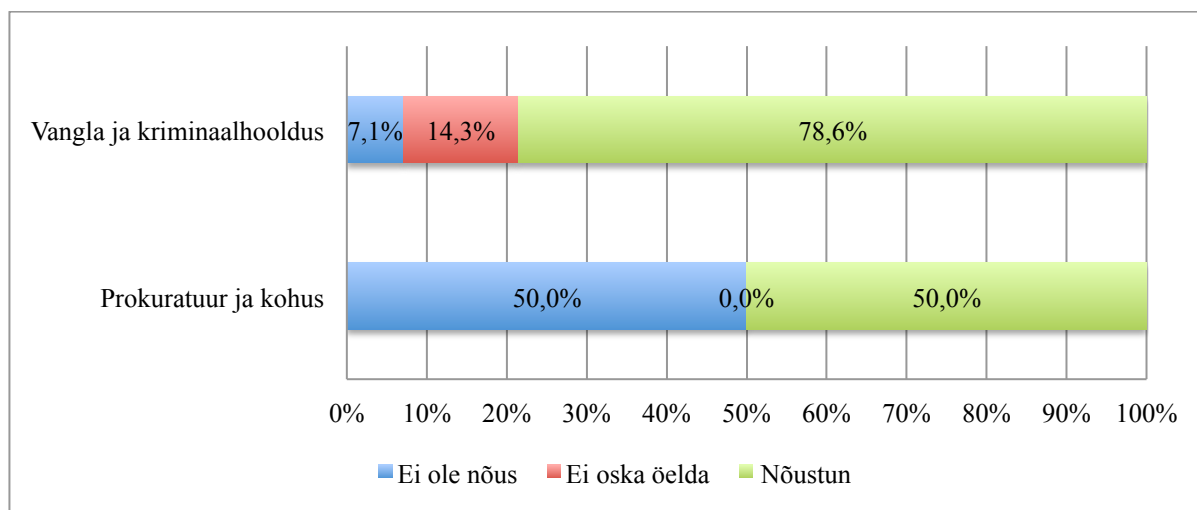
2.1 Küsitlus prokuratuuri arvamuse kohta ennetähtaegse vabastamise menetluses

Kuna alates 2017. aasta septembrist on prokuratuur muutnud oma seisukoha esitamise praktikat tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses, millest tulenevalt nõustatakse üldjuhul vangla poolt esitatud arvamusega ning omapoolset sisulist seisukohta enam ei koostata, siis on antud küsitluse eesmärgiks selgitada välja, mida arvavad antud muudatusest tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses osalevad asutused. Lisaks on uuringu eesmärgiks analüüsida, kas ja kuidas eelpool nimetatud muudatus mõjutab tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluse otsuseid ning kas sellisel kujul on prokuratuuri seisukoht üldse vajalik. Uuringu põhjal soovitakse hinnata, kas tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluse regulatsioon vajab muutmist.

Küsitluse valimina kasutas autor tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses osalevaid kohtunikke ja prokuröre ning lisaks vangla- ja kriminaalhooldusametnikke, kes osalevad nimetatud menetluses läbi seisukoha esitamise. Küsitlusele vastas kokku 26 ametnikku, kellest 3 töötab vanglas, 11 kriminaalhooldusosakonnas, 6 prokuratuuris ning 6 kohtus. Küsitluse analüüsimisel on liidetud vangla ja kriminaalhoolduse ning prokuratuuri ja kohtu poolt esitatud vastused. Andmete kogumiseks kasutati kvantitatiivset meetodit – ankeetküsitlust ning küsimustik oli esitatud elektrooniliselt. Ankeetküsitluse kasuks otsustas autor peamiselt sel põhjusel, et andmeid sooviti koguda mitme piirkonna erinevate asutuste ametnikelt, mistõttu osutus nimetatud andmekogumismeetod kõige otstarbekamaks. Küsitlus koosnes 11 valikvastustega küsimusest, millest esimene küsimus puudutas asutust, kus vastaja töötab. Ankeedi ülejäänud küsimused võib jagada kolmeks osaks: esimene osa sisaldas küsimusi prokuratuuri arvamuse vajalikkusest tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses, teine osa puudutas peamiselt prokuratuuri arvamuse puudumise mõju ennetähtaegse vabastamise menetlusele ning kolmandas osas esitati küsimused prokuratuuri seisukoha puudumise mõju kohta asutuste töökoormusele. Lisaks uuriti ametnike arvamust tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluse regulatsiooni muutmise vajalikkuse kohta.

2.1.1 Prokuratuuri osalemise vajalikkus ennetähtaegse vabastamise menetluses

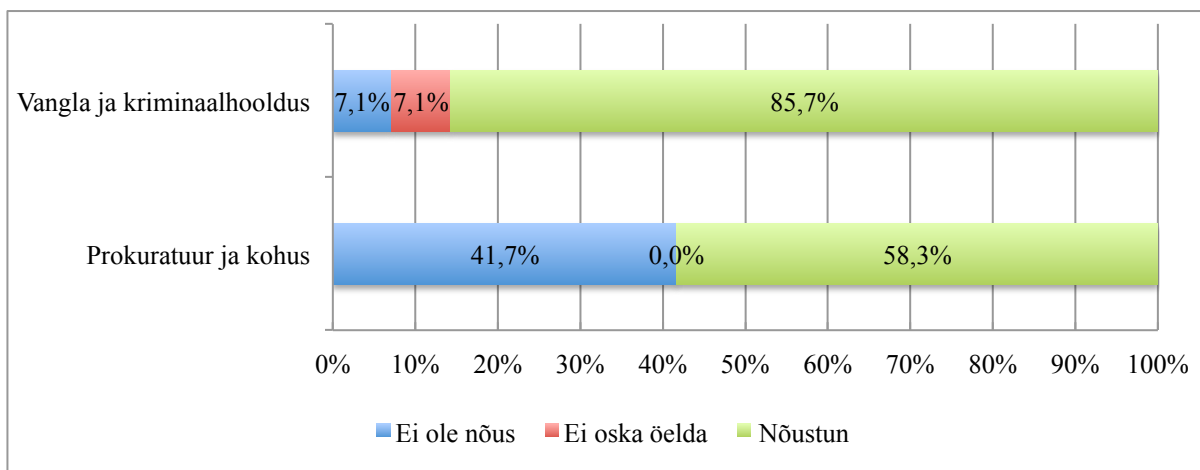
Ankeetküsitluse esimese osa moodustasid küsimused, mis puudutasid prokuratuuri osalemise vajalikkust tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses. Antud küsitluse osas esitati uuringus osalejatele kolm väidet ning paluti valida, kas nad nimetatud väidetega nõustuvad või mitte. Esimene küsimus puudutas ülddist prokuratuuri osalemise vajalikkust ennetähtaegse vabastamise menetluses.

Joonis 1. Vastanute nõustumine väitega „Prokuratuuri osalemine ennetähtaegse vabastamise menetluses on vajalik.“

Küsitluse põhjal selgub, et prokuratuuri osalemist ennetähtaegse vabastamise menetluses peab vajalikuks pea 80% vastanutest, kes töötavad vanglas ja kriminaalhoolduses. Küsitluses osalenud prokuröridest ja kohtunikest pidasid prokuratuuri osalemist ennetähtaegse vabastamise menetluses vajalikuks aga üksnes pooled vastanutest.

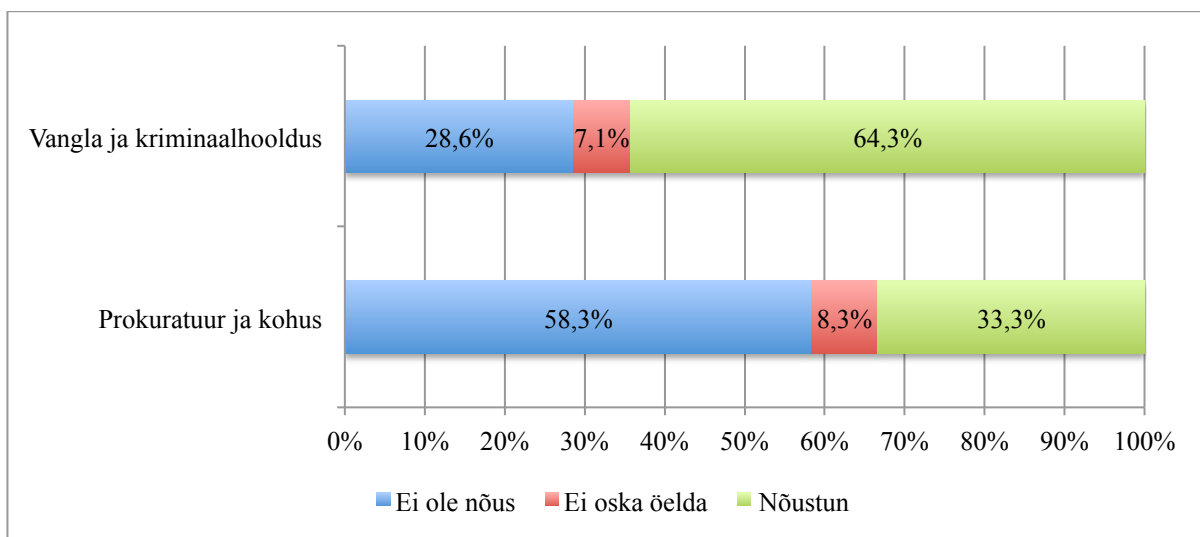
Lisaks üldisele prokuratuuri osalemise vajalikkusele esitati ka väide prokuratuuri osalemise vajalikkusest lähtuvalt kuritegude raskusastmetest. Vastajatel paluti hinnata prokuratuuri osalemise vajalikkust ennetähtaegse vabastamise menetluses, kui kinnipeetav kannab karistust raske ehk esimese astme kuriteo eest.

Joonis 2. Vastanute nõustumine väitega „Prokuratuuri arvamus on vajalik ennetähtaegse vabastamise menetluses esimese astme kuritegude puhul.“

Raskete kuritegude eest karistust kandvate kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise menetluses pidasid prokuratuuri arvamuse esitamist vajalikuks üle 85% vanglas ja kriminaalhoolduses töötavatest vastajatest ning ligikaudu 60% kohtu ja prokuratuuri ametnikest.

Lisaks rasketele kuritegedele paluti vastajatel hinnata ka prokuratuuri arvamuse esitamise vajalikkust selliste kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise menetluses, kes aga kannavad karistust teise astme kuritegude eest.

Joonis 3. Vastanute nõustumine väitega „Prokuratuuri arvamus on vajalik ennetähtaegse vabastamise menetluses teise astme kuritegude puhul.“

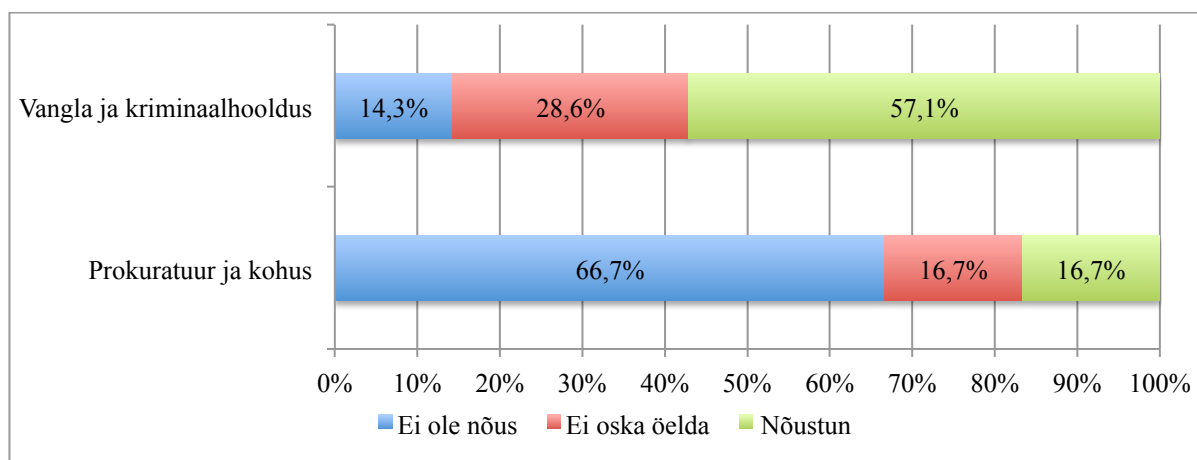
Antud väite vastustest nähtub aga statistiline erinevus. Vanglas ja kriminaalhoolduses töötavate vastajate seas oli ligikaudu 65% seisukohal, et prokuratuuri arvamus on vajalik ka teise astme kuritegude eest karistust kandvate kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise otsustamisel. Samal ajal leidis aga pea 60% prokuratuuri ja kohtu ametnikest, et teise astme kuritegude puhul ei ole prokuratuuri arvamuse esitamine ennetähtaegse vabastamise menetluses vajalik.

Ankeetküsitluse esimese osa vastuste analüüsi pinnalt nähtub, et enamus vangla ning kriminaaldusosakonna ametnikest on seisukohal, et prokuratuuri osalemine ennetähtaegse vabastamise menetluses on vajalik ning seda nii esimese astme kui ka teise astme kuritegude puhul. Küll aga on siinkohal keeruline välja tuua konkreetset asjaolu, mis tingib antud seisukoha. Tegemist võib olla vähese informeeritusega prokuratuuri poolt esitatava seisukoha kujunemise protsessist, mistõttu peetakse seda ennetähtaegse vabastamise menetluse oluliseks ja vajalikuks osaks. Küsitluses osalenud prokuröridest ja kohtunikest aga üksnes pooled on seisukohal, et prokuratuuri osalemine on ennetähtaegse vabastamise menetluses vajalik. Teine pool aga antud seisukohta ei toeta ning antud asjaolu võib olla tingitud justnimelt 2017. aasta septembrist rakendatud muudatusest, millest tulenevalt esitab prokuratuur üsna vähe põhistatud seisukohti kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise kohta. Nimetatud asjaolu kasuks räägivad ka küsitluse analüüsi tulemused, millest nähtub, et prokuratuur ja kohus on leidnud, et pigem on prokuratuuri osalemine vajalik ennetähtaegse vabastamise menetluses juhul, kui kinnipeetav kannab karistust esimese astme kuriteo eest. Teise astme kuritegude eest karistust kandvate kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel ei ole aga prokuratuuri arvamuse esitamist jällegi vajalikuks peetud. Seega võib tulemuste analüüsi pinnalt järeldada, et kohus ja prokuratuur peab vajalikuks üksnes prokuratuuri seisukoha esitamist põhistatud kujul, sest üksnes sellisel juhul on prokuratuuri arvamusel ennetähtaegse vabastamise menetluses ka sisuline kaal kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel.

2.1.2 Prokuratuuri arvamuse puudumise mõju ennetähtaegse vabastamise menetlusele

Küsitluse teises pooles esitati tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses osalevate asutuste ametnikele samuti kolm väidet, mis puudutasid peamiselt prokuratuuri arvamuse puudumise mõju menetlusele, ning paluti anda hinnang, kas nimetatud väitega nõustutakse või mitte. Kõigepealt paluti vastajatel hinnata, kas prokuratuuri arvamuse puudumine

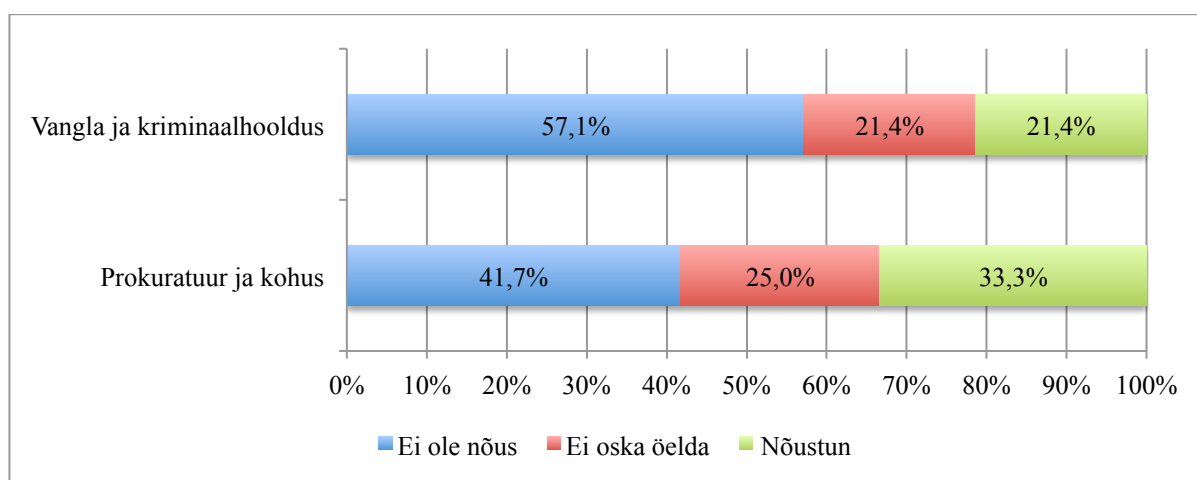
tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetlusest võib mõjutada kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise lõppotsust.

Joonis 4. Vastanute nõustumine väitega „Prokuratuuri arvamuse puudumine mõjutab kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise lõppotsust.“

Antud väite vastuste analüüsist nähtub, et vangla- ja kriminaalhooldusametnike arvamus erineb suuresti prokuröride ja kohtunike seisukohast. Nimelt on veidi üle 57% vanglas ja kriminaalhoolduses töötavatest vastanutest leidnud, et prokuratuuri arvamuse puudumine võib mõjutada kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise lõppotsust. Prokuratuuris ja kohtus töötavatest vastanutest on aga samal seisukohal üksnes 16,7% ning enamus, s.o ligikaudu 67%, on leidnud, et prokuratuuri arvamuse puudumine tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetlusest kinnipeetava vabastamise otsust ei mõjuta.

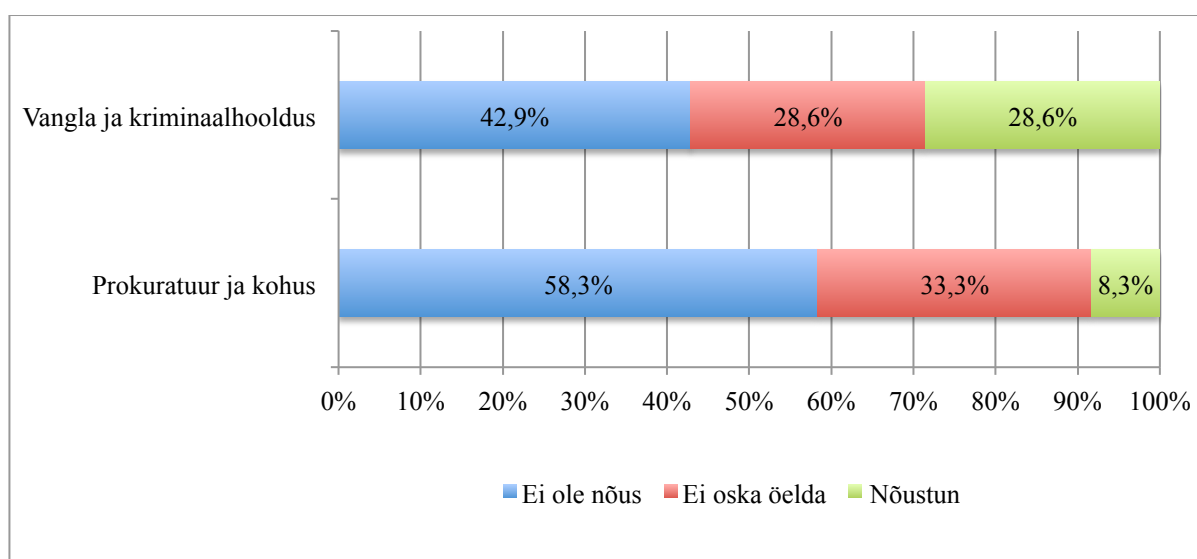
Järgnevalt paluti vastajatel hinnata, kas prokuratuuri arvamuse puudumine võib lihtsustada tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetlust.

Joonis 5. Vastanute nõustumine väitega „Prokuratuuri arvamuse puudumine lihtsustab ennetähtaegse vabastamise menetlust.“

Siinkohal leidsid enamus küsitluses osalenutest, et nad esitatud väitega ei nõustu ning prokuratuuri seisukoha puudumine ennetähtaegse vabastamise menetlusest ei muuda menetlust lihtsamaks. Vangla- ja kriminaalhooldusametnikest ei toetanud antud seisukohta veidi üle 57% vastanutest ning prokuratuuri ja kohtu ametnikest ligikaudu 42% vastanutest.

Teise osa viimane väide puudutas vangla ja kohtu seisukohtade ühtlustumist. Nimelt paluti vastajatel hinnata, kas prokuratuuri arvamuse puudumine ennetähtaegse vabastamise menetlusest võib kaasa tuua vangla ja kohtu seisukohtade ühtsustamise kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise küsimuses.

Joonis 6. Vastanute nõustumine väitega „Prokuratuuri arvamuse puudumine ennetähtaegse vabastamise menetlusest ühtlustab vangla ja kohtu seisukohti.“

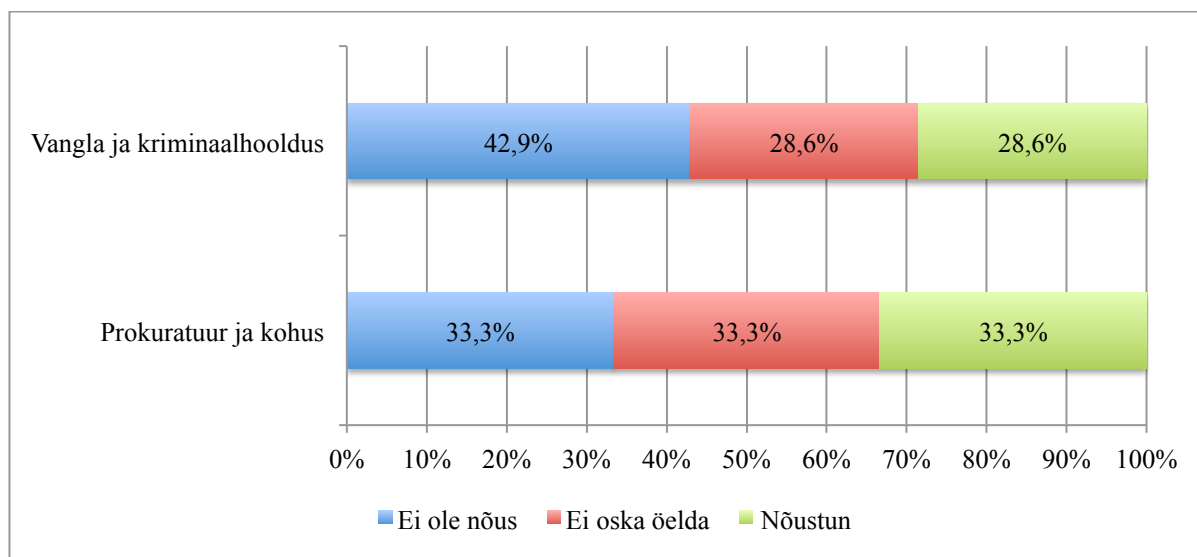
Küsitluse vastustest selgub, et ka siinkohal ei nõustunud enamik vastanutest esitatud väitega. Ligikaudu 43% vanglas ja kriminaalhoolduses töötavatest küsitluses osalejatest leidis, et prokuratuuri arvamuse puudumine ennetähtaegse vabastamise menetlusest vangla ja kohtu seisukohti ei ühtlusta. Samal seisukohal oli veidi üle 58% prokuratuuris ja kohtus töötavatest vastanutest.

Küsitluse teise osa vastuste analüüsist nähtub, et enamus vastajatest leidis, et prokuratuuri arvamuse puudumine ennetähtaegse vabastamise menetlusest pigem menetlust ei mõjuta. Üksnes vangla ja kriminaalhooldus leidsid, et prokuratuuri seisukoha puudumine võib mõjutada kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise lõppotsust. Selle seisukohaga ei nõustunud aga prokuratuur ja kohus, mistõttu võib asuda seisukohale, et nimetatud asutused ei pea prokuratuuri esitatud seisukohta ennetähtaegse vabastamise menetluses niivõrd kaalukaks, et

selle puudumine võiks avaldada mõju ennetähtaegse vabastamise lõppotsusele. Küll aga leidsid kõigi küsitluses osalenud asutuste enamus ametnikest, et prokuratuuri arvamuse puudumine ennetähtaegse vabastamise menetlusest ei muuda menetlust lihtsamaks ega mõjuta vangla ja kohtu ühise arvamuse osakaalu ennetähtaegse vabastamise küsimuses. Seega asutuste seisukohtade pinnalt võib järeldada, et prokuratuuri arvamuse puudumine ei tekitaks olulisi muudatusi ennetähtaegse vabastamise menetluses.

2.1.3 Prokuratuuri arvamuse puudumise mõju asutuste töökoormusele

Uuringu kolmandas osas esitati samuti kolm väidet ning selles osas paluti vastajatel hinnata prokuratuuri arvamuse puudumise mõju oma asutuse tööle ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel ning töökoormusele. Nagu ka eelnevate küsitluse osade puhul nii ka siin paluti vastajatel hinnta, kas nad esitatud väidetega nõustuvad või mitte. Esimene esitatud väide puudutas üldist mõju vastaja asutuse tööle ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel juhul, kui tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetlusest puuduks prokuratuuri seisukoht.

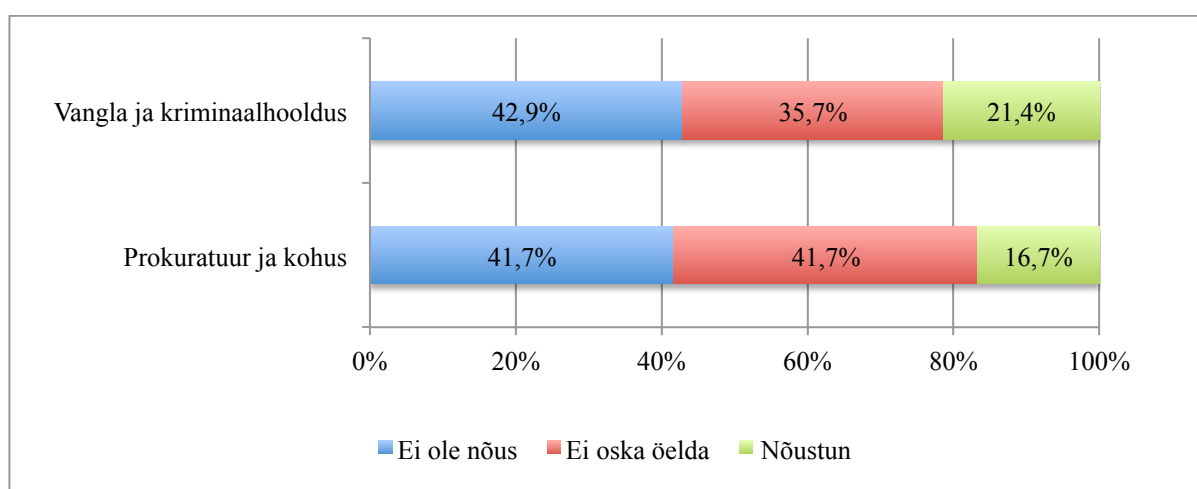

Joonis 7. Vastanute nõustumine väitega „Prokuratuuri arvamuse puudumine ennetähtaegse vabastamise menetlusest mõjutab minu asutuse tööd ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel.“

Vastuste analüüsi tulemuste põhjal tuleb tõdeda, et vastajate seas kindlat seisukohta ei esinenud. Vangla ja kriminaalhoolduse vastajatest veidi üle 40% leidis, et pigem nende asutuste tööd prokuratuuri arvamuse puudumine ennetähtaegse vabastamise küsimuse

otsustamisel ei mõjuta. Ülejäänud vastajatest pooled kas ei osanud antud väitele hinnangut anda või pigem nõustusid nimetatud väitega. Prokuratuuri ja kohtu vastajate seas jagunesid aga hinnangud võrdselt kõigi kolme vastusevariandi vahel, mistõttu ei saa siinkohal tulemustele konkreetset hinnangut anda.

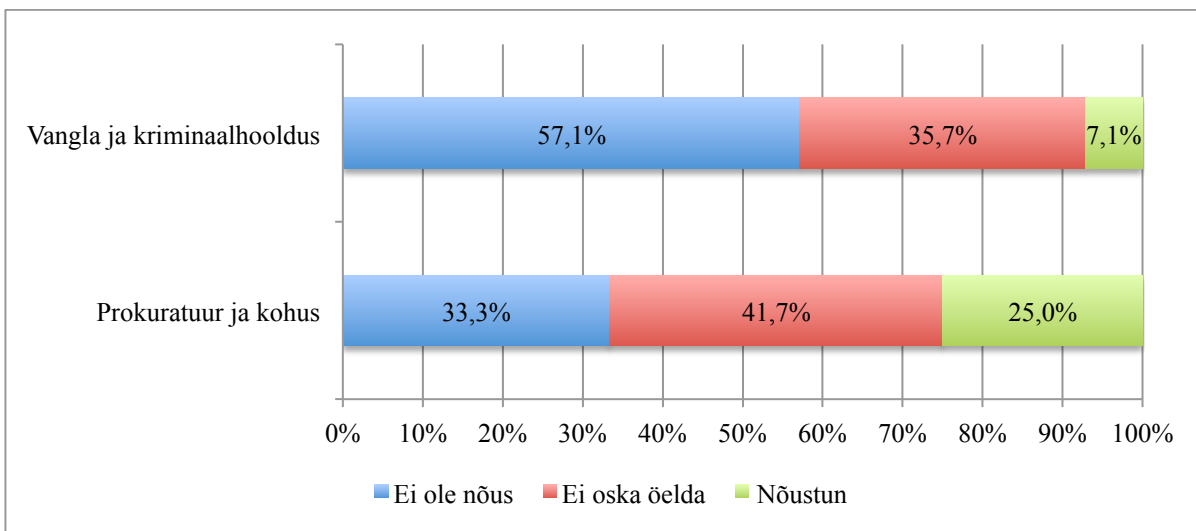
Edasi paluti ametnikel hinnata, kas prokuratuuri arvamuse puudumine ennetähtaegse vabastamise menetlusest võib nende asutuse töökoormust ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel suurendada.

Joonis 8. Vastanute nõustumine väitega „Prokuratuuri arvamuse puudumine ennetähtaegse vabastamise menetlusest suurendab minu asutuse töökoormust ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel.“

Esitatud küsimuse vastuste analüüsist nähtub, et ka siinkohal kindlat seisukohta ei väljendu. Kuigi ligikaudu 35% vangla- ja kriminaalhooldusametnikest ei osanud antud väitele hinnangut anda, nähtub siiski, et pea 43% vastanutest pigem arvab, et prokuratuuri seisukoha puudumine ei suurenda nende asutuse töökoormust tingimisi ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel. Samal seisukohal oli ka ligikaudu 42% prokuratuuris ja kohtus töötavatest vastajatest, kuigi sama arv vastajaid ei osanud pigem oma asutuse töökoormuse suurenemisele hinnangut anda.

Küsitluse kolmanda osa viimases väites paluti aga hinnata hoopis asutuse töökoormuse vähenemist ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel, kui menetlusest puuduks prokuratuuri seisukoht.

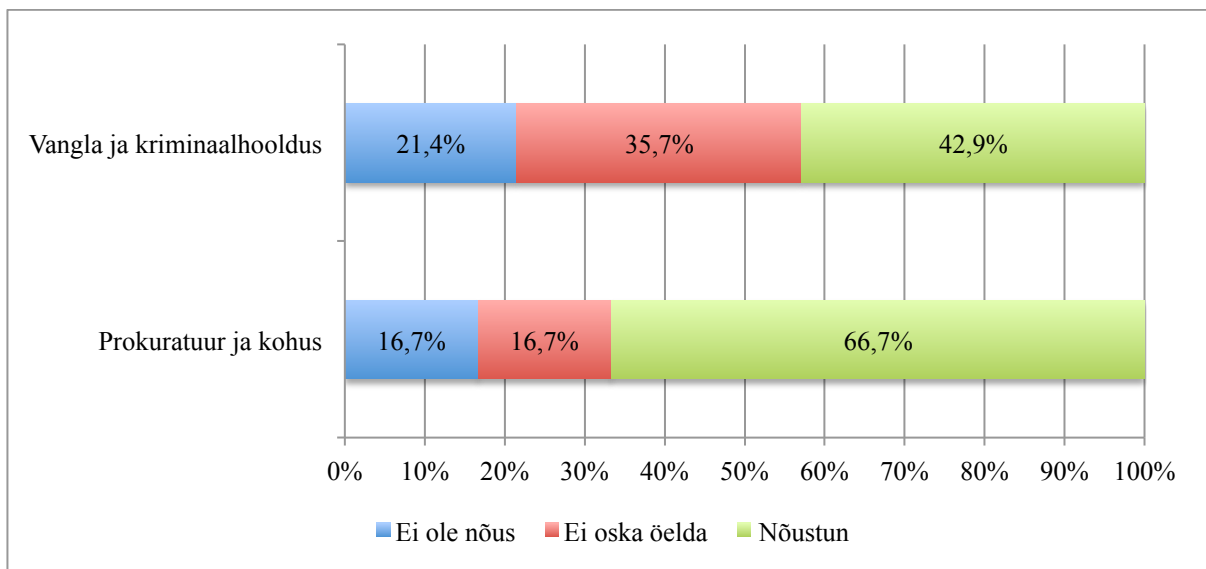
Joonis 9. Vastanute nõustumine väitega „Prokuratuuri arvamuse puudumine ennetähtaegse vabastamise menetlusest vähendab minu asutuse töökoormust ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel.“

Asutuse töökoormuse vähenemisega ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel ei nõustunud ligikaudu 60% vanglas ja kriminaalhoolduses töötavatest küsitluses osalejatest. Üks kolmandik prokuratuuris ja kohtus töötavatest uuringus osalejatest toetas samuti seisukohta, et nende asutuse töökoormus prokuratuuri arvamuse puudumisel ennetähtaegse vabastamise menetlusest ei vähene, küll aga suurem enamus, s.o umbes 42%, nimetatud kahe asutuse ametnikest ei osanud antud väitele hinnangut anda.

Küsitluse kolmanda osa vastuste analüüsi pinnalt on keeruline leida ühtset seisukohta prokuratuuri arvamuse puudumise mõju kohta ennetähtaegses vabastamise menetluses osalevate asutuste töökoormusele. Seega pigem võib väita, et asutused ise leiavad, et prokuratuuri arvamuse puudumine ennetähtaegse vabastamise menetlusest nende töökoormust ei suurenda ega ka vähenda. Samuti ei avaldaks nimetatud seisukoha puudumine ka mõju asutuste tööle ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel.

2.1.4 Tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluse regulatsiooni muutmise vajadus

Lisaks eelnevalt käsitletud küsitluse kolmele osale oli ennetähtaegse vabastamise menetluses osalevatele asutustele esitatud küsimus ka selle kohta, kas tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluse regulatsioon vajaks muutmist.

Joonis 10. Vastanute nõustumine väitega „Tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluse regulatsioon vajab muutmist.“

Vastuste analüüsist nähtub, et nii vangla, kriminaalhoolduse, prokuratuuri kui ka kohtu seisukoht on, et tingimisi ennetähtaegse vabastamise regulatsioon vajab muutmist. Vangla- ja kriminaalhooldusametnikest oli nimetatud seisukohal ligikaudu 43% vastanutest. Samal seisukohal oli üle 66% prokuratuuris ja kohtus töötavatest vastajatest. Seega võib asuda seisukohale, et kõik asutused, kes osalevad tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses, näevad vajadust ennetähtaegse vabastamise menetluse regulatsiooni muutmise järele.

Ühe põhjusena võib siinkohal välja tuua ressursikulu, kuna nii maa- kui ka ringkonnakohtud on pidevalt koormatud suure hulga taotlustega ning sama suure kinnipeetavate arvu kohta peab seisukoha esitama ka prokuratuur, kriminaalhooldusosakond ning ka vangla. Maakohtute tasandil kulub palju ressursi nii istungite pidamisele, tõlgi kaasamisele, riigiõigusabi korras kaitsja kaasamisele ja kaitsjale tasu mõistmisele, ringkonnakohtu tasandil aga määruskaebuste lahendamisele. Prokuratuuri ja kriminaalhoolduse tasandil kulub ressurss eelkõige kinnipeetava kohta esitatud materjali läbitöötamisele ja selle põhjal oma seisukoha kujundamisele ja esitamisele. Lisaks tuleb kriminaalhooldusametnikul teostada ka kodukülastusi, juhul kui kinnipeetaval on võimalus vabaneda elektroonilise järelevalve alla, ning kontakteeruda nii kinnipeetava perekonnaga kui ka võimaliku tööandjaga, juhul kui kinnipeetavale on tööandja poolt väljastatud garantiikiri tema tööle võtmise kohta. Vangla tasandil kulub ressurss eelkõige kinnipeetavate iseloomustuste koostamisele, milles peavad olema kajastatud kõik olulised asjaolud, mis võivad mõjutada kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamist. Lisaks sellele on vangla ülesandeks tagada ka videoistungi korraldus, mis küll hoiab kokku transpordikuludid, kuid ei pruugi sellegipoolest alati toimida

ilma tõrgete ja probleemideta. Tuginedes küsitluses osalenud kohtuniku poolt esitatud arvamusele võib siinkohal välja tuua mitmeid võimalusi menetluse lihtsustamiseks. Võimalikeks variantideks võib olla näiteks ennetähtaegse vabastamise küsimuse lahendamine kirjalikus menetluses, mis vähendaks nii maakohtute kui ka vanglate ressursikulu. Lisaks võib ühe võimalusena välja tuua ka materiaalõigusliku piirangu seadmise, seda näiteks juhul, kui isiku varasem tingimisi mõistetud karistus on täitmisele pööratud või kinnipeetav on vanglas toime pannud mitmeid distsipliinirikumisi, siis sellisel juhul vangla kohtule materjale üldse ei esitagi. Ühelt poolt võib selline piirang suunata kinnipeetavaid ning kriminaalhooldusel olevaid isikuid õiguskuulekamalt käituma, kuid teiselt poolt võib siinkohal tõusetuda küsimus võrdsest kohtlemisest. Erinevaid võimalusi võib veelgi juurde mõelda, kuid samuti on oluline hinnata piirangute seadmisel ka nende proportsionaalsust tagamaks isikute võrdne kohtlemine.

Kogu küsitluse vastuste analüüsi pinnalt võib kokkuvõttes asuda seiskohale, et tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetlus tekitab üsna vastakaid arvamusi. Eelkõige nähtub statistiline erinevus prokuratuuri osalemise vajalikkuses ennetähtaegse vabastamise menetluses, prokuratuuri seiskoha esitamise vajalikkuses teise astme kuritegude puhul ning prokuratuuri arvamuse puudumise mõjus kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise lõppotsusele. Tuginedes küsitluses osalenud prokuröri ja kohtuniku poolt edastatud isiklikele seisukohtadele võib esile tuua mitu asjaolu põhjendamaks nimetatud erinevusi.

Ühelt poolt on leitud, et prokuratuuri seisukoht on tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses vajalik eelkõige seetõttu, et prokuratuuri arvamus toimib nn kontrollmehhanismina, esitades vangla poolt metoodika pinnalt koostatud arvamusele vastukaaluks toimepandud kuriteo asjaoludest, isiku taustast ja suhtumisest ning ühiskonna õiglusest lähtuva arvamuse. Samuti on prokuratuur abiks juhtimaks kohtu tähelepanu juhtumitele ja asjaoludele vangla poolt esitatud seisukohas, mis võivad olla ekslikud ning seeläbi olla abiks avastamaks inimlikku eksimust.

Teiselt poolt tuleb aga tõdeda, et prokuratuuri arvamus on viimasel ajal muutunud formaalseks ning sisulisi põhjendusi eriti ei tooda, mistõttu ei ole sellisel arvamusel tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses mingit tähendust. Prokuratuuri arvamus võiks omada tähtsust eelkõige esimese astme kuritegude eest karistust kandvate kinnipeetavate puhul, kus prokurör tõesti omab lisateavet, mistõttu võib tema põhjustatud arvamus omada tähtsust ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel. Teise astme kuritegude puhul prokuratuuri

seisukoht pigem tähtsust ei oma ja sellisel juhul on esiplaanil vangla poolt koostatud iseloomustus ning kriminaalhooldusametniku arvamus.

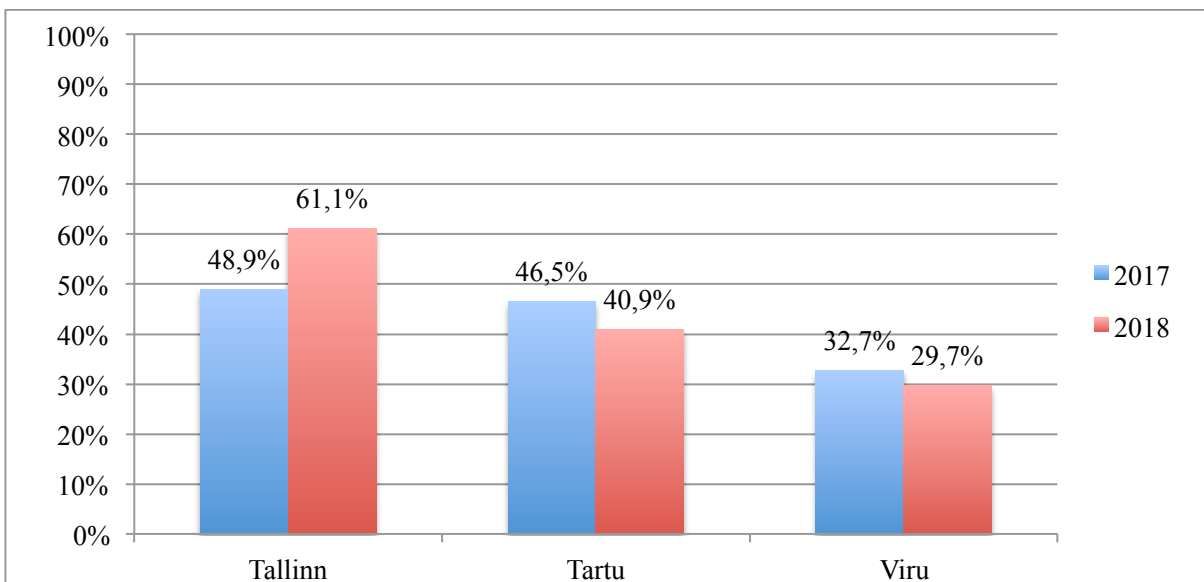
Kõiki seisukohti on võimalik erinevalt argumenteerida, mistõttu tõenäoliselt jääbki ennetähtaegse vabastamise menetlus tekitama selles osalevates asutustes vastakaid arvamusi. Siiski tuleb eelkõige lähtuda sellest, et vangistus peab täitma oma eesmärgi ning parandama kinnipeetava käitumist, mis omakorda aitab tagada ka ühiskonna turvalisuse.

2.2 Tingimisi ennetähtaegse vabastamise kohtupraktika analüüs

Kohtupraktika analüüsi peamiseks eesmärgiks on hinnata kohtupraktika muutumist pärast seda, kui prokuratuur enam sisulisi arvamusi ei esita, st pärast 2017. aasta septembrit, ning võrrelda seda eelneva praktikaga. Analüüsi käigus hinnatakse vanglast ennetähtaegselt vabanejate osakaalu muutust, vangla ja prokuratuuri hinnangute ühtlustumist ning ka vangla ja kohtu hinnangute ühtlustumist. Lisaks eelnevale on käesolevas analüüsis vaadeldud ja võrreldud vanglast ennetähtaegselt vabanenute riskinäitajate suurust ning samuti võrreldakse vangla, prokuratuuri ja kohtu toetusnäitajate suuruse muutumist nii esimese kui ka teise astme kuritegude puhul.

Käesolev analüüs on teostatud vanglate poolt kohtumäärustest kogutud andmete pinnalt ning analüüsitud ja võrreldud on jaanuar-veebruar 2017 ning jaanuar-veebruar 2018 lahendeid, kokku 545 lahendit, kus kohus võttis seisukoha ennetähtaegse vabastamise küsimuses. Andmeid, tingimisi enne tähtaega vabastamise ja osapoolte otsuste kohta vabastamist toetada või mitte, on saadud vanglatest.

2017. aasta jaanuaris ja veebruaris tegid kohtud kokku 294 lahendit ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel. Käesoleval aastal, sama aja jooksul, on aga tehtud 251 ennetähtaegse vabastamise kohtumäärust, seega ei ole ennetähtaegse vabastamise menetluste arv olulisel määral vähenenud.

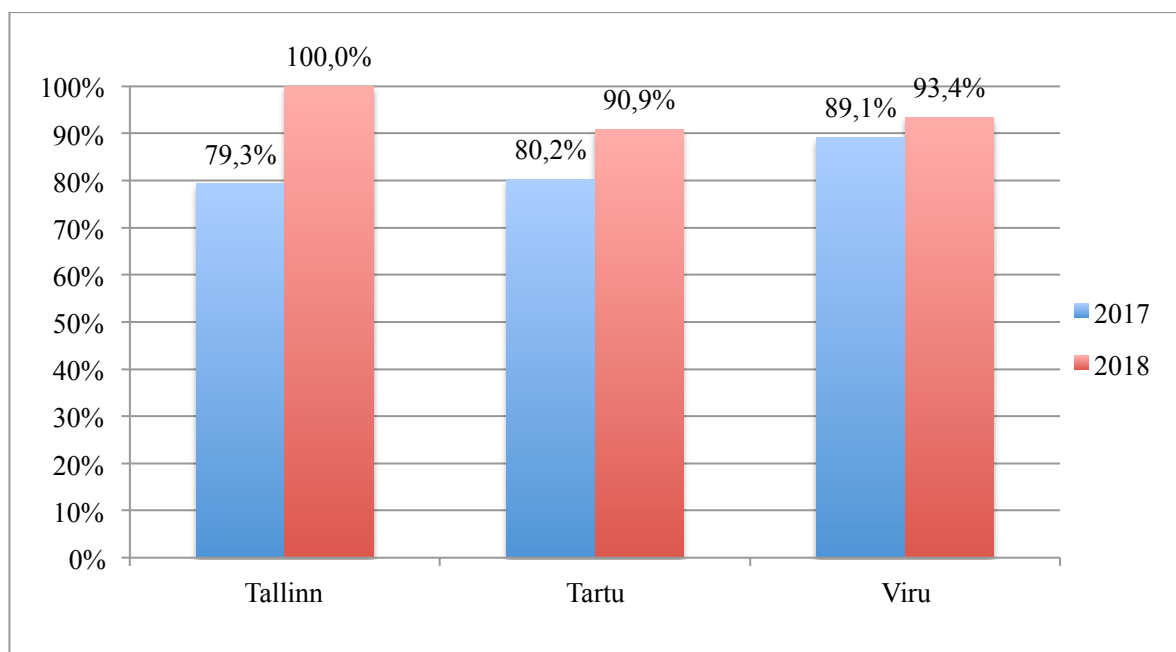

Joonis 11. Tingimisi ennetähtaegselt vabastatute osakaalu võrdlus

Küll aga nähtub kohtumääruste analüüsist, et kuigi tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluste arv on veidi vähenenud, siis Tallinnas on vabastatute osakaal suurenenud. Kahes teises piirkonnas, Tartus ja Virus, on aga käesoleval aastal vabastatute osakaal veidi vähenenud võrreldes eelmise aastaga. Kuigi vabastatute osakaalu muutus ei ole väga suur, tuleb siinkohal pöörata tähelepanu ka piirkondade omavahelisele võrdlusele, millest nähtub, et Virus on vabastatute osakaal poole väiksem kui Tallinnas. Siinkohal võib esile kerkida küsimus, kas Tallinna piirkonnas niivõrd suur vabastatute protsent võib olla seotud peatse Tallinna Vangla kolimisega. Kuna kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise otsustab siiski kohus, siis pigem võiks arvata, et vangla kolimisega antud asjaolu seotud ei ole. Küll aga võib kõne alla tulla asjaolu, et seoses vangla kolimisega on ohtlikumad kinnipeetavad viidud üle teistesse vanglatesse, mistõttu võib sellest tulenevalt tõusta ennetähtaegselt vabastatute protsent, kuna Tallinna Vanglas viibivate kinnipeetavate ohtlikkuse tase on madalam ning seetõttu on nende ennetähtaegse vabastamine ka tõenäolisem.

Järgnevalt on analüüsitud vangla ja prokuratuuri arvamuste ühtsust aastate 2017 ja 2018 kahel esimesel kuul. Kuna on teada, et vanglad toetavad kinnipeetavate ennetähtaegset vabanemist võrreldes prokuratuuriga rohkem ning samas kohtud arvestavad enam just viimase arvamusega, siis kokkuvõttes vabastatakse ennetähtaegselt pigem vähem kui rohkem süüdimõistetuid, mistõttu on peetud vajalikuks vangla ning prokuratuuri arusaamade ühtlustamist. Seega käesoleva võrdluse olulisuse tingib eelkõige tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses esitatava prokuratuuri arvamuse praktika muutumine. 2017. aasta alguses esitas prokuratuur tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses põhistatud

seisukohti nii esimese kui ka teise astme kuritegude puhul. Prokuratuuri praktikaks oli nõustuda vangla poolt esitatud seisukohaga kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise osas teise astme kuritegude puhul. Juhul, kui kinnipeetav kandis karistust esimese astme kuriteo eest, siis küsis prokuratuuri arvamust koostav isik seisukohta kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise kohta kriminaalasja menetlenud prokurörielt. Selliselt võis praktikas olla üsna palju prokuratuuri poolt esitatavaid eriarvamusi kinnipeetava ennetähtaegsele vabastamisele. Alates 2017. aasta septembrist prokuratuur aga muutis oma seisukoha esitamise praktikat ning sellest ajast alates ei koostata enam põhistatud seisukohti teise astme kuriteo eest karistust kandvate kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise kohta ning nõustutakse vangla poolt esitatud seisukohtadega. Sarnane praktika kehtib nüüdseks ka esimese astme kuriteo eest karistust kandvate kinnipeetavate puhul, kuid siinkohal kehtib üks erand. Nimelt küsib prokuratuuri seisukohta esitav isik arvamust kriminaalasja menetlenud prokurörielt juhul, kui ennetähtaegse vabanemise võimalus on isikul, kes on süüdi mõistetud kokkuleppemenetluses esimese astme kuriteo eest ning juhul, kui vangla tema ennetähtaegset vabastamist ei toeta.

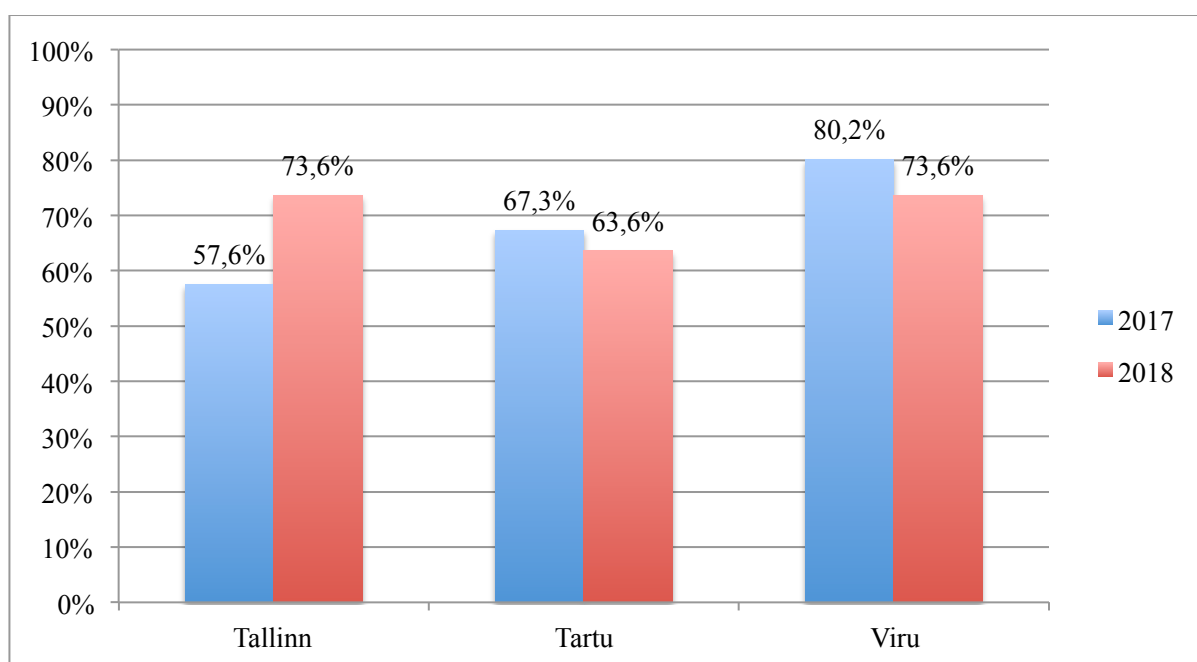

Joonis 12. Vangla ja prokuratuuri ühise arvamuse osakaalu võrdlus

Prokuratuuri poolt esitatava arvamuse praktika muutus kajastub ka kohtupraktika analüüsist. Kõigis kolmes piirkonnas on pärast eelnevalt käsitletud muudatust vangla ja prokuratuuri ühise arvamuse osakaal suurenenud. Kõige enam on muutus märgatav Tallinnas, kus 2018. aasta jaanuaris ja veebruaris ei ole prokuratuuri poolt esitatud ühtegi eriarvamust vangla poolt

esitatud seisukohale. Seega on prokuratuuri poolt esitatava seisukoha praktika muutumine aidanud veelgi enam kaasa vangla ja prokuratuuri seisukohtade ühtlustumisele.

Lisaks eelnevale on analüüsitud ka vangla ja kohtu ühise arvamuse osakaalu muutumist 2017. ja 2018. aasta esimeses pooles. Analüüsi eesmärgiks on hinnata, millist mõju on avaldanud prokuratuuri poolt esitatava seisukoha praktika muutumine vangla ja kohtu ühise arvamuse osakaalule. Nüüdseks esitab prokuratuur vähem eriarvamusi vangla poolt koostatud seisukohtadele ning kuna kohtud on varasemalt arvestanud rohkem just prokuratuuri seisukohaga, siis eelduslikult peaks ühtlustuma ka vangla ja kohtu ühise arvamuse osakaal.

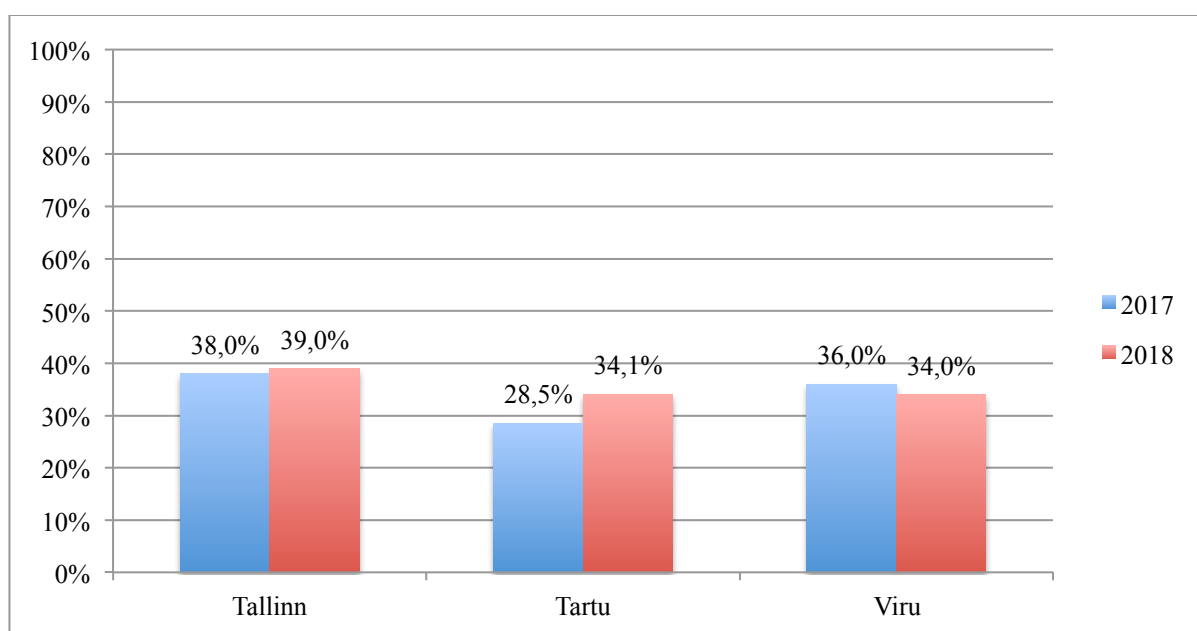

Joonis 13. Vangla ja kohtu ühise arvamuse osakaalu võrdlus

Analüüsi pinnalt nähtub, et vangla ja kohtu ühise arvamuse osakaal on pärast muudatuse rakendamist tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses tõusnud üksnes Tallinnas. Ühise arvamuse osakaalu tõus on Tallinnas olnud rohkem kui 15 protsendipunkti, mis on siinkohal oluline eelkõige seetõttu, et aasta varem oli vangla ja kohtu ühise arvamuse osakaal Tallinnas võrreldes teiste piirkondadega aga palju madalam. Tartus ja Virus on vangla ja kohtu ühise arvamuse osakaal võrreldes eelmise aastaga küll langenud, kuid mitte oluliselt. Käesoleval aastal on Tallinnas ja Virus vangla ning kohtu ühise arvamuse osakaal 73,6%, mis on äärmiselt hea näitaja.

Vanglate poolt koostatava iseloomustuse olulisimaks komponendiks on riskihindamine. Iga kinnipeetava puhul hinnatakse tema riskitaset vastavalt vanglates väljatöötatud meetodile ning

antud riskihindamise analüüs on oluline kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel. Riskihindamise analüüs aitab leida kinnipeetava uue kuriteo toimepanemise tõenäosuse ning antud asjaolu kajastub ka ennetähtaegse vabastamise menetluses esitatavast vangla iseloomustusest. Riskihindamisel saadud prognoos kinnipeetava uue kuriteo toimepanemise kohta on aluseks vangla otsusele, kas kinnipeetava ennetähtaegset vabastamist toetatakse või mitte. Seega on nimetatud asjaolu oluline ka kohtu jaoks, kes oma otsuse põhjendamisel kinnipeetava uue kuriteo toimepanemise riski arvesse võtab. Sellest tulenevalt, on järgnevalt vaadeldud ja võrreldud ennetähtaegselt vabastatute keskmisi riskinäitajaid käesoleval aastal ning eelmisel aastal.

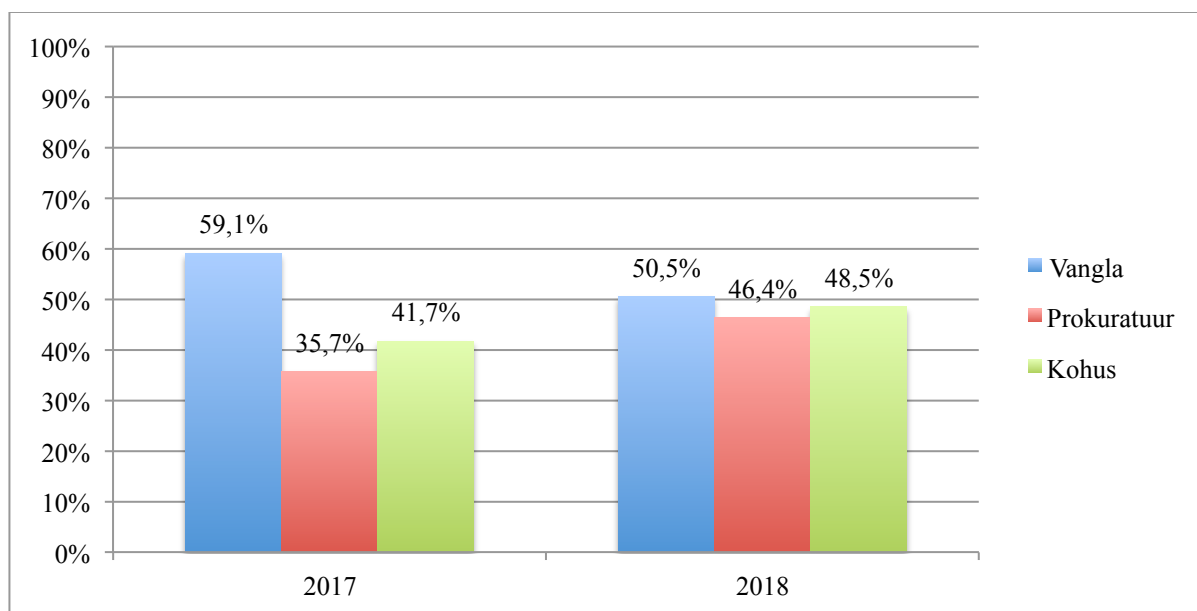

Joonis 14. Vabastatute uue kuriteo toimepanemise riskinäitajate võrdlus

Võrdlusest nähtub, et kõigis kolmes piirkonnas vabastatud kinnipeetavate keskmine riskinäitaja on üsna sarnane. Võrreldes eelmise aastaga on vabastatute keskmine riskinäitaja tõusnud Tallinnas ning Tartus, samas aga Virus on see näitaja veidike langenud. Küll aga ei ole Viru piirkonnas vabastatud kinnipeetavate keskmine riskinäitaja langenud märgatavalt, vaid on jäänud samale tasememele nagu seda on Tartu piirkonnas vabastatud kinnipeetavatel. Seega nähtub analüüsist, et vanglast vabastatud kinnipeetava uue kuriteo toimepanemise keskmine riskinäitaja jääb keskmiselt vahemikku 34-39%, mis on piisavalt madal tagamaks ühiskonna turvalisust.

2017. aasta septembrist prokuratuuri arvamuse esitamise praktikas rakendatud muudatus sätestab erinevad tegutsemiskriteeriumid esimese ja teise astme kuritegude puhul. Samas ka

varasema praktika kohaselt koheldi esimese ja teise astme kuriteo eest karistust kandvate kinnipeetavate ennetähtaegset vabastamist erinevalt. Kehtestatud muudatus mõjutab pigem esimese astme kuriteo eest karistust kandvate kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamist. Nii 2017. aastal kui ka käesoleval aastal on prokuratuuri praktikaks oma seisukoha esitamisel nõustuda vangla poolt esitatud seisukohaga küsimuses, kas kinnipeetava ennetähtaegset vabastamist toetatakse või mitte. Eelmisel aastal oli kõigi esimese astme kuriteo eest karistust kandvate kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel vajalik arvamuse küsimine kriminaalasja menetlenud prokurörielt. Sellest tulenevalt võis esimese astme kuritegude puhul esineda üsna palju prokuratuuri poolt esitatavaid eriarvamusi kinnipeetava vabastamise osas. Alates muudatuse rakendamisest ei küsi prokuratuuri arvamust esitav isik enam kriminaalasja menetlenud prokuröri arvamust kõigi esimese astme kuritegude puhul, vaid üksnes juhul, kui isik oli süüdi mõistetud kokkuleppemenetluses ning vangla tema vabastamist ei toeta. See aga tähendab, et nüüdsest peaks esimese astme kuritegude puhul olema vähem prokuratuuri poolt esitatavaid eriarvamusi, kuna muudel juhtudel nõustutakse siiski vangla poolt esitatud seisukohaga. Sellest tulenevalt on järgnevalt analüüsitud eraldi esimese ja teise astme kuritegude eest karistust kandvate kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise toetusnäitajaid nii vangla, prokuratuuri kui ka kohtu poolt.

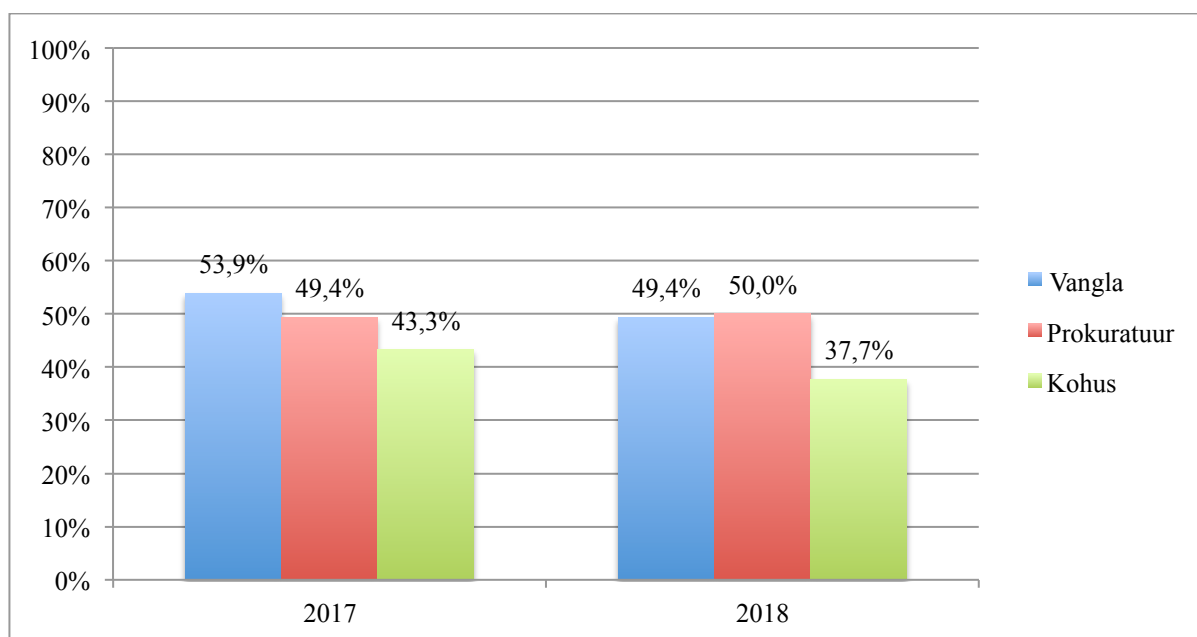

Joonis 15. Vangla, prokuratuuri ja kohtu vabastamiste toetuse osakaal I astme kuritegude puhul

Prokuratuuri seisukoha esitamise praktika muutus kajastub kohtupraktika analüüsist üsna selgelt. Varasema võimaluse tõttu, esitada iga esimese astme kuriteo eest karistust kandva

kinnipeetava ennetähtaegsele vabastamisele eriarvamus, oli prokuratuuri toetus üsna madal. Kõigist vangla poolt esitatud seisukohtadest, kus esimese astme kuriteo eest karistust kandva isiku ennetähtaegset vabastamist toetati, nõustus prokuratuur üksnes veidi üle poolte ennetähtaegsete vabastamistega. Käesoleval aastal on olukord aga märgatavalt muutunud ning vangla ja prokuratuuri toetus esimese astme kuriteo eest karistust kandvate kinnipeetavate vabastamisele on oluliselt ühtlustunud, mis tähendab, et eriarvamusi esitab prokuratuur nüüdseks märgatavalt vähem. Samuti on nimetatud praktika muutus prokuratuuri poolt esitatavas arvamuses toonud kaasa ka kohtu seisukoha ühtlustumise nii vangla kui ka prokuratuuri ennetähtaegse vabastamise toetusega. Kuna nüüdsest esitab prokuratuur oluliselt vähem põhistatud eriarvamusi ning rohkem põhistamata seisukohti esimese astme kuriteo eest karistust kandvate kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise küsimuses, siis on see avaldanud mõju ka kohtu seisukohale ning toonud kaasa vangla ja kohtu arvamuste ühtlustumise.

Teise astme kuriteo eest karistust kandvate kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisele ei toonud 2017. aasta septembrist rakendatud muudatus kaasa olulisi muutusi. Prokuratuuri arvamuse esitamisel jäi kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsutamise praktika üldiselt samaks, kuid nüüdsest ei esita prokuratuur enam põhistatud seisukohti vaid piirdub üksnes põhistamata seisukohaga, millest tulenevalt toetab prokuratuur vangla poolt esitatud seisukohta. Sellest tulenevalt on järgnevalt analüüsitud, millist mõju on avaldanud prokuratuuri poolt esitatav põhistamata seisukoht kohtupraktika muutumisele teise astme kuritegude puhul.

Joonis 16. Vangla, prokuratuuri ja kohtu vabastamiste toetuse osakaal II astme kuritegude puhul

Nähtuvalt analüüsist on prokuratuuri ja vangla seisukohad kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise küsimuses teise astme kuritegude puhul veelgi ühtlustunud. Küll aga on vähenenud kohtute toetus teise astme kuriteo eest karistust kandvate isikute ennetähtaegsele vabastamisele. Nimetatud asjaolu võib olla tingitud sellest, et prokuratuuri poolt esitatav põhistamata seisukoht ei oma sellisel kujul ennetähtaegse vabastamise menetluses tähendust, kuna kohtul ei ole võimalik oma seisukoha esitamisel põhjendada prokuratuuri arvamusega nõustumist või mittenõustumist põhistuste puudumise tõttu. Seega peab kohus lähtuma üksnes vangla ja kinnipeetava kaitsja esitatud seisukohtadest. Küll aga tuleb tõdeda, et võrreldes eelmise aastaga on ka vanglate toetus teise astme kuriteo eest karistust kandvate kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise osas vähenenud, mistõttu võib kohtute toetuse vähenemine olla seotud ka sellega. Seega võib asuda seisukohale, et kuna teise astme kuritegude eest karistust kandvate kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamise praktikas ei ole olulisi muudatusi rakendatud, siis sellest tulenevalt ei ole ka kohtupraktikas erilisi muutusi toimunud.

Kohtupraktika analüüsist nähtub, et alates 2017. aasta septembrist rakendatud muudatus prokuratuuri poolt esitatavas arvamuses ennetähtaegse vabastamise menetluses on selle lühikese ajaga juba avaldanud mõju kohtupraktika muutumisele. Oluliselt on igas piirkonnas kasvanud vangla ja prokuratuuri ühise arvamuse osakaal, mis oli ka rakendatud muudatuse üheks eesmärgiks. Samuti on kasvanud esimese astme kuritegude eest karistust kandvate kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise toetusnäitajad, seda eriti prokuratuuris, ning tänu sellele on ühtlustunud nii vangla, prokuratuuri kui ka kohtute toetusnäitajad, mis tähendab, et üha enam on asutused ühel nõul kinnipeetava ennetähtaegse küsimuses otsustamisel. Selline seisukohtade ühtlustumine on esimese astme, s.o raske kuriteo eest karistust kandvate kinnipeetavate ennetähtaegsel vabastamisel äärmiselt oluline, kuna erinevate asutuste ühine arusaam raske kuriteo toimepannud isiku ennetähtaegse vabastamise võimalikkuse kohta aitab tagada ühiskonna turvatunde. Seega on muudatus prokuratuuri seisukoha esitamises avaldanud ennetähtaegse vabastamise menetlusele pigem positiivset mõju.

2.3 Analüüside kokkuvõte, järeldused ja soovitused

Tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses osalevate asutuste ametnike seas läbiviidud küsitluse ja kohtupraktika analüüsi pinnalt võib asuda seisukohale, et prokuratuuri seisukoha esitamise praktika on mitmeti mõjutanud ennetähtaegse vabastamise menetlust. Eelkõige on

tõusetunud küsimus prokuratuuri seisukoha esitamise vajalikkusest ennetähtaegse vabastamise menetluses, mis on ka käesoleva töö põhiküsimuseks. Nii küsitluses osalenute ametnike arvamusest kui ka kohtupraktikas esitatud seisukohtadest nähtub, et prokuratuuri poolt esitatav põhistamata seisukoht ei oma ennetähtaegse vabastamise menetluses kaalu ning tulenevalt sellest ei ole see nimetatud menetluses ka vajalik. Antud seisukohaga on nõustunud nii küsitluses osalenud kohtunikud kui ka prokurörid ning olulisel määral ka vangla- ja kriminaalhooldusametnikke.

Esimese astme kuriteo eest karistust kandvate kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsutamisel ei ole asutuste seas kindlat seisukohta prokuratuuri arvamuse esitamise vajalikkuse kohta välja kujunenud. Pigem tuleks siinkohal asuda seisukohale, et oluliseks peetakse üksnes prokuratuuri poolt esitatavaid põhistatud seisukohti, st eriarvamusi, mis omavad ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel ka sisulist kaalu. Küll aga nähtub kohtupraktika analüüsist, et selliste prokuratuuri poolt esitatavate eriarvamuste osakaal on märgatavalt vähenenud, mis omakorda on toonud kaasa kohtute ennetähtaegse vabastamise toetusnäitajate kasvu. Siinkohal on aga oluline märkida, et kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise osakaalu tõus on äärmiselt oluline ja vajalik. Tingimisi ennetähtaegse vabastamise osakaalu tõus on oluline seetõttu, et uuringutele tuginedes on leitud, et tingimisi ennetähtaegselt vabastatute retsidiivsus on pea poole madalam kui nende isikute puhul, kes on oma karistuse täielikult ära kandnud.⁵⁸ Seega, mida suurem on ennetähtaegselt vabastatud isikute osakaal, seda väiksemaks võib muutuda retsidiivsus, mis aga omakorda aitab vähendada kuritegevust ning tagada ühiskonna turvalisust.

Prokuratuuri arvamuse esitamist on pigem peetud ebavajalikuks teise astme kuriteo eest karistust kandvate kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel. Nagu ka varasemalt nii ka käesoleval ajal on prokuratuuri seisukoha esitamise praktikaks toetada vangla poolt esitatavat seisukohta teise astme kuriteo eest karistust kandvate kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise küsimuses. Seega ei ole siinkohal olulisi muudatusi toimunud, küll aga nüüdsest jätab prokuratuur esitamata oma seisukoha põhistused. Sellest tulenevalt nähtub küsitluse analüüsist, et sellisel kujul prokuratuuri arvamuse esitamist teise astme kuritegude puhul ei peeta vajalikuks. Sama seisukohta on väljendatud ka kohtupraktikas ning seda jällegi seetõttu, et selline prokuratuuri poolt esitatav põhistamata arvamus ei oma ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel sisulist kaalu.

---

⁵⁸ Kuritegevus Eestis 2017. Tallinn: Justiitsministeerium 2017, lk 129.

Eelnevale tuginedes, võib seega asuda seisukohale, et põhistasmata kujul prokuratuuri seisukoha esitamine ennetähtaegse vabastamise menetluses ei oma sisulist kaalu ning seetõttu ei ole ka ennetähtaegse vabastamise menetluses vajalik. Sellise põhistasmata seisukoha esitamata jätmise aitaks hoida kokku ressursi, mis kulub vangla ja kriminaalhooldusosakonna poolt esitatava materjali läbivaatamisele ning muudele arvamuse esitamiseks vajalikele toimingutele. Kuna analüüside pinnalt nähtub, et oluliseks peetakse üksnes prokuratuuri poolt esitatavat põhistasatud arvamust kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise kohta, siis tuleks siinkohal kehtiv regulatsioon ülevaadata. Mõistlik lahendus antud probleemile võiks autori arvates seisneda selles, kui seadus ei kohustaks prokuratuuri ennetähtaegse vabastamise menetluses arvamust esitama vaid annaks üksnes võimaluse nimetatud seisukoht esitada ning teha seda põhistasatud kujul. Selliselt hoitaks kokku olulisel määral ressursi ning oleks võimalik panustada nende kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisesse, kelle puhul prokuratuur seda vajalikuks peab.

Küsitluse analüüsi tulemuste pinnalt selgus, et vangla- ja kriminaalhooldusametnikud on seisukohal, et prokuratuuri arvamuse puudumine ennetähtaegse vabastamise menetlusest võib avaldada mõju kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise lõppotsusele. Seda seisukohta ei toetanud aga prokurörid ja kohtunikud. Kuna lõppotsuse kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise osas teeb siiski kohus, siis tuleks siinkohal lähtuda viimasest seisukohast. Kuna rakendatud muudatust prokuratuuri arvamuse esitamise praktikas võib sisuliselt võrdsustada ka prokuratuuri seisukoha puudumisega, siis nähtuvalt kohtupraktika analüüsist võib nõustuda prokuratuuri ja kohtu seisukohaga, et prokuratuuri arvamuse puudumine kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise lõppotsust siiski mõjutanud ei ole. Kohtule jääb endiselt kohustus hinnata samu asjaolusid ja põhjendada menetlusosaliste seisukohti, mistõttu prokuratuuri poolt esitatav põhistasmata seisukoht, mis ei oma sellisel kujul menetluses kaalu, või sellise seisukoha täielik puudumine, ei saa lõppkokkuvõttes mõjutada ka ennetähtaegse vabastamise lõppotsust. Seega prokuratuuri arvamuse esitamise kohustuse kaotamine ei raskenda kinnipeetavate olukorda ega vähenda nende ennetähtaegse vabanemise võimalusi.

Positiivset mõju on avaldanud prokuratuuri poolt esitatava seisukoha praktika muutumine ka ennetähtaegse vabastamise menetluses osalevate asutuste seisukohtade ühtlustumisele. Aastaid on püüeldud selle poole, et vangla ja prokuratuuri seisukohad ennetähtaegse vabastamise menetluses oleksid ühtsemad. Antud eesmärgi põhjuseks on olnud eelkõige vajadus tõsta ennetähtaegselt vabastatud kinnipeetavate osakaalu. Viimaste aastate jooksul on

vangla ja prokuratuuri seisukohad aina rohkem ühtlustunud. Kui 2014. aastal langesid prokuratuuri ja vangla hinnangud kokku üksnes 57% ennetähtaegse vabastamise küsimuses ning 2015. aastal 68% juhtudest⁵⁹, siis nüüdseks on see näitaja märgatavalt tõusnud ning vangla ja prokuratuuri ühise arvamuse osakaal on keskmiselt 95%. Vangla ja prokuratuuri ühise arvamuse osakaalu tõusule on kaasa aidanud vangla toetuse vähenemine ennetähtaegsele vabastamisele, mis omakorda on aga toonud kaasa prokuratuuri toetuse tõusu. Vanglate toetus on tõenäoliselt vähenenud ennetähtaegse vabastamise toetamise tingimuste ümberhindamise ja täiendavate analüüside tõttu, mis on aga omakorda tõstnud prokuratuuri usaldust vangla poolt esitatava seisukoha vastu. Selliselt on paranenud vanglate poolt esitatava iseloomustuse kvaliteet ning vähenenud vajadus prokuratuuri poolt esitatava seisukoha järgi, mille poole tõenäoliselt ka püüeldud on.

Lisaks vangla ja prokuratuuri seisukohtade ühtlustumisele on oluline tähelepanu pöörata ka vanglate ja kohtute ühise seisukoha osakaalule. Ka siinkohal omab tähtsust vanglate ennetähtaegse vabastamise toetuse vähenemine ning läbi selle esitatava seisukoha kvaliteedi paranemine, mis on omakorda tõenäoliselt aidanud kaasa ka kohtute toetuse kasvule. Kuigi kohtupraktika analüüsist nähtuvalt on vanglate ja kohtute ühise seisukoha osakaal suurenenud kõige enam Tallinna piirkonnas, siis ei ole see näitaja oluliselt madalam ka teistes piirkondades. Vanglate ja kohtute hinnangute kokkulangemist soodustab kindlasti ka prokuratuuri poolt esitatavate eriarvamuste vähenemine. Kuigi küsitluses osalenud ametnikud leidsid, et prokuratuuri arvamuse puudumine tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetlusest ei aita kaasa vangla ja kohtu seisukohtade ühtlustumisele ning ka kohtupraktika analüüsist nähtub, et vangla ja kohtute ühise arvamuse osakaalu tõus võrreldes eelmise aastaga on olnud üksnes ühes piirkonnas, siis selle pinnalt ei tasuks hinnangute kokkulangevuse tõusu võimalust veel siiski välistada. Kohtute ennetähtaegse vabastamise toetus on viimaste aastate jooksul pigem kasvanud, seega mida kvaliteetsemaks ja kohtute jaoks arusaadavamaks muutub vangla poolt esitatava seisukoha kujunemise meetod, seda suurem on tõenäosus, et kohtu ja vangla ühise arvamuse osakaal ka kasvab. Nende hinnangute ühtlustumine aitab kindlasti kaasa ka ennetähtaegselt vabastatud isikute osakaalu tõusule, mis omakorda on oluline aitamaks kaasa retsidiivsuse vähenemisele.

Tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses osalevate asutuste seas läbiviidud küsitlusest selgus, et enamus küsitluses osalenutest on seisukohal, et tingimisi ennetähtaegse vabastamise

---

⁵⁹ K. Tüllinen. Tingimisi ennetähtaegne vabastamine: 2016 II (august-oktoober). JM KPO, november 2016, lk 1.

regulatsioon vajaks muutmist. Kuigi küsitlusest ei selgu, milles täpsemalt regulatsiooni muudatus küsitluses osalenute arvates seisnema peaks, võib siinkohal eelnevale analüüsile tuginedes asuda seisukohale, et muudatuse eesmärgiks võiks olla ressursikulu vähenemine.

Eesti vanglates kannab karistust 19.03.2018 seisuga 2128 süüdimõistetut⁶⁰, mis aga tähendab, et varem või hiljem võib igapähe neist tekkida võimalus taotleda enda ennetähtaegset vabastamist. See aga tähendab tohutut koormust igale ennetähtaegse vabastamise menetluses osalevale asutusele, mis nõuab äärmiselt palju tööd ja ressursi. Tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetlus saab alguse vanglast, kus teostatakse kinnipeetava riskihindamise analüüs ning koostatakse iseloomustus, mis sisaldab olulist infot nii kinnipeetava varasema elukäigu kohta, tema käitumise kohta kinnipidamisasutuses kui ka kinnipeetava üleüldist hoiakut. Nimetatud protsess on aga oluline osa vangistuse eesmärgipärasest täideviimisest, mistõttu ei tulene nimetatud kohustus üksnes tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetlusest. Küll aga on oluline vangla panus kinnipeetava materjalide õigeaegsel edastamisel ning videoistungil korraldamisel ennetähtaegse vabastamise menetluses. Samuti on oluline kriminaalhooldusametniku poolt esitatav arvamus, kuna juhul, kui kinnipeetav vabastatakse ennetähtaegselt, siis jätkub tema taasühiskonnastamine juba kriminaalhooldusosakonnas, seega on oluline tagada protsessi tulemuslik jätkumine. Selle tagamiseks on aga vajalik ennetähtaegselt vabastatud kinnipeetavat vabaduses mõjutada võivate asjaolude tuvastamine ning sellest tulenevalt kohustuste ja kontrollnõute määramine, tagamaks kriminaalhoolduse edukas läbimine ning kuritegevusest hoidumine. Kuivõrd vangla ja kriminaalhooldusosakonna panus ennetähtaegse vabastamise menetluses on niivõrd oluline, siis on üpris keeruline leida võimalusi ressursikulu vähendamiseks ilma, et süsteemi tuleks oluliselt muuta.

Üheks ressursikulu kokkuhoidmise võimaluseks oleks siinkohal diskretsioonil põhineva ennetähtaegse vabastamise süsteemi asendamine näiteks segasüsteemiga, milles on ühendatud diskretsioonil põhinev süsteem, pikkade vanglakaristuste puhul, ning kohustusliku vabastamise süsteem, lühikeste vanglakaristuste puhul. Ühe võimalusena võib siinkohal välja pakkuda segasüsteemi, kus kuni üheaastase vanglakaristuse puhul kinnipeetaval ennetähtaegse vabanemise võimalust ei ole, kuna praeguse regulatsiooni kohaselt võib sellise pikkusega vanglakaristus ennetähtaegse vabastamise korral lüheneda üksnes üsna lühikese aja võrra. Kui aga isikul mõistetud karistus jääb vahemikku üks aasta kuni viis aasta, st teise

---

⁶⁰ Vangide ja kriminaalhooldusaluste arv seisuga 19.03.2018. Arvutivõrgus: <http://www.vangla.ee/et/uudised-ja-arvud/vangide-ja-kriminaalhooldusaluste-arv> (25.03.2018).

astme kuritegude puhul, siis tekib kinnipeetaval automaatne ennetähtaegse vabanemise võimalus pärast kahe kolmandiku ärakandmist ning talle määratakse katseag karistusaja lõpuni koos käitumiskontrollinõute ja kohustustega. Kui aga kinnipeetav kannab karistust esimese astme kuriteo eest ning temale mõistetud vanglakaristuse pikkus on üle viie aasta, siis sellises olukorras kohaldatakse diskretsioonil põhinevat süsteemi ning kinnipeetava ennetähtaegse vabastamine toimuks praegusel ajal kehtivatel tingimustel. Selliselt oleks võimalik oluliselt vähendada mitte ainult vangla- ja kriminaalhooldusametnike töökoormust vaid lihtsustada ka prokuratuuri ja kohtu tööd. Küll aga nõuaks ennetähtaegse vabastamise süsteemi muutmine olulisel hulgal muudatusi seadusandluses.

Eelnevatest analüüsides tulenevalt võiks olla mõeldav ressursi kokkuhoidmine ennetähtaegse vabastamise menetluses prokuratuuri poolt esitatava seisukoha arvelt. Nii küsitluse kui ka kohtupraktika analüüsi tulemustest nähtub, et põhistamata kujul esitatav prokuratuuri seisukoht ei oma ennetähtaegse vabastamise menetluses kaalu ning seetõttu ei ole see ka vajalik, kuna see ei avalda mõju kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise küsimuse lõppotsusele. Seega oleks võimalik prokuratuuri töökoormust selle kohustuse võrra vähendada ning panustada sellevõrra rohkem vangla ja kriminaalhooldusosakonna poolt esitatavate arvamuste kvaliteedi parandamisesse. Neid võimalusi võib tuletada mitmeid, kuid eelkõige võiks selleks olla hea infovahetus ning koostöö, tagamaks vanglale ja kriminaalhooldusosakonnale vajaliku lisateabe ja informatsiooni, millele näiteks on ligipääs prokuratuuril aga puudub vanglal.

Prokuratuuri seisukoha esitamise kohustuse puudumine võiks mingil määral lihtsustada ka kohtu tööd tänu sellele, et ennetähtaegse vabastamise menetluses oleks vähem menetlusosalisi, kellega peab kohus arvestama. Küll aga ei avaldaks see kohtute koormusele olulist mõju, sest vaatamata sellele ei vähene kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise taotluste maht. Kohtute töökoormuse vähendamiseks võiks leida mitmeid erinevaid võimalusi, üks nendest, mida käesolevas töös ka varasemalt käsitleti, võiks olla näiteks ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamine kirjalikus menetluses. Selliselt ei hoitaks kokku mitte ainult kohtuniku aega vaid ka vanglates videoistungite korraldamisele kuluvat ressursi. Nii kinnipeetaval kui ka tema kaitsjal oleks samuti võimalik esitada oma seisukoht kirjalikult ning selliselt oleks võimalik kokku hoida ka riigiõigusabi kulusid või lepingulise kaitsja kulusid, sest istungil sellisel juhul osalema ei peaks. Loomulikult oleks võimalik kohtute ressursi kokkuhoida ka erinevate materiaalsete piirangute seadmisega, kuid siinkohal on oluline hinnata kitsenduste proportsionaalsust ning loomulikult ei tohiks selliselt rikkuda

kinnipeetavate põhiõigusi, mistõttu tegemist on teemaga, mis nõuaks pikka analüüsi ning seetõttu autor sellel pikemalt ei peatu.

Küll aga tuleb rõhutada, et autori arvates on ennetähtaegse vabastamise menetluses oluline just prokuratuuri ja kohtu koormuse vähendamine ning seda eelkõige seetõttu, et nende asutuste ülesannete hulka kuulub veel hulganisti muid kohustusi lisaks ennetähtaegse vabastamise menetluses osalemisele ja selle läbiviimisele. Vanglate ja kriminaalhooldusosakondade eesmärgiks aga ongi justnimelt tegeleda süüdimõistetutega, tagada vangistuse või muu määratud kohustuse täideviimine, seega leiab autor, et just nende asutuste panus on oluline ennetähtaegse vabastamise menetluses.

Seega võib kokkuvõtvalt asuda seisukohale, et käesoleval ajal kehtiva ennetähtaegse vabastamise süsteemi ressursikulu oleks võimalik vähendada üksnes prokuratuuri ja kohtu ülesannete ja kohustuste arvelt. Kui aga viia sisse muudatusi kogu ennetähtaegse vabastamise süsteemis, asendades diskretsioonil põhineva süsteemi segatüüpi ennetähtaegse vabastamise süsteemiga, siis oleks võimalik vähendada kõigi ennetähtaegse vabastamise menetluses osalevate asutuste töökoormust ning hoida kokku olulisel määral nimetatud menetlusele kuluvat ressursi.

KOKKUVÕTE

Tingimisi enne tähtaega karistusest vabastamise instituut pärineb 19. sajandist ning ka Eestis ei ole see sugugi uus nähtus, kuna eksisteeris juba esimese Eesti Vabariigi ajal 1929. aasta kriminaalseaduses. Tegemist on ühe kinnipeetavate vabastamise viisiga, mil isik vabastatakse enne karistuse täielikku ära kandmist tingimisi koos allutamisega kriminaalhooldusele. Eesti on riik, kus kohaldatakse diskretsiooniotsusel põhinevat ennetähtaegse vabastamise süsteemi, mis tähendab seda, et iga kinnipeetava vabastamist vangistusest kaalutakse süvitsi ning sisuliselt. Tegemist on üsna põhjaliku ja aeganõudva protsessiga, milles osalevad mitmed riigiasutused – nii vangla, kriminaalhooldusosakond, prokuratuur kui ka kohus.

Läbi aegade on kinnipeetavate ennetähtaegset vabastamist reguleeritud väga erinevalt. Sisuliselt võib välja tuua neli ennetähtaegse vabastamise regulatsiooni perioodi. Esimeseks võib pidada 1929. aasta kriminaalseaduse regulatsiooni, mille kohaselt oli vangla nõukogul lubatud ennetähtaegset vabastamist kaaluda siis, kui kinnipeetaval oli pool mõistetud vangistusest kantud. Kinnipeetava ennetähtaegsel vabastamisel määrati talle katseajaks kandmata jäänud karistusaeg. Peamised ennetähtaegse vabastamise eeldused olid hea käitumine vangistuses ning tõenäosus, et isik ei pane peale vabanemist toime uusi kuritegusid.

Teine periood kujunes välja Eesti NSV kriminaalkodeksis, mis võimaldas nii isiku vabastamist ennetähtaegselt karistuse kandmiselt kui ka karistuse ärakandmata osa asendamist liigilt kergema karistusega. Kohus võis süüdimõistetu ennetähtaegselt vabastada, kui kinnipeetav oli sõltuvalt kuriteo raskusest ära kandnud vähemalt 1/2 või 2/3 mõistetud karistusajast ning talle määrati katseage, mille pikkus vastas vabastamise hetkel kanda jäänud karistuse pikkusele. Olulisteks ennetähtaegse vabastamise eeldusteks olid sel perioodil kinnipeetava isik, kuriteo iseloom, süüdimõistetu osavõtu aste kuriteos, tema tervislik seisund, haridus ja tehtava töö iseloom ning lisaks asjaolu, kas kuriteoga tekitatud kahju on hüvitanud.

Kolmandasse perioodi võiks paigutada 1992. aastal vastu võetud kriminaalkodeksi ennetähtaegse vabastamise regulatsiooni, mis ei erinenud suurel määral ENSV ajal kehtinud regulatsioonist, kuid millega lisandus võimalus kinnipeetava ennetähtaegsel vabastamisel määrata talle ka lisakohustusi, mille rikkumisel võis kohus ennetähtaegselt vabastatud isiku vanglasse tagasi saata. Kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise eelduseks oli teatud

karistusaja ärakandmine, mis omakorda sõltus toimepandud kuriteo raskusest, ning vabastatu edasine õiguskuulekas käitumine ja hoidumine uute kuritegude toimepanemisest.

Viimasesse perioodi võib paigutada 2002. aastal jõustunud karistusseadustiku regulatsiooni, millega tekkisid ennetähtaegse vabastamise süsteemi olulised muudatused seoses kriminaalhooldussüsteemi loomisega. Olulisim muudatus seisnes käitumiskontrolli rakendamises kõikidele ennetähtaegselt vabastatud kinnipeetavatele varasema katseaja asemel. Uues regulatsioonis seati kohustus ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamisel täiendavalt arvestada ka süüdlase poolt toimepandud kuriteo asjaolusid, kinnipeetava isikut, tema varasemat elukäiku, tema elutingimusi ja muid tagajärgi, mis kaasnevad süüdlase ennetähtaegse vabastamisega. Nimetatud regulatsiooni muudeti oluliselt 2007. aastal ning uuendusega toodi karistusseadustikku sisse elektroonilise valve regulatsioon, mis võimaldas kinnipeetavaid vabastada varasemalt kehtinud regulatsioonist varem tingimusel, et isikule kohaldatakse elektroonilist valvet. Lisaks muudeti ennetähtaegse vabastamise menetluse läbiviimise korda selliselt, et vabastamise aluseks ei olnud enam kinnipeetava avaldus, vaid seaduses sätestatud tähtaeg, mille möödumisel esitatakse materjalid kinnipeetava võimalikuks ennetähtaegseks vabastamiseks alati kohtule.

Sellisel on välja kujunenud käesoleval ajal kehtiv tingimisi ennetähtaegse vabastamise regulatsioon. Ennetähtaegse vabastamise otsustamisel tuleb kohtul hinnata nii kuriteo toimepanemise asjaolusid, süüdimõistetud isikut, tema varasemat elukäiku, käitumist karistuse kandmise ajal, elutingimusi ning tagajärgi, mida võib süüdimõistetule kaasa tuua karistusest vabastamine. Kõikide eelpool nimetatud tegurite kohta saab kohus teavet vangla poolt koostatud kinnipeetava iseloomustusest. Vangla iseloomustuse, aga ka kogu ennetähtaegse vabastamise protsessi, üheks olulisimaks komponendiks on riskihindamine. Riskihindamise süsteem põhineb kindlustusmatemaatilisel prognoosimise viisil ning struktureeritud professionaalsel hinnangul, mis aitavad välja selgitada kinnipeetava peamised riskid ning nende maandamiseks vajalikud tegevused. Seega sisaldab vanglate poolt koostatav iseloomustus üksikasjalikku infot mitte ainult kinnipeetava sotsiaalse tausta ja tema õigusvastase käitumise põhjuste kohta, vaid ka põhjaliku riskihindamise analüüsi tulemusi, mis on olulised hindamiseks isiku valmisolekut vangistusest ennetähtaegseks vabanemiseks.

Kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise kohta koostab ka kriminaalhooldusametnik arvamuse, mis sisaldab kokkuvõtet kinnipeetava isikuomadustest ja sotsiaalsest olukorrast ning arvamust kinnipeetava suhtes kohaldatavate kohustuste valiku ja nende kohaldamise

tähtaja kohta. Eelnevalt nimetatud seisukohtade ära kiri edastatakse seejärel vangla asukohajärgsele prokuratuurile ning kogutud materjalid edastatakse vangla asukohajärgsele kohtule. Ka prokuratuur koostab vangla poolt esitatava kinnipeetava iseloomustuse ja kriminaalhooldusametniku arvamuse põhjal kirjaliku seisukoha, edastab selle kohtule ning kohus langetab otsuse isiku ennetähtaegse vabastamise kohta kõigi eelpool nimetatud seisukohtade põhjal.

Prokuratuuri arvamuse esitamise praktika ennetähtaegse vabastamise menetluses muutus 2017. aasta septembris. Nimetatud muudatus seisneb peamiselt selles, et kui varasemalt esitas prokuratuur iga kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise kohta põhistatud seisukoha, siis alates eelmise aasta septembrist koostatakse põhistatud arvamus üksnes juhul, kui prokuratuur ei toeta vangla poolt esitatud seisukohta. Eelkõige esineb neid olukordi juhul, kui kinnipeetav, kellel on avanenud ennetähtaegse vabanemise võimalus, on süüdi mõistetud kokkuleppemenetluses esimese astme kuriteo eest ning vangla tema vabastamist ei toeta. Nimetatud praktikamuudatusest tulenevalt olid püstitatud ka käesoleva töö eesmärgid, uurimisküsimused ja hüpoteesid.

Käesoleva magistr töö peamiseks eesmärgiks oli välja selgitada, kui vajalik on prokuratuuri arvamuse esitamine tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses. Prokuratuuri arvamuse esitamise vajalikkuse kindlakstegemiseks viidi läbi küsitlus ennetähtaegse vabastamise menetluses osalevate asutuste ametnike seas ning teostati kohtupraktika analüüs, milles võrreldi kohtupraktika muutumist enne ja pärast muudatuse rakendamist.

Magistr töö teiseks eesmärgiks oli analüüsida, kas ja kuidas eelpool nimetatud muudatus mõjutab tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluse otsuseid ning kas sellisel kujul on prokuratuuri seisukoht üldse vajalik. Kui prokuratuuri seisukoha esitamise praktika muutumine menetlusele olulist mõju ei avalda, siis ei pruugi prokuratuuri seisukoht sellisel kujul menetluses ka vajalik olla.

Läbiviidud küsitluse valimina kasutas autor tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses osalevaid kohtunikke ja prokuröre ning lisaks vangla- ja kriminaalhooldusametnikke, kes osalevad nimetatud menetluses läbi seisukoha esitamise. Küsitlusele vastas kokku 26 ametnikku, kellest 3 töötab vanglas, 11 kriminaalhooldusosakonnas, 6 prokuratuuris ning 6 kohtus. Andmete kogumiseks kasutati kvantitatiivset meetodit – ankeetküsitlust. Küsimustik oli esitatud elektrooniliselt ning koosnes 11 valikvastustega küsimusest.

Küsitluse eesmärgiks oli selgitada välja, mida arvavad antud muudatusest tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses osalevad asutused ning lisaks sellele analüüsida, kas ja kuidas eelpool nimetatud muudatus mõjutab tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluse otsuseid ning kas sellisel kujul on prokuratuuri seisukoht üldse vajalik. Uuringu põhjal sooviti hinnata, kas tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluse regulatsioon vajab muutmist.

Küsitluse analüüsi pinnalt võib asuda seiskohale, et tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetlus tekitab üsna vastakaid arvamusi. Eelkõige nähtub seisukohtade erinevus prokuratuuri osalemise vajalikkuses ennetähtaegse vabastamise menetluses, prokuratuuri seiskoha esitamise vajalikkuses teise astme kuritegude puhul ning prokuratuuri arvamuse puudumise mõjus kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise lõppotsusele. Küll aga olid enamus küsitluses osalenud ametnikest seisukohal, et tingimisi ennetähtaegse vabastamise regulatsioon vajab muutmist.

Kohtupraktika analüüs oli teostatud vanglate poolt kohtumäärustest kogutud andmete pinnalt ning analüüsiti ja võrreldi jaanuar-veebbruar 2017 ning jaanuar-veebbruar 2018 lahendeid, kokku 545 lahendit, kus kohus võttis seisukoha ennetähtaegse vabastamise küsimuses. Andmeid, tingimisi enne tähtaega vabastamise ja osapoolte otsuste kohta vabastamist toetada või mitte, on saadud vanglatest.

Analüüsi käigus hinnati vanglast ennetähtaegselt vabanejate osakaalu muutust, vangla ja prokuratuuri hinnangute ühtlustumist ning ka vangla ja kohtu hinnangute ühtlustumist. Lisaks eelnevale vaadeldi ja võrreldi käesolevas analüüsis vanglast ennetähtaegselt vabanenute riskinäitajate suurust ning samuti võrreldi vangla, prokuratuuri ja kohtu toetusnäitajate suuruse muutumist nii esimese kui ka teise astme kuritegude puhul.

Teostatud analüüsile tulemusel õnnestus autoril jõuda arusaamiseni sellest, kas magistririto alguses püstitatud hüpoteesid – prokuratuuri arvamuse esitamine ei ole tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses vajalik ning prokuratuuri seisukoha puudumine ühtlustab vangla ja kohtu seisukohti – leidsid kinnitust või mitte.

Esimese hüpoteesi osas võib asuda seisukohale, et tulenevalt läbiviidud küsitluses osalenud ametnike seisukohast ning ka kohtupraktikas väljendatud arvamusest on nimetatud seisukoht leidnud osaliselt kinnitust. Teise astme kuritegude puhul ei esita prokuratuur põhjendatud seisukohti ning nõustub üldjuhul vangla arvamusega. Seoses nimetatud asjaoluga on

küsitluses osalenud ametnikud leidnud, et sellisel juhul ei ole prokuratuuri arvamuse esitamine ennetähtaegse vabastamise menetluses vajalik. Sama seisukohta on väljendatud ka kohtupraktikas. Ringkonnakohus on oma määruses toonud välja asjaolu, et prokuratuuri poolt esitatud põhjendamata arvamused ei saa olla sisulist kaalu ennetähtaegse vabastamise küsimuse lahendamisel, sest kohus on prokuratuuri poolt esitatava seisukohaga seotud ainult üldise põhjendamiskohustuse kaudu, kuid põhjendamata arvamuse esitamisel ei ole kohtul võimalik esitada põhjendusi, miks nimetatud arvamusega nõustutakse või mitte. Sellest tulenevalt võib väita, et prokuratuuri poolt esitatav põhjendamata seisukoht kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise kohta ei ole ennetähtaegse vabastamise menetluses vajalik.

Teine hüpotees, mis oli püstitatud tulenevalt asjaolust, et vanglad toetavad kinnipeetavate ennetähtaegset vabanemist võrreldes prokuratuuriga rohkem ning samas kohtud arvestavad enam just viimase arvamusega, millest tulenevalt kokkuvõttes vabastatakse ennetähtaegselt pigem vähem kui rohkem süüdimõistetuid, leidis samuti osaliselt kinnitust. Tulenevalt asjaolust, et pärast 2017. aasta septembris rakendatud muudatust prokuratuuri arvamuse esitamise praktikas ei esita prokuratuur enam väga palju põhjendamata seisukohti kinnipeetavate ennetähtaegse vabastamise kohta, siis sisuliselt võib seda olukorda võrdsustada ka arvamuse puudumisega. Nimetatud muudatus on avaldanud olulist mõju vangla ja prokuratuuri seisukohtade ühtlustumisele. Samuti on antud olukord osaliselt aidanud kaasa ka vangla ja kohtu ühise arvamuse osakaalu tõusule, kuid seda mitte veel igas piirkonnas. Tõenäoliselt tuleks vangla ja kohtu seisukohtade ühtlustumist vaadelda pikema perioodi jooksul pärast prokuratuuri poolt esitatavate eriarvamuste vähenemist, et olukorrale parem hinnang anda. Kuna kohtute ennetähtaegse vabastamise toetus on viimaste aastate jooksul pigem kasvanud ning vanglate toetus on pigem vähenenud, siis on üsna suur tõenäosus, et kohtu ja vangla ühise arvamuse osakaal võib tulevikus märgatalt kasvada.

Tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluse analüüsi käigus on selgunud, et tegemist on protsessiga, mis nõuab väga palju ressursi. Prokuratuur on oma praktika muutmisega astunud esimesi samme koormuse vähendamiseks, küll aga moodustab see üknes väikese osa kogu ennetähtaegse vabastamise protsessist. Läbiviidud küsitluse käigus on selgunud, et enamus küsitluses osalenud ametnikest on seisukohal, et tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluse regulatsioon vajab muutmist ning selle eesmärgiks võiks olla ressursikulu vähenemine. Üheks ressursikulu kokkuhoidmise võimaluseks oleks autori arvates diskretsioonil põhineva ennetähtaegse vabastamise süsteemi asendamine näiteks segasüsteemiga, milles on ühendatud diskretsioonil põhinev süsteem, pikkade

vanglakaristuste puhul, ning kohustusliku vabastamise süsteem, lühikeste vangalakaristuste puhul. Sellise süsteemi loomisega oleks võimalik oluliselt vähendada mitte ainult vangla- ja kriminaalhooldusametnike töökoormust vaid lihtsustada ka prokuratuuri ja kohtu tööd. Küll aga nõuaks ennetähtaegse vabastamise süsteemi muutmine olulisel hulgal muudatusi seadusandluses. Käesoleval ajal kehtiva ennetähtaegse vabastamise süsteemi ressursikulu oleks võimalik autori arvates vähendada üksnes prokuratuuri ja kohtu ülesannete ning kohustuste arvelt, kuna nende asutuste ülesannete hulka kuulub veel hulganisti muid kohustusi lisaks ennetähtaegse vabastamise menetluses osalemisele ja selle läbiviimisele. Vanglate ja kriminaalhooldusosakondade eesmärgiks aga ongi justnimelt tegeleda süüdimõistetutega, tagada vangistuse või muu määratud kohustuse täideviimine, seega leiab autor, et just nende asutuste panus on oluline ennetähtaegse vabastamise menetluses.

МНЕНИЯ ТЮРЬМЫ, ПРОКУРАТУРЫ И СУДА В ПРОИЗВОДСТВЕ ПО УСЛОВНО-ДОСРОЧНОМУ ОСВОБОЖДЕНИЮ

РЕЗЮМЕ

Институт условно-досрочного освобождения ведет начало с 19 века, да и в Эстонии это далеко не новое явление, так как уже во времена первой Эстонской Республики применялось в уголовном законе 1929 года. Речь идет об одном методе освобождения задержанных, когда лицо освобождается из заключения еще до полного отбывания срока условно с последующим подчинением пробационному обслуживанию. Эстония – это государство, в котором применяется основанная на дискреционном решении система досрочного освобождения, что означает – освобождение каждого задержанного из тюремного заключения взвешивается глубинно и по сути. Речь идет о достаточно основательном и длительном процессе, в котором участвуют и некоторые госучреждения – тюрьма, отдел по пробационному обслуживанию, прокуратура и сам суд.

Во все времена досрочное освобождение задержанных регулировалось по разному. По сути, в Эстонии можно выделить 4 периода регуляции досрочного освобождения. Первым можно считать регуляцию уголовного закона 1929 года, на основании которой тюремному совету разрешено взвесить досрочное освобождение в том случае, если задержанный отбыл половину назначенного тюремного заключения. Второй период сформировался в уголовном кодексе Эстонской ССР который позволял - как досрочно освободить лицо от наказания, так и заменить не отбытую часть наказания на более легкое наказание. В третий период можно внести в 1992 году уголовным кодексом принятую регуляцию по досрочному освобождению, которая не многим отличалась от регуляции времен ЭССР, но к которой добавилась возможность при досрочном освобождении задержанного назначить ему и дополнительные обязанности, при нарушении которых суд мог досрочно освобожденного человека отправить обратно в тюрьму. В последний период можно внести регуляцию Пенитенциарного кодекса, вступивший в силу в 2002 году, когда в системе досрочного освобождения произошли крупные изменения в связи с созданием системы пробационного обслуживания. Названная регуляция была существенно изменена в 2007 году и в качестве новшества в Пенитенциарный кодекс введена регуляция электронной охраны, которая позволяла освободить задержанных раньше, чем установлено в предыдущей регуляции, при условии, что к ним будет применена электронная охрана.

Как уже выше отмечалось, институт условно-досрочного освобождения прошел большое развитие. Данному развитию существенно помогла в тюремной службе применяемая система оценки криминогенных рисков задержанных. Результаты проводимого в тюрьме анализа по оценке риска стали главным аспектом при решении вопроса об условно-досрочном освобождении, без которого производство по условно-досрочному освобождению сегодня очень трудно представить. В пользовании тюремной службы имеющийся анализ по оценке риска претерпел за последние годы колоссальное развитие, благодаря которой выросла и достоверность результатов анализов. Но такая оценка рисков оставила на заднем плане мнение прокуратуры. А именно, на практике прокуратура все более опирается на составляемые тюрьмой и чиновником пробационного обслуживания мнения, в связи с чем мнение прокуратуры превратилась как бы в дублирующую процедуру.

Исходя из вышеизложенного в данное время возник вопрос, является ли предоставление мнения прокуратуры в таком виде по прежнему необходимым и какова цель. Решение по досрочному освобождению или не освобождению, суд принимает на основании поданных материалов, к которым относятся как характеристика тюрьмы по анализам оценки рисков мнение чиновника пробационного обслуживания, так и мнение прокуратуры. Так как мнение прокуратуры во многом формируется от характеристик тюрьмы и чиновника пробационного обслуживания, то какую-либо дополнительную информацию для суда о задержанном, не дает. Здесь и возникает вопрос о необходимости предоставления мнения прокуратуры в производстве условно-досрочного освобождения, так как в нем нет дополнительной информации для решения вопроса о досрочном освобождении задержанного.

Первая часть работы теоретическая, также здесь рассматриваются регуляции по досрочному освобождению. Но более точно в данной главе рассматривается институт по условно-досрочному освобождению и история образования этого института, различные, в Европе используемые системы досрочного освобождения и отдельно оценка риска, являющаяся одной из важных компонентов производства по условно-досрочному освобождению. Также концентрируются как на предыдущие, так и действующие регуляции, под которыми рассматривают более основательно принципы составления тюрьмой, отделом пробационного обслуживания и прокуратурой предъявляемого мнения. Дополнительно вышеприведенному, в настоящей главе

рассматриваются и образовавшиеся в судебной практике принципы, на которые суды при принятии решения о досрочном освобождении опираются.

Вторую часть работы составляет эмпирическая часть, в которой знакомят с сентябрьскими 2017 примененными изменениями в части предоставления мнения прокуратуры в производстве по условно-досрочному освобождению, исходя из которой прокуратура, как правило, соглашается с мнением тюрьмы и свое мнение по сути уже и не составляет. В первой подглаве рассматривается выборка, методы и результаты проведенных исследований. Во второй подглаве приведен анализ судебной практики и сравнения, сделанные тюрьмой с поверхности собранных из постановления данных, в которых суд принял позицию в вопросе досрочного освобождения. Последняя подглава состоит из заключения анализа исследования и судебной практики, выводов и рекомендаций. В данной подглаве представляются в результате анализов сформированные главные проблемы, рассматриваются более подробно, также пытаются найти им возможные решения.

Проблема исследования заключается в том, что подаваемое прокуратурой мнение о досрочном освобождении задержанного, по сути дублирование мнения тюрьмы и чиновника пробационного обслуживания, поэтому речь идет о нецелесообразном ресурсе. Исходя из этого в настоящей работе поставлен вопрос, является ли вовлечение прокуратуры в производство по условно-досрочному освобождению и требование о предоставлении мнения в таком виде обоснованным и необходимым и какое воздействие оказывает отсутствие мнения прокуратуры на производство по условно-досрочному освобождению.

Главная цель магистерской работы – выяснить, насколько необходимо предоставление мнения прокуратуры в производстве по условно-досрочному освобождению. Еще одна цель – проанализировать, воздействует ли и каким образом вышеназванное изменение на решения по условно-досрочному освобождению и нужно ли вообще мнение самой прокуратуры. В ходе данной работы следует оценить, нуждается ли регуляция по условно-досрочному освобождению в каких-либо изменениях.

На основании вышеприведенных целей автор поставила две гипотезы:

1. Предоставление мнения прокуратуры в производстве по условно-досрочному освобождению не нужно.
2. Отсутствие мнения прокуратуры уравнивает позиции тюрьмы и суда.

Для определения необходимости предоставления мнения прокуратуры проведен опрос среди чиновников тех учреждений, которые участвуют в производстве условно-досрочного освобождения и анализ судебной практики, в котором сравнивали изменение судебной практики до и после применения изменений.

Выборкой проведенного опроса автор использовал тех судей и прокуроров, которые участвуют в производстве условно-досрочного освобождения, а также чиновников пробационного обслуживания, участвующие в названном производстве путем подачи своего мнения. Цель опроса – выяснить что думают об изменении практики предоставления мнения прокуратурой в производстве условно-досрочного освобождения участвующие учреждения и дополнительно проанализировать воздействует ли и каким образом вышеназванное изменение на решения по условно-досрочному освобождению и нужно ли вообще мнение самой прокуратуры. По данным исследования следует оценить, нуждается ли регуляция производства условно-досрочного освобождения в изменениях.

В свете анализа опроса можно сделать вывод, что производство условно-досрочного освобождения вызывает достаточно противоречивые мнения. В первую очередь мнения различаются в части необходимости предоставления мнения прокуратуры в производстве досрочного освобождения, в части необходимости предоставления мнения прокуратуры при преступлениях второй степени и как влияет отсутствие мнения прокуратуры на окончательное решение по досрочному освобождению задержанного. И большинство участвующих в опросе чиновников считают, что регуляция условно-досрочного освобождения требует изменений.

Анализ судебной практики был сделан в свете собранных тюрьмой из постановлений суда данных и анализировались и сравнивались решения января-февраля 2017 и января-февраля 2018, всего 545 решений, в которых суд предоставил свое мнение в вопросе досрочного освобождения. Данные, поддержать или не поддерживать условно-досрочное освобождение и данные о решениях сторон, получены из тюрьмы.

В ходе анализа оценивалось изменение удельного веса досрочно освобожденных, уравнение оценок тюрьмы и прокуратуры, а также уравнение оценок тюрьмы и суда. Дополнительно приведенному в данном анализе рассматривали и сравнивали величину показателей риска досрочно освободившихся, также сравнивали изменение величины показателей поддержки тюрьмы, прокуратуры и суда и это при преступлениях первой и второй степени.

В результате проведенных анализов автору удалось понять, нашли или не нашли в начале магистерской работы поставленные гипотезы – предоставление мнения прокуратуры в производстве условно-досрочного освобождения не нужно и отсутствие мнения прокуратуры объединяет мнения тюрьмы и суда – свое подтверждение.

В части первой гипотезы можно считать, что исходя из мнений тех чиновников, которые участвовали в опросе и в судебной практике выраженных мнений, данное положение нашло частичное подтверждение. При преступлениях второй степени прокуратура не предоставляет обоснованные позиции и в общих случаях соглашается с мнением тюрьмы. В связи с названным обстоятельством участвующие в опросе чиновники считают, что в таком случае предоставление мнения прокуратуры по условно-досрочному освобождению не нужно. То же мнение высказывается и в судебной практике. Окружной суд в своем постановлении указывает обстоятельство, что необоснованное мнение прокуратуры никакого особого веса при решении вопроса о досрочном освобождении не имеет, так как суд связан с мнением прокуратуры лишь через обязанность обоснования, но при подаче необоснованного мнения суд не может предоставить обоснования, почему соглашаются или не соглашаются с названным мнением. Исходя из этого можно сделать вывод, что необоснованное мнение прокуратуры о досрочном освобождении задержанного в производстве по досрочному освобождению не нужно

Вторая гипотеза, поставленная исходя из обстоятельства, что тюрьмы поддерживают досрочное освобождение задержанных больше чем прокуратура, а суды в то же время учитывают больше мнение последней, в результате чего досрочно освобождается скорее меньше, чем больше заключенных, также нашла частичное подтверждение. Исходя из обстоятельства, что после изменений в сентябре 2017 года в практике предоставления мнения прокуратуры, она не очень много предоставляет обоснованные

мнения о досрочном освобождении задержанных, то по сути такое положение можно рассматривать как отсутствие мнения.

Названное изменение оказывает существенное влияние на уравнение позиций тюрьмы и прокуратуры. Также данная ситуация частично помогла повысить удельный вес обоюдного мнения тюрьмы и суда, но все же еще не во всех регионах Эстонии. В действительности же следует уравнение позиций тюрьмы и суда рассматривать в течение более длительного периода, после уменьшения прокуратурой предоставляемых особых мнений, для дачи лучшей оценки. Так как поддержка судов по досрочному освобождению за последние годы скорее выросла, а поддержка тюрем уменьшилась, то имеется большая вероятность, что удельный вес обоюдного мнения тюрьмы и суда может в будущем значительно вырасти.

В ходе анализа производства условно-досрочного освобождения выяснилось, что речь идет о процессе, требующий очень много ресурсов. Изменением своей практики прокуратура делает первые шаги для уменьшения нагрузки, но это лишь малая толика всего процесса условно-досрочного освобождения. В ходе проведенного опроса выяснилось, что большинство опрошенных чиновников считают, что регуляция производства условно-досрочного освобождения нуждается в изменениях и целью следует считать уменьшение расходов на ресурсы. По мнению автора, одной возможностью сэкономить на ресурсах – это замена на дискреции основанной системы условно-досрочного освобождения, например, на комбинированную систему, в которой объединены основанная на дискреции система при длительных тюремных заключениях и система обязательного освобождения при коротких тюремных заключениях. Создание такой системы позволит существенно уменьшить рабочую нагрузку не только тюремных чиновников и чиновников пробационного обслуживания, но и упростить работу прокуратуры и суда. В то же время изменение системы досрочного освобождения потребует множество изменений в законодательстве. Расходы на ресурсы действующей в данное время системы досрочного освобождения можно по мнению автора уменьшить лишь за счет задач и обязанностей прокуратуры и суда, так как в задачи этих учреждений входит еще много иных обязанностей, кроме как участие в производстве условно-досрочного освобождения и его проведение. А цель тюрем и отделов пробационного обслуживания – заниматься именно с обвиненными, обеспечить выполнение заключения или иного установленного обязательства, поэтому

автор считает, что в производстве досрочного освобождения важен вклад именно этих учреждений.

Anastasia Senetskaja

23.04.2018

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Bonta, J; Andrews, D.A. Risk-Need-Responsivity Model for Offender Assessment and Rehabilitation 2007-06. Her Majesty the Queen in Right of Canada 2007.
2. Eesti vanglasüsteemi ja kriminaalhoolduse aastaraamat. Justiitsministeerium 2006.
3. Ernits, M; Pikamäe, P; Samson, E; Sootak, J. Karistusseadustiku üldosa eelnõu. Tallinn: Juura 1999.
4. Grünberg, M. Kriminogeensete riskide hindamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2013.
5. James, N. Risk and Needs Assessment in the Criminal Justice System 2015.
6. Jordan, T. A Historical Overview of the Risk Assessment Tools utilised in the Criminal Justice System. Arvutivõrgus: <http://tnjconsulting.net.au/blog/historical-overview-risk-assessment-tools-utilised-criminal-justice-system/> (25.02.2018).
7. Kiris, R; Pikamäe, P; Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura 2017.
8. Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletukiri (599 SE).
9. Kruusmaa, K-C; Salla, J. Ennetähtaegse vabastamise regulatsioon ja praktika analüüs. Tallinn: Justiitsministeerium 2013.
10. Kuritegevus Eestis 2017. Tallinn: Justiitsministeerium 2017.
11. Moore, R. A compendium of research and analysis on the Offender Assessment System (OASys) 2009- 2013. UK Ministry of Justice Analytical Series July 2015.
12. Recommendation Rec(2003)22 of the Committee of Ministers to member states on conditional release (parole). Arvutivõrgus: [https://pjp-eu.coe.int/documents/3983922/6970334/CMRec+\(2003\)+22+on+conditional+release.pdf/f8708832-8086-4374-8537-63034a45cb67](https://pjp-eu.coe.int/documents/3983922/6970334/CMRec+(2003)+22+on+conditional+release.pdf/f8708832-8086-4374-8537-63034a45cb67) (05.03.2018).
13. Sootak, J; Pikamäe, P. Karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2015.
14. Sootak, J; Pikamäe, P. Kriminaaltäitevõigus. Tallinn: AS Kirjastus Ilo 2001.
15. Tournier, P. V. Systems of Conditional Release (Parole) in the Member States of the Council of Europe 2004.
16. Trotter, C; McIvor, G; McNeill, F. Beyond the Risk Paradigm in Criminal Justice 2016.
17. Tüllinen, K. Tingimisi ennetähtaegse vabastamine: 2016 II (august-oktoober). Tallinn: Justiitsministeerium 2016.

18. Vangide ja kriminaalhooldusaluste arv seisuga 19.03.2018. Arvutivõrgus:
<http://www.vangla.ee/et/uudised-ja-arvud/vangide-ja-kriminaalhooldusaluste-arv>
(25.03.2018)
19. Vanglate ja kriminaalhoolduse aastaraamat. Tallinn: Justiitsministeerium 2007.
20. Vanglateenistuse aastaraamat. Tallinn: Justiitsministeerium 2015.

KASUTATUD NORMATIIVMATERJAL

21. Karistusseadustik. – RT I, 07.07.2017, 5.
22. Kinnipeetava tingimisi enne tähtaega vabastamise materjalide ettevalmistamise kord.
JMm 12.08.2010 nr 28 - RT I, 29.12.2014, 76.
23. Kriminaalhooldusseadus – RT I, 07.07.2017, 6.
24. Kriminaalhooldusseadus – RT I, 05.12.2017, 7.
25. Kriminaalkoodeks. – RT 1992, 20, 288.
26. Kriminaalmenetluse seadustik - RT I, 07.07.2017, 7.
27. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 05.12.2017, 8.
28. Vangistusseadus. – RT I, 07.07.2017, 10.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

29. RKKKm 3-1-1-12-17
30. RKKKo 3-1-1-18-11
31. RKKKo 3-1-1-59-14
32. TMKm 30.10.2017, 1-17-4143
33. TrtRnKm 27.11.2017, 1-15-1167
34. TrtRnKm 22.01.2018, 1-16-9898

KASUTATUD LÜHENDID

ENSV - Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik

JMm – Justiitsministri määrus

KarS – karistusseadustik
KrK – kriminaalkoodeks
KrHS – kriminaalhooldusseadus
KrMS – kriminaalmenetluse seadustik
OASys – Offender Assessment System
RKKK – Riigikohtu kriminaalkolleegium
SE – seaduseelnõu
TrtRnK – Tartu Ringkonnakohus
TrtMK – Tartu Maakohus
VangS – vangistusseadus

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Anastasia Senetskaja** (ik 49402271515),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

“Vangla, prokuratuuri ja kohtu arvamused tingimisi ennetähtaegse vabastamise menetluses”,

mille juhendaja on **Anna Markina**,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, **23.04.2018**